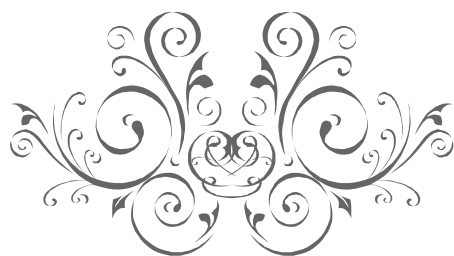


גמרא סדורה

מסכת

סוטה

פרק א' - "הַמְקַנֵּא"



מהדורה מנוקדת, מפוסקת,
מחולקת לסוגיות ולפסקאות

לימוד פרק זה לעילוי נשמת הרב ותלמידו האהוב
הרב האהוב אוהב את עמו ישראל באהבה אינסופית הרב יורם מיכאל אברג'יל זצ"ל
ותלמידו הלמד מרבו וקיים כרבו - הקדוש הרב דן שמואל מרצבך זצ"ל הי"ד
גלב"ע ערב ש"ק פרשת העקדה י"ד חשוון תשע"ב

י"ד חשוון תשע"ו

בהצלחה - יגיעת ומצאת - תאמין!!!



להארות והערות

דניאל ברק ווינט

טל' - 0526071122

דוא"ל vinetdb81@gmail.com

עתניאל ד.ג. הר חברון 90407



כל הזכויות על הטקסט שמורות למכון ממרא.
כל הזכויות על הניקוד, הפיסוק והחלוקה לסוגיות ופסקאות
שמורות לעמותת "וכל בנייך לימודיך".

ניתן לצלם ולהדפיס לשם לימוד וללא מטרות רווח.

יד חשון תשע"ז

מסכת סוטה¹ פרק א' - "המקנא"

כ"י

1. ב, א

בא, משנה

מתני'
המקנא לאשתו. לישנא דקרא נקט וקנא את אשתו (במדבר ה) ולקמן בגמ' מפרש מאי לשון קיני ובמתניתין מפרש כיצד מקנא לה אומר לה אל תסתרי עם איש פלוני:

מקנא לה ע"פ שנים. אם בא להשקותה צריך להביא שני עדים שאמר לה בפניהם אל תסתרי עמו ואם לא קינא לה בפני שנים אינה נאסרת עליו בסתירתה ואינו משקה:

ומשקה ע"פ עד א' או ע"פ עצמו. ואפי' אין עדים שנסתרה אלא עד אחד או הוא עצמו אומר ראיתיה שנסתרה אחר שקינאתי לה נאסרת בסתירה עד שתשתה ולקמן ילפינן מקראי שסתירתה אוסרתה עליו מספק:

ר' יהושע אומר. צריך ב' עדים אף לסתירתה:

ודברה עמו. שלא במקום סתר:

עדיין מותרת לביתה. לשמש עם בעלה:

ומותרת בתרומה. אם אשת כהן היא:

כדי טומאה. כדי העראה:

אסורה לביתה. מספק כדילפינן לקמן (דף כח.) שלשה ונטמאה אמורים בפרשה וקנא את אשתו והיא נטמאה ונסתרה והיא נטמאה תחת אישה ונטמאה אחד שאסורה לבעל ואחד שאסורה לבעל אם ימות בעלה או יגרשנה ואחד שאסורה לתרומה:

ואם מת. קודם שהשקה ואין לו בנים והיא זקוקה ליבם:

חולצת. לינשא לשוק ולא מתייבמת ובגמרא יליף לה:

גמ'

מכדי תנא מנייר קא סליק. כן סדר המשנה סוטה אחר נזיר:

מאי תנא דתנא סוטה. מאי תנא בניירות דדמי לסוטה דתנא סוטה בתרה:

בקלקולה. בניוולה ובבשתה שמונולין אותה כדקתני מתני' (לקמן דף ז:) קושר חבל למעלה מדדיה:

יזיר עצמו מן היין. שהיין מביא לידי קלות ראש והוא גרם לה:

וליתני סוטה והדר נזיר. שכך היא סמיכת פרשתיהו:

ותנא המדיר. פרק הוא בכתיבות המדיר את אשתו ואידי דאיירי בנדר' תנא נדרים אחר כתובו' ואידי דתנא נדרים תנא נזיר בתרה שאף הנזירות באה על ידי נזיר והדר תנא סוטה בתרה:

המקנא לאשתו:

רבי אליעזר אומר:

מקנא לה על פי שנים,

ומשקה על פי עד אחד,

או על פי עצמו.

רבי יהושע אומר:

מקנא לה על פי שנים,

ומשקה על פי שנים.

כיצד מקנא לה?

אומר לה בפני שנים: "אל תדברי עם איש פלוני",

ודברה עמו - עדיין היא מותרת לביתה,

ומותרת לאכול בתרומה.

נכנסה עמו לבית הסתר, ושהתה עמו כדי טומאה -

אסורה לביתה.

ואסורה לאכול בתרומה.

ואם מת - חולצת, ולא מתייבמת.

גמרא

מכדי תנא מנייר סליק,

מאי תנא דקא תנא סוטה?

כדרבי,

דתניא:

"רבי אומר:

למה נסמכה פרשת נזיר לפרשת סוטה?

לומר לה: שכל הרואה סוטה בקלקולה, יזיר עצמו מן היין."

וליתני סוטה והדר ליתני נזיר!

אידי דתנא כתובות ותנא "המדיר" תנא נדרים,

ואידי דתנא נדרים, תנא נזיר דדמי לנדרים,

וקתני סוטה, כדרבי.

¹ במדבר ה, יא-לא

יא וידבר ה' אל משה לאמר: יב דבר אל בני ישראל ואמרת אלהם איש איש מי תשטה אשתו ומעלה בו מעל. יג ושכב איש אתה שכבת זרע ונעלם מעיני אישה ונסתרה והיא נטמאה ועד אין בה והוא לא נתפשה. יד ועבר עליו רוח קנאה וקנא את אשתו והוא נטמאה או עבר עליו רוח קנאה וקנא את אשתו והיא לא נטמאה. טו והביא האיש את אשתו אל הכהן והביא את קרבנה עליה עשירית האיפה קמח שעורים לא יצק עליו שמן ולא יתן עליו לבנה מי מנחת קנאת הוא מנחת זמרון מזופרת עון. טז והקריב אתה הכהן והעמדה לפני ה'. יז ולקח הכהן מים קדשים בכלי חרש ומן העפר אשר יהיה בקרקע המשכן יקח הכהן ונתן אל המים. יח והעמיד הכהן את האשה לפני ה' ופרע את ראש האשה ונתן על פניה את מנחת הזמרון מנחת קנאת הוא וביד הכהן יהיו מי המרים המאדרים יט והשביע אתה הכהן ואמר אל האשה אם לא שכב איש אתך ואם לא שטית טמאה תחת אישך הנקי ממי המרים המאדרים האלה. כ ואת מי שטית תחת אישך ומי נטמאת ויתן איש בך את שכבתו מבלעדי אישך. כא והשביע הכהן את האשה בשבעת האלה ואמר הכהן לאשה יתן ה' אותך לאלה ולשבעה בתוך עמך בתת ה' את ירכך ואת בטנה צבה. כב ובאו המים המאדרים האלה במעיך לצבות בטן ולנפל ירך ואמרה האשה אמן. כג וכתב את האלת האלה הכהן בספר זמחה אל מי המרים. כד והשקה את האשה את מי המרים המאדרים ובאו בה המים המאדרים למרים. כה ולקח הכהן מיד האשה את מנחת הקנאת והניף את המנחה לפני ה' והקריב אתה אל המזבח. כו וקמץ הכהן מן המנחה את אוזרתה והקטיף המזבחה ואחר ישקה את האשה את המים. כז והשקה את המים והיתה אם נטמאה ותמעל מעל באישה ובאו בה המים המאדרים למרים וצבתה בטנה ונפלה ירכה והיתה האשה לאלה בקרב עמה. כח ואם לא נטמאה האשה וטהרה הוא ונקתה ונודעה זרע. כט ואת תורת הקנאת אשר תשטה אשה תחת אישה ונטמאה. ל או איש אשר תעבר עליו רוח קנאה וקנא את אשתו והעמיד את האשה לפני ה' ועשה לה הכהן את כל התורה הזאת לא ונקה האיש מעון והאשה ההוא תשא את עונה.

2. ב, א

רפ"י

לכתחילה לא. מדלא תני רבי אליעזר אומר מקנא אדם לאשתו על פי שנים: **אסור לקנאות.** שמביא עצמו לידי תגר ואת אשתו לידי ניוול ואפי"ה היא טהורה: **כי פתח.** כשהיה בא לדרוש בפרשת סוטה: **מזוגין אשה לפי מעשיו.** צנועה לצדיק ופרוצה לרשע: **כי לא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים.** לא ידווג ממשלת רשע בגורל צדיק: **וקשין.** לפני המקום: **לזוגם.** הנך דלפי מעשיו: **קריעת ים סוף.** שנשתנו סדרי בראשית: **מושיב יחידים ביתה.** אדם יחיד ואשה יחידה והוא מזווגם יחד ומיישב מהם בית: **מוציא אסירים בכושרות.** הוציא את ישראל ממצרים בחדש כשר לא חמה ולא צינה מקיש זיווג יחידים ליציאת מצרים: **איני.** מי הוי זיווג לפי רשע וזכות והא מקודם יצירתם שאין נודע רשעו וזכותו מכריזין את זוגו ואם תאמר הכל גלוי לפניו הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים כדאמר במסכת נדה (דף טז:): מלאך הממונה על ההריון נוטל טיפה ומביאה לפני המקום ואומר לפניו טיפה זו מה תהא עליה גבור או חלש חכם או טיפש עשיר או עני אבל צדיק ורשע לא קאמר ליה דאין זה בידי שמים: **זוג ראשון.** לפי המזל: **זוג שני.** לפי מעשיו וקשה לזווג לפי שאינה בת זוגו:

"המקנא" -

דיעבד - אין,
לכתחילה - לא.

קסבר תנא דידן:
אסור לקנאות.

אמר רב שמואל בר רב יצחק:
כי הנה פתח ריש לקיש בסוטה,
אמר הכי:

אין מזוגין לו לאדם אשה אלא לפי מעשיו,
שנאמר: **"כי לא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים"** (תהלים כה, ג).

אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן:
וקשין לזוגין פקריעת ים סוף,

שנאמר: **"אלהים מושיב יחידים ביתה מוציא אסירים בכושרות"** (תהלים סח, ז).

איני?!

והא אמר רב יהודה אמר רב:
ארבעים יום קודם יצירת הולד בת קול יוצאת ואומרת:
בת פלוני לפלוני,
בית פלוני לפלוני,
שדה פלוני לפלוני!

לא קשיא:
הא - בזוג ראשון,
הא - בזוג שני.

3. ב, א-ב

ר"ז

עד כאן לא פליגי אלא בקינוי וסתירה. כלומר עד כאן לא שמענו מפלוגתייהו דבעינן שני עדים אלא בקינוי לר"א ובסתירה לר' יהושע: אבל בטומאה. אם יש עדים בקינוי וסתירה ויש עד אחד שקילקלה בסתירתה נאמן ואינה שותה אלא יוצאה בלא כתובה ואסורה לבעל ולבועל ולתרומה: שנטמאת באותה סתירה: מנלן דמהימן עד אחד. בטומאה של סתירה אחר קינוי:

ועד אין בה בשנים הכתוב מדבר. וקאמר עדים שנים אין בטומאה זו אלא עד א' וקרא בטומאה קמישתיעי ושכב איש אותה שכבת זרע ועדים שנים אין בה אלא א' והיא לא נתפשה לא נאנסה וממילא שמעינן דמהימן מדכתיב והיא לא נתפשה להחמיר עליה בא הכתוב לדונה כמזידה ומרישא דקרא נמי שמעת דמהימן דקאמר ומעלה בו מעל ושכב איש אותה ואין מעיד בדבר אלא זה ולקמן (דף ג.) מפרש דהאי קרא בתר קינוי כתיב דכתיב בתריה ועבר עליו רוח קנאה וגוי ודרשינן ליה לקמן שכבר עבר:

או אינו אלא אחד. דקאמר קרא דאפילו עד אחד אין בה ולקמן פריך אלא במאי מיתסרא דקאמר קרא והיא לא נתפשה אלמא פשיטא דנטמאת מדמהדר בתר אונס ורצון: ת"ל לא יקום עד א' וגוי. מאי קרא שמעינן דכל עד האמור בתורה שנים הם כדמפרש ואזיל:

ממשמע שנאמר עד. ולא נאמר עדים איני יודע דאחד קאמר אלא מדאיצטריך למיכתב אחד שמע מינה דעד שנים משמע דאינו אלא לשון עדות וסתם עדות שנים:

ואמר רחמנא תרי לית בה. לעיל קאי לפרושי מסקנא דמילתיה היכי מידריש ועד אין בה: אלא טעמא כו'. קושיא היא כלומר טעמא דכתיב לא יקום עד אחד דההוא מוכח לך דהאי ועד אין בה בתרי קאמר הא לאו הכי הוה אמינא עד דכתיב הכא בסוטה חד הוא וקאמרינן אפילו אחד אין בה:

איצטריך. לא יקום עד אחד לגלויי עליה דהאי ולאשמעינן דחד מהימן דאי לאו הכי הוה אמינא כל סתם עד אחד הוא ובסוטה לא הוה אמינא דמיתסרא ואפי' בעד א' וכל שכן בלא עד והכי הוה דרשינן ליה ועד אין בה דקא אמר רחמנא הכי קאמר ועד אחד אין נאמן בה אלא שנים:

ופרכינן אין נאמן בה. בתמיה: אלא מאי בעי. קרא עד דאיכא תרי בתמיה אמאי אתא קרא להאי לשתוק קרא מיניה כו':

דבר דבר ממון. כתיב בנואפת כי מצא בה ערות דבר (דברים כד) וכתיב בדיני ממונות ע"פ שני עדים יקום דבר (שם ט):

איצטריך. לא יקום לגלויי עליה דהאי עד דבשנים הכתוב מדבר דאי לא גלי עליה הוה אמינא עד חד משמע ואין נאמן בה קאתא קרא לאשמעינן ודקשיא לך למה לי קרא סלקא דעתך דמהימן סוטה שאחר קינוי וסתירה בא עד אחד והיעיד שנטמאה באותה סתירה שאני וראוי להאמינו כאן שהרי רגלים לדבר:

ומי מצית אמרת. דאי לא גלי רחמנא דכל עד שנים הם דאנא אמינא דהאי עד אין בה אין נאמן בה קאמר איכ' בא הכתוב להקל עליה:

והא מדכתיב והיא לא נתפשה מכלל. דפשיטא לך דנטמאה והיכי קאמר והיא לא נתפשה אועד אין בה נהי דרישא דקרא איכא למימר ע"י שנים עדים ושכב איש אותה בעדים ועד אחד אין נאמן בה אלא והיא לא נתפשה היכי קאי אאין נאמן בה הא אמרת דלא מחזקי לה בנבעלת:

"דבי אליעזר אומר:

מקנא לה על פי שנים,

[ומשקה על פי עד אחד, או על פי עצמו.

דבי יהושע אומר:

מקנא לה על פי שנים,

ומשקה על פי שנים].

עד כאן לא פליגי אלא בקינוי וסתירה,

אבל בטומאה - עד אחד מהימן,

ותנן נמי:

"עד אחד אומר: "אני ראיתי שניטמאת" - לא היתה שותה" (סוטה לא).

מדאורייתא מנלן דמהימן עד אחד?

דתנו רבנן:

"ועד אין בה" (במדבר ה, יג),

בשנים הכתוב מדבר.

או אינו אלא: אפילו באחד?

תלמוד לומר: "לא יקום עד אחד באיש"² (דברים יט, טו),

ממשמע שנאמר: "לא יקום עד באיש" איני יודע שהוא אחד?

מה תלמוד לומר "אחד"?

זה בנה אב: כל מקום שנאמר: "עד" -

הרי כאן שנים, עד שיפרוט לך הכתוב "אחד".

ואמר רחמנא: תרי לית בה אלא חד.

"והיא לא נתפשה" (במדבר ה, יג) - אסורה.

אלא טעמא דכתיב: "לא יקום עד אחד באיש",

הא לאו הכי הנה אמינא "עד" דסוטה חד הוא.

ואי אפילו חד ליכא אלא במאי מיתסרא?!

איצטריך, סלקא דעתך אמינא: "עד אין בה" - אין נאמן בה.

"אין נאמן בה"?!]

ואלא מאי בעי עד דאיכא תרי?!

לישתוק קרא מיניה דאתיא "דבר"³ "דבר"⁴ מממון,

ואנא ידענא מידי דהנה אכל עדיות שבתורה!

איצטריך, סלקא דעתך אמינא:

סוטה שאני,

דרגלים לדבר, שהרי קינא לה ונסתרה, ליתיהמן בה עד אחד.

ומי מצית אמרת, דאין נאמן בה ושריא?!

והא מדכתיב: "והיא לא נתפשה" מקלל דאסורה!

איצטריך, סלקא דעתך אמינא: אין נאמן בה עד דאיכא תרי,

ובתרי נמי היא ד"לא נתפשה",

קא משמע לן.

² לא יקום עד אחד באיש לכל עון ולכל חטאת בכל חטא אשר יחטא על פי שני עדים או על פי שלשה עדים יקום דבר

³ מי יקח איש אשה ובעלה והיה אם לא תמצא חן בעיניו מי מצא בה ערות דבר וכתב לה ספר מריית ונתן מידה ושלחה מביטו (דברים כד, א)

⁴ לא יקום עד אחד באיש לכל עון ולכל חטאת בכל חטא אשר יחטא על פי שני עדים או על פי שלשה עדים יקום דבר (דברים יט, טו)

4. ב, ב

רס"י

בה. בטומאה קאי דהא מינה סליק והיא נטמאה ועד אין בה ודרשינן אין בה תרי אלא חד: בה. עד אחד נאמן ולא בקינוי: **סתירה עדיפא**. לאחמורי בה: **שכן אוסרתה**. על הבעל ועל הבעל מספק: **כטומאה**. ודאית כדרשינן לקמן מגיד לך הכתוב שעל הספק אסורה בפרק כשם שהמים בודקין (דף כח.). **שכן עיקר גרם לה**. שעיי הקינוי סתירתה אוסרתה:

"רבי יהושע אומר: מקנא לה על פי שנים, ומשקה על פי שנים".

מאי טעמא דרבי יהושע?

אמר קרא: **"בה"** (במדבר ה, יג), **"בה"** - ולא בקינוי, **"בה"** - ולא בסתירה.

ורבי אליעזר אומר: **"בה"** - ולא בקינוי.

ואימא: **"בה"** - ולא בסתירה!

סתירה איתקש לטומאה, דכתיב: **"ונסתרה והיא נטמאה"**⁵ (במדבר ה, יג).

קינוי נמי איתקש לטומאה, דכתיב: **"וקנא את אשתו והיא נטמאה"** (במדבר ה, יד)!

הא מיעט רחמנא **"בה"**.

ומה ראית?

מסתברא סתירה עדיפא, שכן אוסרתה כטומאה.

אדרבה, קינוי עדיף, שכן עיקר גרם לה!

אי לאו סתירה קינוי מי איכא?

ואי לאו קינוי, סתירה מאי אהני?

אפילו הכי, סתירה עדיפא, דאתחלתא דטומאה היא.

⁵ וְשָׂכַב אִישׁ אֶת־אִשְׁתּוֹ שִׁכְבַּת זָרָה וְנִגְעַל מִעֵינֵי אִשְׁתּוֹ וְנִסְתָּרָה וְהִיא נֹטְמָאָה וְעַד אֵין בָּהּ וְהוּא לֹא נִתְפָּשָׁה

5. ב, ב

רש"י

מתני'.
 דקתני לר"א דקינוי בשנים
 וסתירה על פי עצמו:
דלא כי האי תנא. דקתני לר"א
 סתירה בשנים וקינוי על פי
 עצמו:

[**רבי אליעזר אומר:**
מקנא לה על פי שנים,
ומשקה על פי עד אחד, או על פי עצמו].

מתניתין דלא כי האי תנא.

דתנא:

"רבי יוסי ברבי יהודה אומר משום רבי אליעזר:
המקנא לאשתו - מקנא על פי עד אחד או על פי עצמו,
ומשקה לה - על פי שנים.
השיבו חכמים:
לדברי רבי יוסי ברבי יהודה אין לדבר סוף".

מאי טעמא דרבי יוסי ברבי יהודה?
 אומר קרא: **"בה"** - בה ולא בסתירה.

ואימא: **"בה"** ולא בקינוי!

קינוי איתקש לטומאה,
 דכתיב: **"זקנא את אשתו והיא נטמאה"** (במדבר ה, יג).

סתירה נמי איתקש לטומאה,
 דכתיב: **"ונסתרה והיא נטמאה"** (במדבר ה, יג)!

ההוא - לכמה שיעור סתירה 'כדי טומאה', הוא דאָתא.

6. ב, ב

רש"י

לדברי ר"י בר' יהודה אין לדברי ר' אליעזר סוף. ולקמן מפרש לה: מאי ניהו. אין לדבר סוף דקאמר: ואמר קנאי. כשכועס עליה אומר קנאתי לה מפלוני ומביא עדים שנסתרה עמו סתירה כל שהוא דכיון דלא קינא לה לא נזרהה בו: הא למשנתינו יש סוף. לדברי רבי אליעזר בתמיה: והא זמנין דלא איסתתרו. ואומר ראיתיה שנסתרה: ולא מיבעיא למשנתינו. בתמיה: איכא עיקר. שכבר התחיל בעדים שלא ע"י כעס: הכא ליכא עיקר. ולכשיכעוס נקל לומר קנאתי והוא ימצא לה סתירות הרבה: לא לימא איניש. אפילו בינו לבינה: ומסתתרא. ונסתרת ונאסרת עליו:

"השיבו חכמים:

לדברי רבי יוסי ברבי יהודה אין לדבר סוף."

מאי ניהו?

דזמנין דלא קני ואמר "קנאי".

הא למשנתינו יש לדבר סוף?! זמנין דלא איסתתרו ואמר "איסתתרו"!

אמר רב יצחק בר יוסף אמר רבי יוחנן: אף לדברי רבי יוסי ברבי יהודה אין לדבר סוף.

"אף לדברי רבי יוסי ברבי יהודה" ולא מיבעיא למשנתינו?! אדרבה, למשנתנו איכא עיקר, התם ליכא עיקר!

אלא אי איתמר הכי איתמר: אמר רב יצחק בר יוסף אמר רבי יוחנן: לדברי רבי יוסי ברבי יהודה אף למשנתנו אין לדבר סוף.

אמר רב חנינא מסורא: לא לימא איניש לאיתתיה בזמן הזה: "לא תיסתרי בהדי פלוני", דילמא קיימא לן ברבי יוסי ברבי יהודה, דאמר: קינוי על פי עצמו, ומיסתתרא, וליכא האידנא מי סוטה למיבדקה, וקאסר לה עילויה איסורא דלעולם.

7. ב, ב - ג, א

רש"י

קנאה. כעס כמו הם קנאוני בלא אל (דברים לב) כי קנאה חמת גבר (משלי ו):
מאי דקמא. מה יש לפנינו מה אירע עכשיו שזו בודלת מן האנשים:
וכולי עלמא ידעי דקני לה. שהעדים מגלין הדבר ואינן שונאין אותה:
ואיהו דאתי למיעבד קנאה בהדה. שזו מקניטתו על שחושדה:
אלמא קסברי דאסור לקנאות. כיון דאמרי לשון הטלת קנאה הוא אלמא אסור: ולמ"ד מותר לקנאות מאי לשון קינוי:
ויקנא ה' לארצו. התרה בילק וחסיל וגזם שלא ישחיתו עוד את ארצו דבשילוח גובאי משתעי פרשה לעיל לארצו על ארצו כמו וישאלו אנשי המקום לאשתו (בראשית כו) על אשתו האתם תריבון לבעל (שופטים ו):

אמר ריש לקיש:

מה לשון "קינוי"?

דבר המטיל קנאה בינה לבין אחרים.

אלמא קסבר: קינוי על פי עצמו,

וכולי עלמא לא ידעי דקני לה ואמרי: מאי דקמא דקא בדלא,

ואתו למיעבד קנאה בהדה.

ורב ימר בר רבי שלמיה משמיה דאביי אמר:

דבר המטיל קנאה בינו לבינה.

אלמא קסבר: קינוי על פי שנים עדים,

וכולי עלמא ידעי דקני לה,

ואיהו הוא דאתי למיעבד קנאה בהדה.

ג, א אלמא קסברי: דאסור לקנאות.

ומאן דאמר: 'מותר לקנאות' - מהו לשון "קינוי"?

אמר רב נחמן בר יצחק:

אין "קינוי" אלא לשון התראה,

וכן הוא אומר: "ויקנא ה' לארצו"⁶ (יואל ב, יח).⁶ ויקנא ה' לארצו ויחמל על עמו

8. ג, א

רס"י

אדם עובר עבירה. כגון אשה פרוצה עוברת בסתר:
 והקב"ה מכריז בגלוי. שנותן בלב בעלה לקנאות לה והדבר מתפרסם בגלוי: ואין עבירה גרסינן:
 לשון הכרזה. הקב"ה מתכוין להעביר קול:
 רגלים לדבר. שנטמאת:
 והא כי כתיב קינוי בתר סתירה וטומאה. דאיתהימן בה עד אחד כתיב ונסתרה והיא נטמאה ועד אין בה וגוי וסמיך ליה ועבר עליו וגוי אלמא בלא קינוי נמי עד אחד מהימן בטומאה:
 ועבר לכם כל חלוץ. בבני גד ובבני ראובן כתיב שהיה משה מצוה אותם לעבור עם יהושע את הירדן:
 תשובו. מוכיח דלהבא הוא:
 נכנסה בו רוח. ממרום ולקמן מפרש רוח טהרה או רוח טומאה ע"י שטן הבא להחטיאו להקניט את אשתו:
 רבנן. דבי רב אשי אמרי רוח טומאה:

תניא:

"היה רבי מאיר אומר:

אדם עובר עבירה בסתר והקדוש ברוך הוא מכריז עליו בגלוי, ושנאמר: "ועבר עליו רוח קנאה" (במדבר ה, יד), ואין עבירה אלא לשון הכרזה, ושנאמר: "ויצו משה ויעבירו קול במחנה"⁷ (שמות לו, ו).

ריש לקיש אמר:

אין אדם עובר עבירה אלא אם כן נכנס בו רוח שטות, ושנאמר: "איש איש מי תשטה אשתו" (במדבר ה, יב), "תשטה" כתיב.

תניא דבי רבי ישמעאל:

"מפני מה האמינה תורה עד אחד בסוטה? שרגלים לדבר: שהרי קינא לה, ונסתרה, ועד אחד מעידה שהיא טמאה".

אמר ליה רב פפא לאביו:

והא כי כתיבה 'קינוי'⁸ (במדבר ה, יד) בתר סתירה וטומאה הוא דכתיבה!

אמר ליה:

"ועבר" - וכבר עבר.

אלא מעתה, "ועבר לכם כל חלוץ"⁹ (במדבר לב, כא) הכי נמי?

התם מדכתיב: "ונכבשה הארץ לפני ה' ואחר תשובו"¹⁰ (במדבר לב, כב) מושמע דלהבא. אלא הכא, אי סלקא דעתך דכתיבי, "ועבר" בתר טומאה וסתירה, קינוי למה לי?

⁷ ויצו משה ויעבירו קול במחנה לאמר איש ואשה אל יעשו עוד מלאכה לתרומת הקדש ויגלא העם מהביא

⁸ ועבר עליו רוח קנאה וקנא את אשתו והוא נטמאה או עבר עליו רוח קנאה וקנא את אשתו והיא לא נטמאה

⁹ ועבר לכם כל חלוץ את הירדן לפני ה' עד הורישו את אויביו מפניו

¹⁰ ונכבשה הארץ לפני ה' ואחר תשובו והייתם נקיים מה' ומישראל והייתה הארץ הזאת לכם לאחזה לפני ה'

9. ג, א

רש"י

רוח טהרה. ששונא את הפריצות:
ומסתברא כמ"ד. דרוח דקאמר רבי ישמעאל טהרה היא:
דתניא. דקאמר רבי ישמעאל רשות פלוגתא דר' ישמעאל ור' עקיבא לקמן מפרש טעמייהו:
שפיר. אי רשות אי חובה:
ר' עקיבא אומר חובה. שאסור לשחרר עבדו:
בכל התורה. בכל עשה שבתורה אי"כ אין לך מצות עשה לרבי ישמעאל חובה:
דתניא. לא גרסינן אלא הדר ונקיט למילתייהו לפרושי כל חדא באפי נפשה:

תנא דבי רבי ישמעאל:

אין אדם מקנא לאשתו אלא אם כן נכנסה בו רוח, שנאמר: "ועבר עליו רוח קנאה וקנא את אשתו" (במדבר ה, יד).

מאי "רוח"?

רבנן אמרי:

רוח טומאה.

רב אשי אמר:

רוח טהרה.

ומסתברא כמאן דאמר: "רוח טהרה".

דתניא:

"וקנא את אשתו" - רשות,

דברי רבי ישמעאל.

רבי עקיבא אומר:

חובה.

אי אמרת בשלמא: "רוח טהרה" - שפיר,

אלא אי אמרת: "רוח טומאה" רשות וחובה לעילי לאיניש רוח טומאה בנפשיה!?

10. ג, א-ב

רש"י

כלפי. כמו אחרי שאמרה תורה שאסור להביא עצמו לידי שגאה ותגר:

יכול אף זה כן. שיראה את אשתו עוברת על דת יהודית נסתרת עם שכיניה לא יקנא לה. כלפי לשון כנגד:

תלמוד לומר וקנא. אם רצה לקנא הרשות בידו ומשום דאי לא כתיב קרא הוה אמינא דאסור הוא דא"ר ישמעאל הכא רשות אבל בכל מצות עשה שבתורה לא אמר הכי:

קינאי אחרינא כתיב. ועבר עליו רוח קנאה וקנא את אשתו והיא לא נטמאה חד לרשות וחד לחובה:

ורבי ישמעאל. אמר לך איידי דבעי למיכתב והיא נטמאה והיא לא נטמאה שספק הוא בידינו ואעפ"כ אסרה הכתוב מספק כתב נמי וקנא אחרינא ואף ע"ג דמצוי למיכתב הכי ועבר עליו רוח קנאה וקנא את אשתו והיא נטמאה או לא נטמאה אפילו הכי אורחיה דקרא לחזור ולשנות את האמור מפני דבר אחר המתחדש בכפילתו:

גופא:

"וְקָנָא אֶת אִשְׁתּוֹ" (במדבר ה, יד) - רְשׁוּת, דְּבַר רַבִּי יִשְׁמַעְאֵל. וְרַבִּי עֲקִיבָא אָמַר: חוֹבָה.

"לָהּ יִטְמָא"¹¹ (ויקרא כא, ג) - רְשׁוּת, דְּבַר רַבִּי יִשְׁמַעְאֵל. וְרַבִּי עֲקִיבָא אָמַר: חוֹבָה.

"לְעֵלָם בְּהֵם תַּעֲבֹדוּ"¹² (ויקרא כה, מו) - רְשׁוּת, דְּבַר רַבִּי יִשְׁמַעְאֵל. רַבִּי עֲקִיבָא אָמַר: חוֹבָה.

אָמַר לִיה רַב פֶּפְא לְאַבְי, וְאָמַרִי לָהּ רַב מִשְׁרָשִׁיא לְרַבָּא: לִימָא רַבִּי יִשְׁמַעְאֵל וְרַבִּי עֲקִיבָא בְּכָל הַתּוֹרָה כּוּלָּהּ, הֲכִי פְּלִיגִי, דְּמַר אָמַר: רְשׁוּת, וְמַר אָמַר חוֹבָה?

אָמַר לִיה:

הֲכָא בְּקִרְאֵי פְּלִיגִי.

"וְקָנָא אֶת אִשְׁתּוֹ" - רְשׁוּת, דְּבַר רַבִּי יִשְׁמַעְאֵל. רַבִּי עֲקִיבָא אָמַר: חוֹבָה.

מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי יִשְׁמַעְאֵל?

סָבַר לָהּ כִּי הָיִ תִּנָּא:

דִּתְנִיא:

"רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אָמַר:

כְּלַפִּי שְׁאֵמְרָה תּוֹרָה: "לֹא תִשָּׂא אֶת אַחִיךָ בַּלְבָּבָךְ" (ויקרא יט, יז) יְכוּל בְּגוֹן זֹו? תְּלַמּוּד לֹמַר: "וְעֵבֶר עָלָיו רוּחַ קְנָאָה וְקָנָא אֶת אִשְׁתּוֹ" (במדבר ה, יד).

וְרַבִּי עֲקִיבָא?

קִינּוּי אַחְרִינָא כְּתִיב¹³ (במדבר ה, ל).

וְרַבִּי יִשְׁמַעְאֵל?

אִיִּדִי דְּבַעֲי לְמִיכְתַּב "וְהָיָא נְטִמָּאָה", "וְהָיָא לֹא נְטִמָּאָה", כְּתִיב נְמִי: "וְקָנָא אֶת אִשְׁתּוֹ".

לְכַדְתִּנָּא דְּבִי רַבִּי יִשְׁמַעְאֵל,

דִּתְנִיא דְּבִי רַבִּי יִשְׁמַעְאֵל:

"כָּל פְּרָשָׁה שְׁנֵאמְרָה וְנִישְׁנִית - לֹא נִישְׁנִית אֲלָא בְּשִׁבִיל דְּבַר שְׁנִתְחַדַּשׁ בָּהּ".

¹¹ וְלֹאֲחֹתוֹ הַבְּתוּלָה הַקְּרוּבָה אֵלָיו אֲשֶׁר לֹא הָיְתָה לְאִישׁ לֵה יִטְמָא

¹² וְהִתְנַחֲלֶתֶם אִתֶּם לְבַנְיָמִן אַחֲרֵיכֶם לְרִשֵׁת אַחֲזָה לְעֵלָם בְּהֵם תַּעֲבֹדוּ וּבְאַחֲיֵיכֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ בְּאֲחִיו לֹא תִרְדֶּה בּוֹ בַּפֶּרֶךְ

¹³ אוֹ אִישׁ אֲשֶׁר תַּעֲבֹר עָלָיו רוּחַ קְנָאָה וְקָנָא אֶת אִשְׁתּוֹ וְהֶעֱמִיד אֶת הָאִשָּׁה לְפָנָיו ה' וַעֲשֵׂה לָהּ הַמָּהוּן אֶת כָּל הַתּוֹרָה הַזֹּאת

ר"ט

איצטריך למיכתב לה יטמא.
לומר שמותר ליטמא לקרובים
הללו:

מכי אם לשארו נפקא. לנפש לא
יטמא בעמיו כי אם לשארו
הקרוב אליו לאמו ולאביו וגוי
ולאחותו הבתולה וממילא
שמעינן דמיטמא לאלו:

לה יטמא. אם מתה ואינו
מטמא לאיבריה אם אחד מאלו
מוכה שחין ואיבריו נופלין אין
מיטמא להן דקיימא לן בהעור
והרוטב (חולין דף קכח:). אבר
מן החי מטמא כאבר מן המת
ואיצטריך לה למעוטי איבריה:
אם כן. דלאו לחובה אתא אלא
להך דרשא:

לכתוב רחמנא לה ולשתוק.
דמשמע לנפש לא יטמא בעמיו
כי אם לשארו וגוי ולאחותו
הבתולה לה כלומר לגופה שלם
ולא לאיבריה:

לא תחיה כל נשמה. בשבעה
אומות כתיב החתי והגרגשי
והאמורי והכנעני והפריזי והחוי
והיבوسی:

למשרי אחד מן האומות. משאר
שבעים אומות:

שבא על הכנענית. כל ז' אומות
נקראו על שם כנען:

והוליד בן. דהלך אחר האב
ומותר להחיותו. לך לעבד:
דתניא. דלהכי אתא קרא:
בעבד. גרסי בבב"ת:

וגם מבני התושבים וגוי. לעיל
מיניה כתיב מאת הגוים אשר
סביבותיכם מהם תקנו עבד
ואמה אשר סביבות ארצכם ולא
מבני ארצכם דשבעה אומות וגם
מבני התושבים כל תושב היינו
שבא ממקום אחר ונתיישב כאן
וקאמר קרא שמותר לקנות
מבניהם אשר יהיו להם מבנות
ארצך:

מן הנולדים בארצכם. בני
הנולדים בארצכם והם בני
התושבים דהיינו אחרים שנשאו
בארצכם נשים אתה רשאי
לקנות:

ולא מן הגרים בארצכם. ולא מן
הבנים הנולדים לבני ארצכם
במקום אחר מבנות שאר אומות
והביאום לבניהם לגור שם:

"לה יטמא" (ויקרא כא, ג) - **רשות,**

דברי רבי ישמעאל.

רבי עקיבא אומר:

חובה."

מאי טעמא דרבי ישמעאל?

אידי דכתיב: **"אמר אל הפהנים בני אהרן ואמרת אלהם לנפש לא יטמא בעמיו"** (ויקרא כא, א),
איצטריכא למיכתב: **"לה יטמא"**.

ורבי עקיבא?

מ"כי אם לשארו"¹⁴ (ויקרא כא, ב) נפקא.

"לה יטמא" למה לי?

לחובה.

ורבי ישמעאל?

לה מיטמא,

ואין מיטמא לאיבריה.

גב, ורבי עקיבא?

אם כן, ליכתוב רחמנא **"לה"** ולישתוק, **"יטמא"** למה לי?
שמע מינה.

ורבי ישמעאל?

אידי דכתיב **"לה"** כתב נמי **"יטמא"**.

לכדתני דבי רבי ישמעאל,

דתנא דבי רבי ישמעאל:

"כל פרשה שנאמרה ונישנית - לא נישנית אלא בשביל דבר שנתחדש בה."

"לעלם בהם תעבדו" (ויקרא כה, מו) - **רשות,**

דברי רבי ישמעאל,

רבי עקיבא אומר:

חובה."

מאי טעמא דרבי ישמעאל?

אידי דכתיב: **"לא תחיה כל נשמה"** (דברים כ, ז),

איצטריך נמי למיכתב: **"לעלם בהם תעבדו"** -

למישרי אחד מכל האומות שבא על הכנענית והוליד ממנה בן,
שאתה רשאי לקנותו.

דתניא:

"מניין לאחד מן האומות שבא על הכנענית והוליד ממנה בן, שאתה רשאי לקנותו בעבד?

תלמוד לומר: "וגם מבני התושבים הגרים עמכם מהם תקנו"¹⁵ (ויקרא כה, מה).

יכול אף הכנעני שבא על אחת מן האומות והוליד ממנה בן, שאתה רשאי לקנותו בעבד?

תלמוד לומר: "אשר הולידו בארצכם" (ויקרא כה, מה),

מן הנולדים בארצכם, ולא מן הגרים בארצכם."

¹⁴ כי אם לשארו הקרוב אליו לאמו ולאביו ולבנתו ולאחיו

¹⁵ וגם מבני התושבים הגרים עמכם מהם תקנו וממשפחתם אשר עמכם אשר הולידו בארצכם והיו לכם לאחוז

רש"י

ולא באחיכם. עבודת עבד: ה"ג
 ורבי ישמעאל איידי דכתיב
 ובאחיכם כתיב נמי בהם
 כדתניא כו':

ורבי עקיבא?

מ"מהם תקנו" נפקא,
 "לעלם בהם תעבדו" למה לי?
 לחובה.

ורבי ישמעאל?

"בהם" - ולא באחיכם.

ורבי עקיבא?

באחיכם מסיפא דקרא נפקא -
 "ובאחיכם בני ישראל איש באחיו לא תרדה בו בפרך" (ויקרא כה, מו).

ורבי ישמעאל?

אידי דכתיב: "ובאחיכם", כתיב נמי "בהם".
 לכדתני דבי רבי ישמעאל.
 דתנא דבי רבי ישמעאל:
 "כל פרשה שנאמרה ונישנית - לא נישנית אלא בשביל דבר שנתחדש בה".

11. ג, ב

רש"י

קריא. תולעת של שומשמן האוכלתן כך הזנות מחרבת את הבית:
תוקפא. כעס:
אידי ואידי. תוקפא וזנותא דאמרינן דמחרבת את הבית:
באיתא. כשהאשה מזנה או כעסנית לפי שהאשה מתעסקת בזנוניה ואינה עושה מלאכתה ולא משמרת ביתה ומפקרת את של בעלה למנאפים:
קודם שחטאו ישראל. בעריות:
עם כל אחד ואחד. בביתו:
נסתלקה מהם. מלבא לביתם דאינו יכול לראות בעבירות שבביתו:
מקדמתו. לפני מיתתו מכרות לפניו:
מלפתו. כורכתו:

אמר רב חסדא:

זנותא בביתא כי קריא לשומשמא.

ואמר רב חסדא:

תוקפא בביתא כי קריא לשומשמא.

אידי ואידי באיתתא,

אבל בגברא לית לן בה.

ואמר רב חסדא:

בתחילה, קודם שחטאו ישראל, היתה שכינה שורה עם כל אחד ואחד, שנאמר: "כי ה' אלהיך מתהלך בקרב מחנהך" (דברים כג, טו).

כיון שחטאו נסתלקה שכינה מהם,

שנאמר: "ולא יראה בה עדות דבר ושב מאחריך" (דברים כג, טו).

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן:

כל העושה מצוה אחת בעולם הזה - מקדמתו והולכת לפניו לעולם הבא, שנאמר: "והלך לפניך צדקך"¹⁶ (ישעיה נח, ח).

וכל העובר עבירה אחת בעולם הזה - מלפפתו והולכת לפניו ליום הדין, שנאמר: "ולפתו ארחות דרכם יעלו בתהו ויאבדו" (איוב ו, יח).

רבי אלעזר אומר:

קשורה בו ככלב,

שנאמר: "ולא שמע אליה לשכב אצלה להיות עמה" (בראשית לט, י'),

"לשכב אצלה" - בעולם הזה,

"להיות עמה" - לעולם הבא.

¹⁶ אז יבקע משהר אורך וארכותה מהרה תצמח והלך לפניך צדקך כבוד ה' יאסףך

12. ג, ב

רפ"י

תנן התם. בפי מי שקינא (לקמן לא). אמאי דקתני אמר עד אחד ראיתה שנטמאה לא היתה שותה:

שהיה בדין. שלא להאמינו אי לאו דכתיב קרא:

הראשונה. סתירה: **אין אוסרתה איסור עולם.** שאם תשתה ותמצא טהורה מותרת לבעלה ולתרומה:

אין מתקיימת בפחות משנים. כדבעינן למיגמר דבר דבר מממון:

האחרונה. טומאה שהיא אחר הסתירה:

כל שיש בה. כל עדות שיש בה נאמן כדדרשינן לעיל ועד אין בה תרי אלא חד וקא אמר אסורה ואתומאה קאי דהא מינה סליק והיא נטמאה ועד אין בה:

קל וחומר. שתתקיים בעד אחד: **תלמוד לומר.** באשה מקלקלת כי מצא בה ערות דבר ולהלן כו': ופרכינן למה לי למיכתב למילפה בגזירה שוה:

בה ולא בקינוי כו' מיבעי ליה. דכיון דכתיב בה מיעוטא הוא ולא גמריי שאר עדיות דאשה מינה וקמו להו במלתייהו ככל עדיות שבתורה:

הכי נמי קאמר. וגזירה שוה למילתא אחריתי נקט ומתניתין חסורי מיחסרא והכי תנא ליה ת"ל בה ולא בקינוי וסתירה וגזירה שוה לטומאת אשה דעלמא שלא קינא לה בעלה ובא עד אחד ואמר אני ראיתה שנטמאה דלא מהימן והכא הוא דמהימן משום דרגלים לדבר:

תנן התם:

"שְׁהִיָּה בְּדִין:

ומה עדות הראשונה שאין אוסרתה איסור עולם - אינה מתקיימת בפחות משנים, עדות האחרונה שאוסרתה איסור עולם - אינו דין שלא תתקיים בפחות משנים! תלמוד לומר: "ועד אין בה" (במדבר ה, יג) - כל שיש בה" (סוטה לא).

וקל וחומר לעדות הראשונה מעתה:

ומה עדות האחרונה שאוסרתה איסור עולם - מתקיימת בעד אחד,

עדות הראשונה שאין אוסרתה איסור עולם - אינו דין שתתקיים בעד אחד?!

תלמוד לומר: **"כי מצא בה ערות דבר"**¹⁷ (דברים כד, א),

ולהלן הוא אומר: **"על פי שני עדים או על פי שלשה עדים יקום דבר"** (במדבר יט, טו), מה **"דבר"** האמור להלן על פי שנים עדים - אף כאן על פי שנים.

האי מ"מי מצא בה ערות דבר" נפקא?

מ"בה" נפקא:

"בה" - ולא בקינוי,

"בה" - ולא בסתירה מיבעי ליה!

הכי נמי קאמר:

תלמוד לומר: **"בה",**

"בה" - ולא בקינוי,

"בה" - ולא בסתירה.

וטומאה בעלמא - בלא קינוי, ובלא סתירה - דלא מהימן עד אחד, מנלן?

נאמר כאן: **"כי מצא בה ערות דבר"**

ונאמר להלן: **"על פי שני עדים או על פי שלשה עדים יקום דבר",**

מה **"דבר"** האמור להלן - עדים שנים,

אף כאן - עדים שנים.

13. ג, ב - ד, א

כ"י

כדי טומאה. ומהו כדי טומאה כדי ביאה ומהו כדי ביאה כדי העראה דהיינו נשיקת אבר באותו מקום וכמה שיעורה כדי הקפת דקל שיוכל האדם לילך סביבות הדקל ולקמן מפרש למה לי למיתני כולחון:

כדי מזיגת כוס. למוזגו במים וסתם כוס רביעית ולקמן אמרי' כל אחד ואחד מן החכמים הללו בעצמו שיער כמה שהוא שוהה בהעראתו:

ליטל קיסם. מבין שיניה:

ואף ע"פ שאין ראיה. גמורה לדבר דקרא לאו הושטת יד לסל כתב ביה יש זכר ורמז מקצת דהוקשה אשה זונה לככר לחם:

וכל הני למה לי. למיתני ברישא ליתני שיעור סתירה כדי טומאה כדי הקפת דקל:

דאי תנא כדי טומאה הוה אמינא. בכל שיעור הצריך לבא לידי כך דהיינו טומאה וארצותה שיפתה אותה וידבר על לבה עד שתתרכה:

קמ"ל. דמאי טומאה ביאה לחודה דאיכא למימר קודם הסתירה נתרצית לו:

קמ"ל כדי העראה. דקיי"ל בפרק הבא על יבמתו (יבמות נד.) העראה כגמר ביאה לכל העריות:

ואי תנא כדי העראה. ולא תנא ברישא כדי טומאה הוה אמינא כדי העראה וארצותה ואפי' תנא כדי ביאה כדי העראה לא הוה מימעט ארצותה דאנא אמינא העראה למעוטי גמר ביאה ומיהו ארצותה בעינן דהכי הוי משמע כמה שיעור סתירה כדי ביאה ואנא אמינא כל צרכי ביאה דהיינו ארצותה וגמר ביאה והדר מפרש מה היא ביאה העראה אכתי ארצותה לא אימעט הילכך תנא ברישא כדי טומאה דמשמע טומאה וארצותה והדר פריש ומה היא טומאה כדי ביאה ועל כרחיך אימעט ארצותה דהא ביאה כולה גמר ביאה משמע ולא מיעט אלא ארצותה והדר תנא ומה היא ביאה למעוטי דלא בעינן גמר ביאה וממילא שמעי' מינה נמי (דאי) לא תנא כדי ביאה אכתי לא הוה ממעט ארצותה דכדי טומאה גמר ביאה וארצותה משמע והעראה דפריש בתרה לא ממעט אלא גמר ביאה הילכך איצטריכו כולחו:

וכמה. הוא שיעור העראה לחודה כדי הקפת דקל והא ליכא לאקשווי הוהיל וסוף סוף שיעורא כדי הקפת דקל הוא ליתני כמה שיעור סתירה כדי הקפת דקל דאיבעי ליה לתנא לפרושי איסור סתירה משום מאי או גמר ביאה או העראה משום הכי תנא כדי טומאה כדי ביאה כדפרישית:

כדי חזרת דקל. קס"ד השתא דהיינו הקפה:

תנו רבנן:

"אי זו היא עדות הראשונה? זו עדות סתירה.

עדות אחרונה? זו עדות טומאה.

וכמה שיעור סתירה? כדי טומאה,

כדי ביאה,

כדי העראה,

כדי הקפת דקל,

דברי רבי ישמעאל.

רבי אליעזר אומר:

כדי מזיגת הכוס.

רבי יהושע אומר:

כדי לשתותו.

בן עזאי אומר:

כדי לצלות ביצה.

רבי עקיבא אומר:

כדי לגומעה.

רבי יהודה בן בתירא אומר:

כדי לגמוע שלש ביצים זו אחר זו.

רבי אלעזר בן ירמיה אומר:

כדי לקשור גרדי נימא.

חנין בן פנחס אומר:

כדי שתושיט ידה לתוך פיה ליטול קיסם.

פלימו אומר:

כדי שתושיט ידה לסל ליטול כפר.

אף על פי שאין ראיה לדבר, זכר לדבר: "כי בעד אשה זונה עד כפר להם" (משלי ו, כו)."

וכל הני למה לי?

צריכי,

דאי תנא: "כדי טומאה", הוה אמינא כדי טומאתה וארצותה,

קא משמע לן: "כדי ביאה".

ואי תנא: "כדי ביאה", הוה אמינא: כדי גמר ביאה,

קא משמע לן: "כדי העראה".

ואי אשמעינן: "כדי העראה", הוה אמינא: כדי העראה וארצותה,

קא משמע לן: "כדי טומאה".

וכמה "כדי"? "כדי הקפת דקל".

ורמינהי:

"ונסתרה"¹⁸ (במדבר ה, יג) - וכמה שיעור סתירה לא שמענו,

כשהוא אומר: "והיא נטמאה" (במדבר ה, יג) - הוי אומר כדי טומאה,

כדי ביאה,

כדי העראה,

כדי חזרת דקל,

דברי רבי אליעזר.

רבי יהושע אומר:

כדי מזיגת הכוס.

בן עזאי אומר:

כדי לשתותו.

רבי עקיבא אומר:

כדי לצלות ביצה.

רבי יהודה בן בתירא אומר:

כדי לגומעה!"

¹⁸ ושכב איש אתה שכבת זרע ונעלם מעיני אישה ונסתרה והיא נטמאה ועד אין בה והוא לא נתפשח

רפ"י

ברוח. שהרוח דוחפתו להענף והוא חוזר למקומו:
קאי בדוכתיה. נח מניענועו:
אימא כדי למזוג ולשתות. והאי כדי לשתותו דקאמר לעיל אמזיגה דקאמר רבי אליעזר קא מוסיף ר' יהושע ואמר שתיה נמי בעינן עם המזיגה וכדי מזיגה דתנא הכא בבתרייתא מזיגה ושתיה קאמר דסתם מזיגה למשתייה מיד הוא שאחר שמזוגו מתקלקל אם משהה אותו:

א"כ היינו רבי אליעזר. דהא ר' אליעזר בקמייתא כדי מזיגת הכוס קאמר וקא פליג ר' יהושע ואמר כדי לשתותו ובבתרייתא (נמי) אמר רבי אליעזר חזרת דקל ואוקימנא דהיינו כדי מזיגה ואי מזיגה דקאמר ר' יהושע בתריה בלא שתיה קאמר היינו רבי אליעזר:

הכא אמר כדי לשתותו. לכוס: **חד שיעורא הוא**. וליכא לאקשוויי א"כ היינו ר' יהושע דבקמייתא אמר כדי לשתותו לכוס ואמר בן עזאי בתריה כדי לצלות ביצה דהוא כדי שתיה לאו קושיא היא דהא אוקימנא כדי לשתותו דר' יהושע כדי למזוג ולשתות וקאמר ליה בן עזאי כדי לצלות ביצה דהוא כדי שתיה לחודה דכוס:

אימא כדי לצלות ולגומעה. גמיעה דקאמר ר"ע בקמייתא אצלליה דבן עזאי דלעיל מיניה קא מוסיף לה ובבתרייתא דקאמר כדי לצלות ביצה לצלות ולגמע קאמר דסתם צלייה גמיעה בתרה שגומעו חס שלא יצטנן:

לדבריו דר"ע קאמר לה. דאמר לצלות ולגמוע לדידך אדקמשערת בצלייה וגמיעה בחדא. (שפיר) בגמיעה דשלש דהוא כצליאה וגמיעה בחדא:

קא סלקא דעתין: היינו **"הקפת דקל"** היינו **"חזרת דקל"**, התם אמר רבי ישמעאל: **"כדי הקפת דקל"**, ופליג רבי אליעזר עליה. הכא אמר רבי אליעזר **"כדי חזרת דקל!"**

אמר אבי:
 'הקפה' - ברגל,
 'חזרה' - ברוח.

בעי רב אשי:
 "חזרה ברוח" - כי היכי דאזיל והדר אתי,
 או דילמא:
 כי היכי דאזיל ואתי והדר קאי בדוכתיה?

תיקו.

התם אמר רבי אליעזר: **"כדי מזיגת הכוס"**,
 הכא: **"כדי חזרת דקל!"**

אידי ואידי חד שיעורא הוא.

התם אמר רבי יהושע: **"כדי לשתותו"**,
 הכא אמר: **"כדי מזיגת הכוס!"**

אימא: כדי למזוג ולשתות.

ולמא: אידי ואידי חד שיעורא הוא!

אם כן היינו רבי אליעזר.

התם אמר בן עזאי: **"כדי לצלות ביצה"**,
 הכא אמר: **"כדי לשתותו!"**

אידי ואידי חד שיעורא הוא.

התם אמר רבי עקיבא: **"כדי לגומעה"**,
 הכא אמר: **"כדי לצלות ביצה!"**

אימא: כדי לצלות ביצה ולגומעה.

ולמא: אידי ואידי חד שיעורא הוא!

אם כן, היינו בן עזאי.

התם אמר רבי יהודה בן בתירא: **"כדי לגמוע שלש ביצים זו אחר זו"**,
 הכא אמר: **"כדי לגומעה!"**

לדבריו דרבי עקיבא קאמר,
 דקאמר משערין בצליאה ובגמיעה,
 אימא: שיעור גמיעה לחודה, כדי לגמע שלש ביצים זו אחר זו,
 דהיינו צליאה וגמיעה.

רס"י

דמרחק. שני ראשי הנימא הנפסקות מרוחקות זה מזה דאיכא שהייה טפי:
דמהדק. הקיסם בדוחק בין השינים:
דמהדק. הככר בדוחק בתוך הסל:

בחדתא או בעתיקא. סל ישן חלק הוא ונוח להשתמש מן החדש שהחדש יוצאין לתוכו ראשי קיסמין של אריגה:
בקריא או בחמימא. לחם חם נמעך ונשמט מן היד וצריך להוציאו בנחת ושוהה בהוצאתו:

בדחטי או בדשערי. של חטיין חלק ונשמט יותר משל שעורים:
רכיכא. נשמט יותר מאקושא:
רכיכא. שנילושה העיסה רכה:
כל אחד ואחד. מן התנאים הללו:

בעצמו שיער. כמה שהיה שוהה בביאתו:

והאיכא בן עזאי דלא נסיב. כדאמר ביבמות (דף סג.): אבל מה אעשה שנפשי חשקה בתורה אפשר לעולם שיתקיים ע"י אחרים בפרק הבא על יבמתו:

"רבי אלעזר בן ירמיה אומר: בדי שיקשור גרדי נימא".

בעי רב אשי:
 דמרחק,
 או דמקרב?

תיקו.

"חנין בן פנחס אומר: בדי שתושיט ידה לתוף פיה ליטול קיסם".

בעי רב אשי:
 דמהדק,
 או דלא מהדק?

תיקו.

"פלימו אומר: בדי שתושיט ידה לסל ליטול כבד".

בעי רב אשי:
 דמהדק, או דלא מהדק?

בחדתא, או בעתיקא?

בחמימא, או בקריא?

ד,ב בדחטי, או בדשערי?

ברכיכא, או באקושא?

תיקו.

אמר רב יצחק בר רב יוסף אומר רבי יוחנן:
 כל אחד ואחד בעצמו שיער.

והאיכא בן עזאי דלא נסיב!

איבעית אימא: נסיב ופירש הוה.

ואיבעית אימא:
 מרביה שמיע ליה.

ואיבעית אימא:
"סוד ה' ליראיו" (תהלים כה, יד).

14. ד, ב - ה, א

רש"י

כי בעד אשה זונה וגו'. השתא דריש ליה מסיפיה לרישיה בשביל ככר לחם אדם מתחייב בעונש של אשה זונה:

במילתיה דרבא גרסי' בעד ככר לחם עד אשה זונה מבעי ליה. דמשמע בשביל ככר לחם רב העונש עד כדי עונש אשה זונה והי"ה נמי אי הוה כתיב עד אשה זונה בעד ככר לחם לא הוה קשיא לרבא מידי דודאי מסיפיה לרישיה מדריש קרא אלא עד ובעד קא קשיא ליה דגבי ככר לחם הוה ליה למיכתב בעד וגבי אשה זונה הוה ליה למיכתב עד:

המזלזל. שאוכל תמיד בלא נטילת ידים:

נעקר. דעובר על דברי חכמים חייב מיתה דכתיב ופורץ גדר ישכנו נחש (קהלת י):

מים ראשונים. שלפני המזון: **שיגביה ידיו.** ראשי אצבעותיו שיהו המים משפעין לצד זרועותיו ולקמן מפרש טעמא:

שמא יצאו מים חוץ לפרק ויחזרו ויטמאו את הידים. כדתנן במסכת ידים (פ"ב מ"ג) שצריך ליתן המים על ידיו שני פעמים הראשונים מטהרין את הידים והשניים מטהרין את המים הטופחים על ידיו שנטמאו בתחילה מחמת ידים ותנן התם הידים מטמאות ומטהרות עד הפרק כלומר מן הפרק ולמטה גזרו עליהן להיות שניות ופוסלות את התרומה ומטהרות בנטילה עד הפרק שעד הפרק צריך נטילה נטל את הראשונים ואת השניים עד הפרק וחזרו ליד טהורים שהרי טיהרו השניים את הראשונים נטל את הראשונים חוץ לפרק ואת השניים עד הפרק וחזרו ליד טמאה כלומר יצאו הראשונים חוץ לפרק ועל השניים לא הקפיד ליטול עד מקום שיצאו הראשונים אלא עד הפרק כמשפטם וחזרו הראשונים ליד טמאה שהרי נטמאו תחלה מחמת הידים והשניים לא טיהרו את היוצאים הילכך צריך שיגביה ראשי אצבעותיו למעלה שמא יצאו מים הראשונים ויחזרו ויטמאו את הידים:

אחרונים. של אחר הסעודה שחייבו חכמים מפני שמלח סדומית יש שמסמא את העיניים: **צריך להשפיל ידיו למטה.** כדי שתירד הזוהמא של תבשיל שבידיו שהרי להעביר הזוהמא הן:

כל האוכל בלי ניגוב ידים. דבר מאוס הוא וחשוב כטומאה שנאמר ככה יאכלו בני ישראל את לחמם טמא אלמא דבר מיאוס קרי טומאה: **מאי ואשת איש וגו'.** סיפיה דקרא דלעיל הוא כי בעד אשה זונה עד ככר לחם:

לסוף נכשל באשת איש. והכי קאמר בעד אשה זונה עד ככר לחם ואשת איש זונה נפש היקרה הגבוהה היא תצודנה רודף אחריה וצד אותה ומגיעה:

היא תצוד מבעי לה. כיון דמסיפיה לרישיה קדרשת ליה הכי איבעי ליה למכתב ואשת איש נפש יקרה היא תצוד אותה אבל השתא משמע שאשת איש צדה את הנפש היקרה: **מכהן גדול.** דאפילו ממזר תלמיד חכם קודם לכהן עם הארץ לפתוח ראשון ולברך ראשון ומהאי קרא לפינן ליה בהוריות (דף יג.):

["פלימו אומר:"]

בדי שתושיט ידה לסל ליטול כפר.

אף על פי שאין ראה לדבר, זכר לדבר:

"כי בעד אשה זונה עד כפר לחם" ¹⁹ (משלי ו, כו).["]

דרש רב עירא:

זמנין אמר לה משמיה דרבי אמי, וזמנין אמר לה משמיה דרבי אסי:

כל האוכל לחם בלא נטילת ידים - כאילו בא על אשה זונה.

שנאמר: **"כי בעד אשה זונה עד כפר לחם"**.

אמר רבא:

האי **"בעד אשה זונה עד כפר לחם"** - "בעד כפר לחם עד אשה זונה" מיבעי ליה!

אלא אמר רבא:

כל הבא על אשה זונה לסוף מבקש כפר לחם.

אמר רבי זריקא אמר רבי אלעזר:

כל המזלזל בנטילת ידים נעקר מן העולם.

אמר רב חייה בר אשי אמר רב:

מים ראשונים - צריך שיגביה ידיו למעלה.

מים אחרונים - צריך שישפיל ידיו למטה.

תניא נמי הכי:

"הנוטל ידיו - צריך שיגביה ידיו למעלה,

שמא יצאו המים חוץ לפרק, ויחזרו, ויטמאו את הידים".

אמר רבי אבהו:

כל האוכל פת בלא ניגוב ידים - כאילו אוכל לחם טמא,

שנאמר: **"ויאמר ה' ככה יאכלו בני ישראל את לחמם טמא"** ²⁰ (יחזקאל ד, יג).

ומאי **"ואשת איש נפש יקרה תצוד"**?

אמר רבי חייה בר אבא אמר רבי יוחנן:

כל אדם שיש בו גסות הרוח לבסוף נקשל באשת איש,

שנאמר: **"ואשת איש נפש יקרה תצוד"**.

אמר רבא:

האי **"נפש יקרה"**, 'נפש גבוהה' מיבעי ליה!

ועוד: 'היא תצוד' מיבעי ליה!

אלא אמר רבא:

כל הבא על אשת איש, אפילו למד תורה,

דכתיב בה: **"יקרה היא מפנינים"** (יחזקאל ג, טו) מכהן גדול שנגננס לפני ולפנים,

היא תצודנו לדינה של גיהנום.

אמר רבי יוחנן משום **רבי שמעון בן יוחי:**

כל אדם שיש בו גסות הרוח - כאילו עובד עבודה זרה.

כתיב הכא: **"תועבת ה' כל גבה לב"** ²¹ (משלי טו, ה),

¹⁹ כי בעד אשה זונה עד כפר לחם ואשת איש נפש יקרה תצוד

²⁰ ויאמר ה' ככה יאכלו בני ישראל את לחמם טמא בגוים אשר אדיתם שם

וּכְתִיב הַתֵּם: "וְלֹא תָבִיא תוֹעֵבָה אֶל בֵּיתְךָ"²² (דברים ז, כו).

רס"י

ורם לבבך. מעלה אני עליך כאילו שכחתו:
כי את כל התועבות. גבי עריות כתיב:
במה. עבודת כוכבים: שמחזיק עצמו כבעל נפש דהיינו גאווה שחשובה נפשו בעיניו:
מאי יד ליד לא ינקה. סיפיה דקרא דאיירי ביה לעיל הוא תועבת ה' כל גבה לב יד ליד לא ינקה: ה"ג כל שיש בו גסות הרוח אפילו הקנהו כו' ול"ג כל הבא על אשת איש דלא משתעי קרא אלא בגסי הרוח:
הקנהו להקב"ה כו'. השליטו בשבחו על הכל כאברהם שקראהו קונה שמים וארץ והיינו יד ליד אפילו דומה לאברהם שאמר הרימותי ידי:
קשיא להו לדבי רבי שילא. אהך דרשה דרב: הכי גרסינן האי יד ליד ידי לא ינקה מיבעי ליה:
אפילו הוא כמשה. שקבל מיד הקדוש ברוך הוא לידו תורה:
יד מיד מיבעי ליה. דהא קרא במקבל מוקמינן ליה ולא בנותן והוה ליה למיכתב יד מיד לא ינקה יד שקבלה מיד אף הוא לא ינקה:
אפילו עושה צדקה בסתר. שנותן מידו לידו של העני והכי משמע יד הנותנת ליד אף הוא לא ינקה:
דכתיב ביה מתן בסתר כו'. לאו דשייך האי קרא בקרא דלעיל אלא רבותא היא שאע"פ שמכפה אף וחימה אינו מכפר על גסות הרוח:

וְרַבִּי יוֹחָנָן דִּידֵיהּ אָמַר:
 כְּאִילוּ כְּפָר בְּעֵיקָר,
 שְׁנָאֲמַר: "וְרָם לִבְךָ וְשָׁכַחְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ" (דברים ח, יד).

רבי חמא בר חנינא אָמַר:
 כְּאִילוּ בָּא עַל כָּל הָעֲרִיּוֹת,
 כְּתִיב הָכֵא: "תוֹעֵבַת ה' כָּל גְּבַה לֵב",
 וּכְתִיב הַתֵּם: "כִּי אַתָּה כָּל הַתוֹעֵבַת הָאֵל"²³ (ויקרא יח, כז).

עולא אָמַר:
 כְּאִילוּ בָּנָה בְּמָה,
 שְׁנָאֲמַר: "חֲדָלוּ לָכֶם מִן הָאָדָם אֲשֶׁר נִשְׁמָה בְּאָפוֹ מִי בְּמָה נִחְשָׁב הוּא" (ישעיה ב, כב),
 אֶל תִּיקְרֵי "בְּמָה" אֶלָּא "בְּמָה".

מאי "יד ליד לא ינקה" (משלי טז, ה)?

אמר רב:
 כָּל הַבָּא עַל אֲשֶׁת אִישׁ, אֲפִילוּ הִקְנֵהוּ לְהַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שְׁמַיִם וָאָרֶץ כְּאַבְרָהָם אַבְיָנוּ,
 דְּכָתִיב בֵּיהּ: "הַרְמִיתִי יָדִי אֶל ה' אֵל עֲלִיּוֹן קִנְהָ שְׁמַיִם וָאָרֶץ" (בראשית יד, כב),
 לֹא יִנְקָה מְדִינָה שְׁל גֵּיהֶנָם.

קְשִׁיָּא לְהוּ לְדָבִי **רבי שילא**:
 הָאִי "יָד לִיד לֹא יִנְקָה", 'יָדִי מִיִּבְעִי לִיהּ!

אֶלָּא אָמְרִי דְּבִי **רבי שילא**:
 אֲפִילוּ קִיבַל תּוֹרָה כְּמוֹשָׁה רַבִּינוּ,
 דְּכָתִיב בֵּיהּ: "מִיִּמִּינוּ אֵשׁ דָּת לְמוֹ" (דברים לג, ב) - לֹא יִנְקָה מְדִינָה שְׁל גֵּיהֶנָם.

קְשִׁיָּא לִיהּ לְרַבִּי יוֹחָנָן:
 הָאִי "יָד לִיד", 'יָד מִיָּד' מִיִּבְעִיא לִיהּ!

אֶלָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן:
 אֲפִילוּ עוֹשֶׂה צְדָקָה בְּסֵתֵר,
 דְּכָתִיב: "מִתֵּן בְּסֵתֵר יִכְפֶּה אֶף"²⁴ (משלי כא, יד) - לֹא יִנְקָה מְדִינָה שְׁל גֵּיהֶנָם.

²¹ תועבת ה' כל גבה לב יד ליד לא ינקה
²² ולא תביא תועבה אל ביתך והיית חרם כמוהו שקיץ תשקצנו ותעב תתעבנו מי חרם הוא
²³ כי את כל התועבות האל עשו אנשי הארץ אשר לפניכם ותטמא הארץ
²⁴ מתן בסתר יכפה אף ושיחד בחס חמה ענה

15. ה, א

ר"י

אזהרה. שלא יהא גס רוח:
ורם לבבך ושכחת אלמא מגובה לב בא לידי שכחה ששוכח את בוראו ובשכחה הוא מוזהר השמר לך פן תשכח: **מתמעט**. מחשיבותו:
רומו מעט. כיון שרומו מתמעט: **ישנו בעולם**. מתקיים:
והומכו. ואם חזר ונעשה עניו שממידך את עצמו:
ככל. כאותן שנאמר בהן כל: **יקפצון**. מן העולם ימותו מות ישרים אברהם כתיב ביה והי' ברך את אברהם בכל יצחק כתיב ביה ואוכל מכל יעקב ' כתיב ביה כי חנני אלהים וכי יש לי כל והכי מפרש בהדיא בבראשית רבה (דבשלמא בכל מכל רבנותא הוא שנתברכו בכל אבל וכל אשר תתן לי מילתא בעלמא הוא דקאמר):
כסאסא דשיבלתא. גבהו של שובלת שקורין זקן השובלת והוא נשבר ונופל מאליו:
גבוהה גבוהה הוא מלקט. והיינו וכראש שובלת שראשה נראית למעלה מחברותיה:
אתי דכא. אני מגביהו עד ששוכן אצלי והיינו אשכון את דכא:
אני את דכא. אני מרכין שכינתי אצלו:
ילמד אדם מדעת קונו. לאהוב את הנמיכות:
כל הרים וגבעות. כגון תבור וכרמל שבו שם כדכתיב למה תרצדון הרים גבוניים (תהלים סח):

אזהרה לגסי הרוח מנין?

אמר רבא אמר זעירי:

"שמעו והאזינו אל תגבהו"²⁵ (ירמיה יג, טו).

רב נחמן בר יצחק אמר:

מהכא: **"ורם לבבך ושכחת"**²⁶ (דברים ח, יד),

וכתיב: **"השמיר לך פן תשכח את ה' אלהיך"** (דברים ח, יא),

וכדרכי אבין אמר רבי אילעא,

דאמר רבי אבין אמר רבי אילעא:

כל מקום שנאמר: **"השמור", "פן", "אל"** אינו אלא בלא תעשה.

דרש רב עזריא, זמנין אמר לה משמיה דרב אסי זמנין אמר לה משמיה דרב אמי:

כל אדם שיש בו גסות הרוח לסוף מתמעט,

שנאמר: **"רומו מעט"**²⁷ (איוב כד, כד).

ושמא תאמר ישנו בעולם?

תלמוד לומר: **"ואיננו"**.

ואם חוזר בו נאסף בזמנו כאברהם אבינו,

שנאמר: **"המכו ככל יקפצון"** (איוב כד, כד) -

כאברהם יצחק ויעקב דכתיב בהו: **"בכל", "מכל", "כל"** (בראשית כד, א; כז, לג; יא, יא).

ואם לאו - **"וכראש שובלת ימלו"**.

מאי **"וכראש שובלת"**?

רב הונא ורב חסדא:

חד אמר: כי סאסא דשיבלתא,

יחד אמר: כשיבולת עצמה.

בשלמא למאן דאמר: **"כי סאסא דשיבלתא"** - היינו דכתיב: **"וכראש שובלת"**,

אלא למאן דאמר: **"כי שובלתא עצמה"** - מאי **"וכראש שובלת"**?

אמר רב אסי,

וכן תנא דבי רבי ישמעאל:

משל לאדם שנכנס לתוך שדהו, גבוהה גבוהה הוא מלקט.

"ואת דכא ושיפל רוח"²⁸ (ישעיה נו, טו).

רב הונא ורב חסדא:

חד אמר: אתי דכא.

יחד אמר: אני את דכא.

ומסתברא כמאן דאמר: **"אני את דכא"**,

שהרי הקדוש ברוך הוא הניח כל הרים וגבעות והשרה שכניתו על הר סיני,

ולא גבה הר סיני למעלה.

אמר רב יוסף:

לעולם ילמד אדם מדעת קונו,

שהרי הקדוש ברוך הוא הניח כל הרים וגבעות, והשרה שכניתו על הר סיני.

והניח כל אילנות טובות, והשרה שכניתו בסנה.

²⁵ שמעו והאזינו אל תגבהו מי ה' דבר

²⁶ ורם לבבך ושכחת את ה' אלהיך המוציאך מארץ מצרים מבית עבדים

²⁷ רומו מעט ואיננו והמכו ככל יקפצון וכראש שובלת ימלו

²⁸ מי כה אמר רם ונשא שכו עד וקדוש שמו מרום וקדוש אשמון ואת דכא ושפל רוח להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדקאים

רש"י

כאשירה. יגדע וישרש אחריה
כאשירה שצריך גידוע אחריה
כדכתיב ואבדתם את שמם
(דברים יב):

ננער. מקיץ בתחיית המתים:
שכבי בעפר לא נאמר.

דלישתמע על כל המתים:

שכן לעפר. משפיל עצמו
לעפר:

מיללת. מקוננת:

וגבוה ממרחק יידע. רישיה
דקרא כי רם ה' ושפל יראה
וגבוה והגבוה ממרחק מקודם
. שתבא עליו פורענות ימים
רבים יידע שכינה מתאוננת
ומשתברת עליו כמו וידע
אלמנותיו (יחזקאל יט) וידע
בהם אנשי סכות (שופטים ח)
יודע כמביא למעלה (תהלים
עד) לשון שבר:

רואה את הגבוה. לקרבו
ולהשתדל עמו וחשוב בעיניו
כמו (הושע ט) כביכורה
בתאנה בראשיתה ראיתי את
אבותיכם נתתי עיני לקרבם
ולחבבם:

ואיכא דמתני לה אמספרי
לשון הרע. משום רישא דקרא
מלשני בסתר רעהו וגוי: . רוח
קימעה עוכרתו. פורענות קלה
טורפתו ומאבדתו:

והרשעים. גסי הרוח דקראי
דלעיל משתעי בשפלים
ונדכאים להחיות רוח שפלים
וגוי כי לא לעולם אריב עם
אותן שפלים בעון בצעו וגוי
דרכו ראיתי וגוי בורא ניב
שפתים וגוי אבל הרשעים
שאינן שפלים ונדכאים כים
נגרש כים המגרש ומשליך
רפש וטיט לשפתיו סביביו:

כמה רביעיות. לוגי מים אנו
רואים שרוח קימעה עוכרתו
עוכרת את מימיו:

אדם שאין בו אלא רביעית
אחת. שברביעית דם הוא
מתקיים שיעור זה הלכה
למשה מסיני שרביעית דם מת
מטמא באהל מפני שהיא נפש
וקרינא ביה על כל נפשות מת
לא יבא:

אחד משמונה בשמינית.
משקל קטן הוא והיינו עוכלא
כלומר צריך שיהיה בו מעט
גאווה שלא יהו קלי הראש
מסתוללין בו ויהא דבריו
מתקבלין עליהן בעל כרחם:

ומעטרא ליה כי סאסא
לשיבלתא. גסות מועט נאה
והוגנת לו לתלמיד חכם
ומעטרתו כסאסא המעטרת
את השבולת:

בשמתא דאית ביה. גסות
הרוח:

ובשמתא דלית ביה. גסות
פורתא לפי שאין בני עירו
יראים ממנו ואין בו כח
להוכיחם:

לא ממנה ולא ממקצתה. לא
יחפוץ אדם לא בכולה ולא
במקצתה דמי זוטרא מאי דקרי
ליה קרא תועבת ה':
כבשר. שהוא רך ולא כאבן
שהוא קשה:

אמר רבי אלעזר:

כל אדם שיש בו גסות הרוח - ראוי לגדעו כאשירה,
כתיב הכא: **"ורמי הקומה גדעים"** (ישעיה י, לג),
וכתיב התם: **"ואשיריהם תגדעו"** (דברים ז, ה).

ואמר רבי אלעזר:

כל אדם שיש בו גסות הרוח אין עפרו ננער,
שנאמר: **"הקיצו ורננו שכני עפר"** (ישעיה כו, יט),
"שכבי בעפר לא נאמר, אלא "שכני עפר" - מי שנעשה שכן לעפר בחייו.

ואמר רבי אלעזר:

כל אדם שיש בו גסות הרוח - שכניה מיללת עליו,
שנאמר: **"וגבה ממרחק יידע"**²⁹ (תהלים קלח, ו).

דרש רב עזריא, ואיתימא רבי אלעזר:

בא וראה שלא כמדת הקדוש ברוך הוא מדת בשר ודם,
מדת בשר ודם - גבוה רואה את הגבוה, ואין גבוה רואה את השפל,
אבל מדת הקדוש ברוך הוא אינו כן - הוא גבוה ורואה את השפל,
שנאמר: **"כי רם ה' ושפל יראה"** (תהלים קלח, ו).

אמר רב חסדא, ואיתימא מר עוקבא:

כל אדם שיש בו גסות הרוח,
אמר הקדוש ברוך הוא: אין אני והוא יכולין לדור בעולם,
שנאמר: **"מלשני בסתר רעהו אותו אצמית גבה עינים ורחב לבב אתו לא אוכל"**³⁰ (תהל' קא, ה-ו).
אל תקרי "אותו" אלא "אתו לא אוכל".

איכא דמתני לה אמספרי לשון הרע,

שנאמר: **"מלשני בסתר רעהו אותו אצמית"**.

אמר רבי אלכסנדר:

כל אדם שיש בו גסות הרוח אפילו רוח קימעה עוכרתו,
שנאמר: **"והרשעים מים נגרש"**³¹ (ישעיה נו, כ),
ומה ים שיש בו כמה רביעיות רוח קימעה עוכרתו,
אדם שאין בו אלא רביעית אחת על אחת כמה וכמה.

אמר רבי חייא בר אשי אמר רב:

תלמיד חכם צריך שיהא בו אחד משמונה בשמינית.

אמר רב הונא בריה דרב יהושע:

ומעטרא ליה כי סאסא לשבולתא.

אמר רבא:

בשמתא דאית ביה,
ובשמתא דלית ביה.

אמר רב נחמן בר יצחק:

לא מינה, ולא מקצתה,
מי זוטור דכתיב ביה: **"תועבת ה' כל גבה לב"** (משלי טז, ה)?

אמר חזקיה:

אין תפלתו של אדם נשמעת אלא אם כן משים לבו כבשר,
שנאמר: **"והיה מדי הדש בחדשו ... יבא כל בשר להשתחות"**³² (ישעיה סו, כג).

²⁹ מי רם ה' ושפל יראה וגבה ממרחק יידע

³⁰ ה מלשני בסתר רעהו אותו אצמית גבה עינים ורחב לבב אתו לא אוכל. ו עיני בנאמני ארץ לשבת עמדי הלך בדרך תמים הוא ישרתני.

³¹ והרשעים מים נגרש מי השקט לא ייבל ויגרשו מימיו רפש וטיט

רס"י

להשתחוות. להתפלל אותם שהם בשר יבואו ויתפללו כי הם נשמעים לפני אבל גסי הרוח לא יבואו:

בשר כתיב ביה ונרפא. ובשר כי יהיה בו בעורו שחין ונרפא אדם כי יהיה בעור בשרו נגע צרעת כי תהיה באדם לא כתיב בחד מינייהו ונרפא לפי דרכך אתה למד שמי שהוא רך ועניו כבשר קרוב להתרפאות מיסורין הבאין עליו אבל מי שהוא קשה כאדמה אין רפואה למכותיו: **אדם.** למה נקרא שמו אדם שהוא אפר דם מרה. כלומר כולו הבל לכך אל יתגאה מרה היא ליחלוחית מרה היוצאה מן המרירה שבכבד ומתגברת באדם הכל לפי החדשים ושינוי העתים ולפי המאכל שאוכל ועל ידיה באין חליים ונגעים ומכאובות יש שקורין בדברי הרופאים מרירה שחורה ויש שקורין מרירה אדומה:

שאל. מקום שאלו ביתו: **נפחת.** מתמעט מחשיבותו ונעשה פחות באנשים:

ולשאת ולספחת. על ידי שמנשא עצמו בא לידי ספחת שאינו עיקר באנשים אלא נספח וטפל: **טפילה.** דבר שאינו חשוב בעצמו אלא נטפל באחרים: **ספחני נא.** אספני נא בנבואת בית עלי משתעי קרא אעמיד כהנים גדולים אחרים שיוציאו את כהני זרעך מגדולתם ויצטרכו לבקש מהם לאוספם ולקולטם אצלם:

אל אחת הכהונוי. באחי מן המשמרות:

שכר עולה בידו. ולא שכר קרבן אחר:

זבחי. כל הזבחים במשמע: **השם אורחותיו.** מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה:)

אמר רבי ירמיה:

"בְּשׂוֹר"³³ (ויקרא יג, יח) כְּתִיב בֵּיה **"וְנִרְפָּא"** (ויקרא יג, יח), **"אָדָם"**³⁴ (ויקרא יג, ב) לֹא כְּתִיב בֵּיה 'וְנִרְפָּא'.

אמר רבי יוחנן:

אָדָם - אָפֵר, דָּם, מְרָה.
בְּשׂוֹר - בּוּשָׁה, סְרוּחָה, רְמָה.

איכא דאמר: שאלו,

דכתיב בשין.

אמר רב אשי:

ה,ב כָּל אָדָם שֵׁשׁ בּו גְּסוֹת הַרוּחַ לְסוּף נִפְחָת, שֵׁשׁ אֵמֶר: **"וְלִשְׂאֵת וְלִסְפַּחַת"**³⁵ (ויקרא יד, נו), וְאִין **"שִׂאֵת"** - אֵלָא לְשׁוֹן גְּבוּהָ, שֵׁשׁ אֵמֶר: **"וְעַל פֶּל הַהָרִים הַרְמִים וְעַל פֶּל הַגְּבְעוֹת הַנְּשִׂאוֹת"** (ישעיה ב, יד). וְאִין **"סְפַחַת"** אֵלָא טְפִילָה, שֵׁשׁ אֵמֶר: **"סְפַחְנִי נָא אֶל אַחַת הַפְּהִנּוֹת לְאֹכֵל פֶּת לְחֵם"** (שמואל א ב, לו).

אמר רבי יהושע בן לוי:

בא וראה כמה גדולים נמוכי הרוח לפני הקדוש ברוך הוא, שבשעה שביית המקדש קיים אדם מקריב: עולה - שכר עולה בידו, מנחה - שכר מנחה בידו. אבל מי שדעתו שפלה מעלה עליו הכתוב כאילו הקריב כל הקרבנות כולם, ששאל: **"וּבְחֵי אֱלֹהִים רוּחַ נְשִׁבְרָה"**³⁶ (תהלים נא, יט). **ולא עוד אלא שאין תפלתו נמאסת, ששאל:** **"לֵב נִשְׁבֵּר וְנִדְכָה אֱלֹהִים לֹא תִבְוָה"** (תהלים נא, יט).

ואמר רבי יהושע בן לוי:

כל השם אורחותיו בעולם הזה זוכה ורואה בישועתו של הקדוש ברוך הוא, ששאל: **"וְשֵׁם דְרַךְ אֲרָאָנוּ בִישַׁע אֱלֹהִים"** (תהלים ג, כג), **אל תקרי "ושם" אלא "ושם דרך".**

³² והיה מדי חדש בחדשו ומדי שבת בשבתו יבוא כל בשר להשתחוות לפני אמר ה'

³³ ובשר מי יהיה בו בעורו שחין ונרפא

³⁴ אדם מי יהיה בעורו בשרו שאת או ספחת או בהרת והיה בעורו בשרו לנגע צרעת והוא אל אהרן המהן או אל אחד מבי

³⁵ ולשאת ולספחת ולמהרת

³⁶ ובחיי א-להים רווח נשברה לב נשבר ונדכה א-להים לא תבזה

16. ה, ב

רס"י

אמר לה בפני שנים אל
תדברי עם איש פלוני
ודברה עמו. שלא
ביחוד:

עדיין מותרת לביתה.
לשמש ביתה לשון
תשמיש הוא: אסורה
לביתה ואסורה לאכול
בתרומה. עד שתשתה
ולקמן בפי' כשם
שהמים בודקין (דף
כח.) יליף מונטמאה
ונטמאה שלש פעמים
אחד לבעל ואחד לבעל
ואחד לתרומה: ואם
מת בלא בנים: עד שלא
השקה:

חולצת ולא מתייבמת.
בגמרא מפרש טעמא):
הא גופא קשיא אמרת
כיצד מקנא לה אמר
לה בפני שנים כו'.
קס"ד אמר לה כו'
היינו פירושא דכיצד
מקנא לה אמר לה בפני
שנים כו' ואשמועינן
דזהו הקינוי:

אלמא דיבור סתירה
היא. אפי' מדברת עמו
בשוק סתירה חשיב לה
מדקאמר זה הקינוי
דאי לאו דסתירה הוא
ולא מיתסרא בה מאי
קינוי איכא ולמה לי
דמתרה בה:

והדר תני. דכי עברה
על התראתו ודברה
עמו מותרת לביתה:

אמר אביי הכי קאמר.
אמר לה לאו פירושא
דכיצד מקנא לה הוא
אלא תרתי קתני וה"ק
אמר לה אל תדברי
ונסתרה או דברה
אע"פ שעברה על
קינויו אצל דיבור או
אם דברה עמו אחר
קינוי גמור דאל תסתרי
עדיין באחת משתי.
אלו מותרת לבעלה
אבל עברה על קינויו
אצל סתירה כגון
שאמר לה אל תסתרי
ונכסה עמו לבית
הסתר כו':

"כיצד מקנא לה?"

[אומר לה בפני שנים: "אל תדברי עם איש פלוני",

ודברה עמו - עדיין היא מותרת לביתה,

ומותרת לאכול בתרומה.

נכנסה עמו לבית הסתר, ושהתה עמו כדי טומאה - אסורה לביתה.

ואסורה לאכול בתרומה"].

הא גופא קשיא:

אמרת: "אמר לה בפני שנים: "אל תדברי עם איש פלוני זה" - אלמא דבור סתירה הוא.

והדר תני: "דיברה עמו, עדיין מותרת לביתה, ומותרת לאכול בתרומה" - אלמא דבור לא כלום הוא!

אמר אביי:

הכי קאמר: "אל תדברי" ודברה, "אל תדברי" ונסתרה - ולא כלום.

"אל תסתרי" ודברה עמו - עדיין מותרת לביתה ומותרת לאכול בתרומה.

נכנסה עמו לבית הסתר ושהתה כדי טומאה - אסורה לביתה ואסורה לאכול בתרומה.

17. ה, ב - ו, א

רס"י

ויצאה מביתו. לעיל מינה כתיב כי מצא בה ערות דבר וגוי ויצאה מביתו וגוי לאיש אחר למה לי למכתב אי למשרייה לאנסובא על ידי גט כריתות לכתוב ויצאה מביתו והיתה לאיש למה לי למכתב לאחר אלא למעוטי יבמה היכא דלא גרשה בעל אחר שמצא בה ערות דבר והכי משתמע קראי כי מצא בה ערות דבר יגרשנה בספר כריתות ויצאה מביתו כלומר ובכל צד שתצא מביתו בין ע"י גירושין בין ע"י מיתה אם באת לינשא לאיש אחר תנשא ולא ליבם שאינו אחר אצל נשואין של זו שמכח נשואי ראשון היא נזקקת לו:

אי הכי חליצה נמי לא תיבעי. דהא פטרה רחמנא ושרייה לאיש אחר בכל ענין שתצא מביתו אחר שנמצא בה ערות דבר: **אילו איתיה לבעל.** מי משתריא בלא גט הא כתיב וכתב לה ספר כריתות אפי' מצא בה ערות דבר כריתות בעיא השתא נמי בעי חליצה דיבם במקום בעל קאי:

אית דאמרי. דהכי שני רב יוסף לעיל רחמנא אמר כו' צוה לבעלה לגרש מביתו כשמצא בה ערות דבר כי היכי דלא תיסתרי לביתה כדאמר לעיל זנותא בביתא כי קריא לשומשמה:

מי קא רמינ עליה. למינסבה בעל כרחיה דאילו ליבם אמרינן ליה מצות יבום קודמת למצות חליצה אבל בהא אסור למימר ליה וממילא אשמועינן קרא דאסור ליבמה דלא שייך בה יבום והויא כאשת אח שלא במקום מצוה:

הכתוב קראו אחר. למי שנושאה ואת אמרת תתיבם ותרמי עליה בעל כרחיה: **נישאת לאחר.** שגרשה ראשון שמצא בה ערות דבר וניסת כו' לא תתיבם דהשתא נמי אחר הוא ואין בן זוגו של ראשון אם ישאנה וקרמית לזה עליה במצות יבום:

גביה דהאי. אחר אחיו של זה: **בשם טוב הוה קיימא.** ואיכא למימר הדרה בה ואין קרוי אחר אלא הנושאה מתוך אלמנות או גירושין על מי שקלקלה תחתיו:

רבא אמר. האי דקתני מתניתין ולא מתייבמת ק"ו דאם נאסרת בסתירה זו במותר לה בבעלה שהיה מותר לה ונתקלקלו עכשיו הנישואין ליאסר עליו:

באסור לה. דהיינו יבמה שהוא אסור לה בחיי בעלה לא כל שכן שנאסרו נשואי הראשון שלא להתייבם מכח אותו הנישואין: **שקדש את אלמנה.** שהיא אסורה עליו:

"אם מת - חולצת."

אמאי?

תתניבם נמי יבומי!

אמר רב יוסף:

אמר קרא: **"ויצאה מביתו והלכה לאיש אחר"**³⁷ (דברים כד, א-ב).

"לאיש אחר" - ולא ליבם.

אמר ליה אב"י:

אלא מעתה - חליצה נמי לא תיבעי!

אמר ליה:

אילו איתיה לבעל, מי לא בעיא גט?!

השתא נמי תיבעי חליצה!

ואית דאמרי:

אמר רב יוסף:

רחמנא אמר: **"ויצאה מביתו והלכה לאיש אחר"** - דלא ליסתריה לביתה,

ואת אמרת תתניבם נמי יבומי?!

אמר ליה אב"י:

אלא מעתה, לאחר לא תינשא, דלא תיסתריה לביתה!

אמר ליה:

מי קא רמינן לה עליה בעל כרחיה?!

ואיכא דאמרי:

אמר רב יוסף:

הכתוב קראו **"אחר"**³⁸ (דברים כד, ב) -

שאין זה³⁹ בן זוגו של ראשון, שזה הוציא רשעה מביתו,

וזה הכניס רשעה לתוך ביתו,

ואת אמרת תתניבם נמי יבומי?!

אמר ליה אב"י:

אלא מעתה, נשאת לאחר, ומת בלא בנים לא תתיבם, דהכתוב קראו **"אחר"**?!

גביה דהאי מיהא בשם טוב הוה קיימא.

רבא אמר:

קל וחומר:

אם נאסרה במותר לה - באסור לה, לא כל שכן?!

אמר ליה אב"י:

אלא מעתה, כהן גדול שקידש את האלמנה, ומת, ויש לו אח כהן הדיוט, לא תתיבם:

אם נאסרה במותר לה באסור לה, לא כל שכן?!

נאסרה?! הא אסירא וקיימא!

³⁷ א מי יקח איש אשה ובעלה והיה אם לא תמצא הן בעיניו כי מצא בה ערות דבר וכתב לה ספר כריתות ונתן בידה ושלחה מביתו.

³⁸ ב ויצאה מביתו והלכה לאיש אחר.

³⁸ ויצאה מביתו והלכה לאיש אחר

³⁹ הגהה של הגהות הב"ח, וכן במקבילה, ובכתב"י.

רש"י

לא תתיבם. מכח ק"ו זה אם נאסרה כו' ולקמן מפרש מאי נאסרה ומאי מותר לה הלא אסור היה מתחילתו:

אלא. הכי פריך אשת כהן שנאנסה ונאסרה עליו דאשת כהן אסורה אפילו באונס אבל אשת ישראל מותרת דכתיב (במדבר ה) והיא לא נתפשה הא נתפשה מותרת ומדכתיב והיא מעוטה הוא ומשמע דיש אחרת שאפילו נתפשה אסורה:

ויש לו אחיו. מאביו והוא חלל שנולד לאביו מן הגרושה ונתחלל מן הכהונה ומותר בנשים הפסולות לכהונה כדכתיב בכהנים הנושאים פסולות ולא יחלל זרעו (ויקרא כא) אלמא זרעו חלל:

לא תתיבם. מק"ו זה אם נאסרה בבעילה זו לבעלה שהיה מותר לה ביבמה האסור לה באותה שעה לא כ"ש שנאסרו עליו נישואי אחיו שלא ליבמה מכח נישואין:

ליכא איסורא. ואצלו הוא היתר גמור ואין זה ק"ו אבל בזינתה ברצון שהבעל והיבם שוין באיסור זה אם היתה תחתיו הוי ק"ו שהרי מחמת נישואין הראשונים היא נזקקת ליבום ואם על הבעל נתקלקלה ק"ו ליבם:

"מוותר לה"? אסור לה הוא!

אלא: אשת כהן שנאנסה, ומת, ויש לו אח חלל, לא תתיבם: אם נאסרה במוותר לה, באסור לה, לא כל שכן?

אונס בישראל מישרא שרי,
וגבי דהאי מיהא ליכא איסורא.

18. ו, א - ז, א

רפ"י

מתני'

לאכול בתרומה. אם הוא כהן: ושבעלה בא עליה בדרך. דשוב אין המים בודקין אותה כדלקמן (דף כח.). ונקה האיש מעון בזמן שהאיש מנוקה שלא בא עליה מאחר שנאסרה עליו אז האשה ההיא תשא את עונה אין האיש מנוקה מעון אין המים בודקין את אשתו:

גמ'

ואנהר לן עיינין. הביא לנו ראייה לדבריו ממתניתין:

סוטה שיש לה עדים במדינת הים. שראו שנטמאה מזה:

ועד אין בה. אע"ג דדרשינן לעיל לעד אחד נאמן בסוטה ולסוטה ודאית שלא תשתה עוד אין מקרא יוצא מידי פשוטו ודרשינן ליה נמי הכי ועד אין בה הוא דאמר והביא האיש את אשתו וכל הפרשה הא יש בה עד אין המים בודקין אותה: ואנהרינהו לעיינין. משום דקרא לאו ראייה הוא כל כך דהא דרשיניה לסוטה ודאית שיש בה עד אחד לפנינו וללמד שלא תשתה:

זונה היא. ופשיטא דאסורה בתרומה דהא תנא ליה האומרת טמאה אני:

אלא לבתר דשתאי. ואיצטריך לאשמועינן דלא מחזקינן להו כשקרי על אשר לא בדקוה המים: שפיר ומשום הכי לא מחזקי להו כשקרי דמשום דהוו ידעי בה לא בדקי לה מיא:

זכות תליא לה. דאמר לקמן (דף כ.) זכות תולה במים המרים: וקמייפליג. רב ששת ורב יוסף:

במתנוונה. דקאמר לקמן (דף כב:) גבי אשה שתלה לה זכות:

זכות תולה. שלא יצבה בטנה מיד אבל אינה יולדת לעולם ואינה משבחת:

אלא מתנוונה והולכת. מכחשת והולכת:

באותה מיתה. צבוי בטנה ונפול ירך:

רב ששת סבר. לא פליגי רבנן עליה דרבי אלא שסוף שהיא מתה באותה מיתה לחוד אבל במתנוונה לא איפלוג דכל מי שזכות תולה לה מנוונה היא וזו הואיל ולא נתנוונה לא תלה לה זכות אלא שאינה ראויה ליבדק כלל משום עדים:

ורב יוסף סבר. ראויה ליבדק היא אלא זכות תולה לה ואי משום דלא נתנוונה הא מני רבנן היא דאמור לקמן זכות תולה לה דקסברי לא הויא מתנוונה כלל:

מדחה אתה כח המים בפני הנשים. שלא יהו יראות מהם להודות שהיא טמאה ולא ימחה שם הקדוש על המים:

ואי איתא. דיש לה עדים לא מיבדקה השתא נמי על ידי זו נמי איכא לעז על הטהורות ששתו כו': מדזכות לא תליא. משום האי טעמא דחייש הוא ללעז על הטהורות עדים נמי לא תלו: שמנחותיהן נשרפות. מנחות קנאות שלה עשירית האיפה קמח שעורים נשרפות למטה על בית הדשן שאינן ראויות ליקרב ולא לפדות וליצא לחולין:

האומרת טמאה אני. שהודתה לבית דין על קלקולה שהיו מאיימין עליה כדתני מתני':

מקמי דתקדוש. בכלי שרת:

תיפוק לחולין. בפדיון שלא היה קדושת הגוף אלא קדושת פה וכל המנחות נפדות כל זמן שלא קדשו בכלי:

משנה

ואלו אסורות מלאכול בתרומה: האומרת: "טמאה אני לך". ושבאו עדים שהיא טמאה. והאומרת: "איני שותה". ושבעלה אינו רוצה להשקותה. ושבעלה בא עליה בדרך.

גמרא

אמר רב עמרם:

הא מילתא אמר לן רב ששת, ואנהר לן עיינין ממתניתין: סוטה שיש לה עדים במדינת הים - אין המים בודקין אותה.

מאי טעמא?

דאמר קרא: "ונסתרה והיא נטמאה ועד אין בה" (במדבר ה, יג), דליכא דינע בה, לאפוקי הא, דהא איכא ידע בה.

ואנהר לן עיינין ממתניתין, דקתני: "ושבאו לה עדים שהיא טמאה".

דאתו עדים אימת?

אי נימא מקמי דתשתי - זונה היא!

אלא לבתר דשתאי.

אי אמרת בשלמא: אין המים בודקין אותה - שפיר

אלא אי אמרת: מים בודקין אותה - תיגלי מילתא למפרע דסהדי שקרי נינהו!

אמר ליה רב יוסף:

לעולם אימא לך מים בודקין אותה, והא אימור זכות תולה לה.

במאי קמייפלגי?

במתנוונה דרבי.

דתנן:

"דבי אומר:

זכות תולה במים המרים,

ואינה יולדת ואינה משבחת,

אלא מתנוונה והולכת, לסוף שהיא מתה באותה מיתה" (סוטה כב:).

רב ששת סבר: בין לרבי ובין לרבנן הויא מתנוונה.

ורב יוסף סבר: לרבי הויא מתנוונה, לרבנן לא הויא מתנוונה.

מתיב רב שימי בר אשי:

"דבי שמעון אומר:

אין זכות תולה במים המרים".

ואם אתה אומר זכות תולה במים המרים - מדחה אתה את המים בפני כל הנשים השותות.

ואתה מוציא שם רע על הטהורות ששתו והן אומרים: טמאות הן, אלא שתלה להן זכות.

ואם איתא יש לה עדים במדינת הים נמי: אתה מוציא שם רע על הטהורות ששתו,

והן אומרים: טמאות הן אלא שיש להן עדים במדינת הים!

לרבי שמעון קאמרת?

לרבי שמעון, מדזכות לא תליא - עדים נמי לא תלו!

מתיב רב:

"ואלו שמנחותיהן נשרפות:

האומרת: "טמאה אני", ושבאו לה עדים שהיא טמאה".

וב,

דאתו עדים אימת?

אלימא מקמי דתקדוש - תיפוק לחולין!

אלא, לבתר דקדוש.

אי אמרת בשלמא: מים בודקין אותה - אלמא בת מקדש ומקרב היא, וכי קדוש מעיקרא שפיר קדוש, ומשום הכי מנחתה נשרפת. אלמא אי אמרת: אין המים בודקין אותה - תיגלי מילתא למפרע דכי קדוש מעיקרא בטעות קדוש ותיפוק לחולין!

אמר רב יהודה מדיסקרתא:

כגון שזינתה בעזרה, דכי קדוש מעיקרא שפיר קדוש.

מתקיף לה רב משרשיא:

והלא פירחי כהונה מליון אותה!

שזינתה מפירחי כהונה עצמן.

רב אשי אמר:

כגון שנגזרה לנקהיה,

דאטו פירחי כהונה בכיפה תלי לה?!

רב פפא אמר:

לעולם כדאמרינן מעיקרא,

ודקאמרת תיפוק לחולין, מדרבנן גזירה שפא יאמרו: מוציאין מפלי שרת לחול.

מתיב רב מרי:

"נטמאת מנחתה:

עד שלא קדשה בכלי - הרי היא בכל המנחות, ותפדה.

משקדשה בכלי - הרי היא בכל המנחות, ותשרף.

קדש הקומץ, ולא הספיק להקריבו עד שמת הוא או עד שמתה היא -

הרי היא בכל המנחות, ותשרף.

קרב הקומץ ולא הספיק לאכול שירים עד שמת הוא או עד שמתה היא -

הרי היא בכל המנחות ותאכל.

שעל הספק באת מתחילה, ניפרה ספיקה והלכה לה.

באו לה עדים שהיא טמאה - מנחתה נשרפת.

נמצאו עדיה זוממין - מנחתה חולין!"

עדים זוממין קאמרת?!

עדים זוממין קלא אית להו.

תניא כוותיה דרב ששת:

ולאו מטעמיה,

"טהורה" (במדבר ה, כח) - ולא שיש לה עדים במדינת הים.

"וטהורה" - ולא שתלתה לה זכות.

"היא" - ולא שישאו ויתנו בה מזורות בלבנה".

ורבי שמעון,

נהי וי"ו לא דריש,

והא איכא איש לה עדים במדינת הים!

לא שכיחא.

רפ"ז

אלא לבתר דקדוש. דכלי שרת מקדשין את הראוי להם שלא לצאת עוד לחולין כדתנן כל הנוגע בהם יקדש וליקרב אינה ראויה שהרי אינה באה אלא להזכיר עונה של זו שתבדק והרי היא בדוקה ועומדת ולנדבה נמי לא חזיא להקריבה דמנחת שעורים אינה כשירה אלא לסוטה ולעומר:

אי אמרת בשלמא מים בודקין אותה. אם שתתה עד שלא באו עדים אלמא בשעה שניתנה בכלי ראויה היתה לכלי שרת דהיא שעתא בת מיקדשא ומיקרב היא מספק כשאר מנחת סוטה הלכך כי קדוש בכלי שפיר קדוש ומשום הכי כי אתו עדים איפסלא מהקריבה מכאן ולהבא ולא נפקא לחולין ונשרפת:

אלא אי אמרת אין המים בודקין אותה. הואיל ולא ליבדק עומדת ולא ראויה היא למנחה: תיגלי מילתא למפרע. דלא היתה ראויה לכלי ואין כלי שרת מקדשין אלא הראוי להם כדאמר בזבחים (דף פג.):

ותיפוק לחולין. בלא פדיון שקדושת פה שלה וקדושת כלי שלה הכל בטעות שהיינו סבורים שהיא טעונה מנחה ואינו כן והקדש טעות אינו הקדש:

שזינתה בעזרה. לאחר שקדשה בכלי ועל זנות זה באו העדים ולא על טומאה של סתירה ראשונה הילכך כי קדשה בכלי בת מקדש ומקרב הואי דלא הוה לה עדים:

שנצרכה לנקיבה. והניחוה והלכה וזינתה:

דאטו פרחי כהונה בכיפה. של ראשה תלויים לה שלא תשמט מידם:

לעולם כדאמרינן מעיקרא. כדוהו סלקא דעתיה ברישא שעל טומאת סתירה ראשונה באו ואפילו הכי לא קשיא לרב ששת דהא דקאמר דכיון דלא חזיא לקידוש תיפוק לחולין אין הכי נמי מדאורייתא יצאת לחולין ומדרבנן היא נשרפת לפי שאין הכל בקיאות בהלכות לידע שבשביל שהיו לה עדים לא היתה ראויה לקדש ואתו למימר מוציאין דבר שקדש בכלי שרת לחולין:

הרי היא ככל המנחות. שנטמאו עד שלא קדשו בכלי ותפדה ויביא בדמיה את המנחה:

קדש הקומץ. שקמצה ונתן הקומץ בכלי שרת קדש בקדושת קומץ שהמנחה טעונה ארבע עבודות כנגד ארבע עבודות של דם זבחים קמיצה מתוך כלי שרת כנגד שחיטה שהסכין של כלי שרת מקדש את הדם ומתן כלי להקדיש הקומץ בכלי שרת שני כנגד קבלת דם הולכה כנגד הולכה והקטרת הקומץ כנגד זריקת הדם:

שמת הוא. ושוב אינה שותה דאמאן בעינן למשרייה:

הרי היא ככל המנחות. שאירע בהן פסול בין קמיצה להקטרה ותישרף למטה:

ולא הספיק. כהן לאכול את השירים:

כיפרה. מנחה זו את ספיקה האי כפרה לאו כפרת עון הוא ולא הזכרת עון אלא כפרה הראויה לה קאמרינן שעשתה מנחה זו בשעת הקטרת קומצה כל מה שיש עליה לעשות שהרי בהכשר קרבה יבא וישקה אותה ותיבדק וכיון דבהכשר קרבה שיריה נאכלין כל זמן שלא אירע בהן פסול בגופן:

באו לה עדים שהיא טמאה. אמעיקרא קאי קודם הקטרה:

נמצאו עדיה זוממין. עדי סתירתה שעל ידיהם באה לכך:

מנחתה חולין. לא קדושת פה ולא קדושת כלי ואין מועלין בה דבטעות הוה אלמא לא אמרינן תישרף מדרבנן כי נמצאו עדיה זוממין שמה יאמרו מוציאין מכלי שרת לחול ושי"מ כי קתני באו לה עדים שהיא טמאה מנחתה נשרפת מדאורייתא קאמר דבת מקדש הואי:

קלא אית להו. הכל יודעין שהקדישה טעות:

כוותיה דרב ששת. דאין המים בודקין סוטה שיש לה עדים:

ולא מטעמיה. דועד אין בה דהווא לאו לספק סוטה מידריש אלא לסוטה ודאית בעד אחד אלא מקרא אחריןא נפקא:

טהורה. ואם לא נטמאה האשה וטהורה היא ונקתה ונורעה זרע והוה ליה למיכתב ואם לא נטמאה ונקתה וגוי וטהורה היא לדרשה למידרש הכי טהורה נורעה זרע ולא שניצולת מן המים מפני שהיו עדים בטומאתה:

וטהורה. וי"ו יתירא למעוטי שתלתה לה זכות דבהא לא אמר קרא ונורעה זרע:

היא. ולא הניצולת מן המים על ידי שהיה קלקולה מפורסם לכל שכבר היו נושאות ונותנות בה לדבר בה:

מוזרות בלבנה. נשים טוות בלבנה:

ופרכינן ורבי שמעון. דאמר אין זכות תולה נהי דוי"ו לא דריש מיהו יש לה עדים נפקא מקרא קשיא דאתה מוציא שם רע על הטהורות ויאמרו עדים היו להם:

לא שכיחא. ולא מסקי אינשי אדעתייהו למחשדינהו לטהורות בהכי והא דשני לעיל לר' שמעון מדזכות לא תלה עדים נמי לא תלו משום דאכתי לא הוה קיימא לן דרשא דהאי קרא:

19. ז, א

רפ"י

מתני'

שמה יבא עליה בדרך. שצריך להשקותה בירושלים בב"ד הגדול כדלקמן:
נאמן עליה. שלא יבא:

גמ'

לא שנו. הא דתנן בקידושין אבל אשה מתייחדת עם שני אנשים: שמה יצטרך כו'. הכא נמי הואיל ושניהם אסורין בה לא סגי בתרי שמה יצטרך הבעל או שליח ב"ד לנקביו כו':

דליהוי עליה סהדי. אם יבא עליה יעידו עליו לב"ד הגדול ולא ישקוה:

ליש. דאשה מתייחדת עם שני אנשים:

והוציאוה עשרה. לאשת איש חוץ לעיר במטה בחזקת מתה לקלקל עמה:

דידעי לאתרוויי ביה. ולומר לו מן התורה כשאין האיש מנוקה מעון שבא עליה משנאסרה עליו אין המים בודקין את אשתו:

משנה

ביצד עושה לה?

מוליכה לבית דין שבאותו מקום,

ומוסרין לו שני תלמידי חכמים שמה יבא עליה בדרך.

רבי יהודה אומר:

בעלה נאמן עליה.

גמרא

תרי ואיהו - הא תלתא.

לימא מסייע ליה לרב.

דאמר רב יהודה אמר רב:

לא שנו אלא בעיר,

אבל בדרך עד דאיכא שלישה,

שמה יצטרך אחד מהן לנקביו, ונמצא אחד מהן מתייחד עם הערוה.

לא, הכא היינו טעמא כי היכי דליהוי עליה סהדי.

תלמידי חכמים - אין,

כולי עלמא - לא.

לימא מסייע ליה לאידך דרב.

דאמר רב יהודה אמר רב:

לא שנו אלא כשרין,

אבל פרוצין אפילו עשרה - נמי לא.

מעשה היה והוציאוה עשרה במטה.

לא, הכא היינו טעמא דידיעי לאתרוויי ביה.

20. ז, א

כ"י

בעלה נאמן עליה. ואין צריך להעמיד עדים אצלו:
סוטה שהיא בלאו. דלא יוכל בעלה הראשון וגוי דאמרין ביבמות בפ"ק (דף יא:): מה אני מקיים אחרי אשר הוטמאה לרבות סוטה שנסתרה: **והיא הנותנת.** המדה הזאת שהבאת ראייה לדבריך היא הנותנת את הדין שאנו אומרים שצריך עדים: **נדה שהיא בכרת.** חמורה עליו ואינו בא עליה:
שכן יש לה היתר. לכשתטהר לפיכך אין יצרו תוקפו שמובטח הוא לאחר זמן:
שאין לה היתר. אם תמצא טמאה ולפיכך לבו רודף אחריה:
גנובים. כלומר דבר האסור לו יצרו רודף אחריו:
ופרכוה. כדאמר שכן יש לה היתר: **היינו ת"ק.** דברייטא:
אבל אמרו. לר' יהודה לית ליה:

"רבי יהודה אומר: בעלה נאמן עליה".

תנא

"רבי יהודה אומר:

בעלה נאמן מקל וחומר:

ומה נדה שהיא בכרת - בעלה נאמן עליה, סוטה שהיא בלאו - לא כל שכן?!"

ורבנן?

היא הנותנת, נדה כרת חמירא ליה ומיהמן, סוטה דלאו לא חמירא ליה - ולא מהימן.

ורבי יהודה, מקל וחומר מיייתי לה?!

והא רבי יהודה מקראי מיייתי לה!

דתנא:

"והביא האיש את אשתו אל הבהן" (במדבר ה, טו) - מן התורה האיש מביא את אשתו,

אבל אמרו חכמים: מוסרין לו שני תלמידי חכמים, שמא יבא עליה בדרך.

רבי יוסי אומר:

בעלה נאמן עליה מקל וחומר:

ומה נדה שהיא בכרת בעלה נאמן עליה, סוטה שהיא בלאו - לא כל שכן?!

אמרו לו: לא, אם אמרת בנדה, שכן יש לה היתר,

תאמר בסוטה שאין לה היתר.

ואומר: "מים גנובים ומתקו ולחם סתרים יוגעם" (משלי ט, ז).

רבי יהודה אומר:

מן התורה האיש מביא את אשתו אל הבהן,

שנאמר: "והביא האיש את אשתו!"

אמר להו:

קל וחומר ברישא ופרכוה, והדר אמר להו קרא.

רבי יהודה היינו תנא קמא!

איכא בינייהו:

"אבל אמרו".

21. ז, א-ב

רפ"י

משנה

היו מעלין אותה, לבית דין הגדול שבירושלים, ומאיימין עליה בדרך שמאיימין על עדי נפשות. ואומר לה: בתי, הרבה יין עושה, הרבה שחוק עושה, הרבה ילדות עושה, הרבה שכנים הרעים עושין. עשי לשמו הגדול שנכתב בקדושה שלא ימחה על המים. ואומר לפניך דברים שאינם כדי לשומען היא וכל משפחת בית אביה. אם אמרה: "טמאה אני" - שוברת כתובתה ויוצאת. ואם אמרה: "טהורה אני" - מעלין אותה לשער המזרח שעל פתח שער נקנור, ששם משקין את הסוטות, ומטהרין את היולדות, ומטהרין את המצורעין. וכהן אווז בבגדיה, אם נקרעו - נקרעו, ואם נפרמו - נפרמו, עד שהוא מגלה את לבה. וסותר את שערך. רבי יהודה אומר: אם היה לבה נאה - לא היה מגלהו, ואם היה שערך נאה - לא היה סותר. היתה מתנפה בלבנים מכסה בשחורים. היה עליה כלי זהב⁴¹ וקטליאות, נזמים, וטבעות מעבירין ממנה, כדי לנזולה. ואחר כך מביא חבל מצרי וקושרו למעלה מדרה, וכל הרוצה לראות בא לראות, חוץ מעבדיה ושפחותיה, מפני שלבה גס בהן. וכל הנשים מותרות לראותה, שנאמר: "ונסרו כל הנשים ולא תעשינה כומתנה" (יחזקאל כג, מח).

ז, ב

גמרא

מנהגי מילי?

אמר רבי חייא בר גמרא אמר רבי יוסי ברבי חנינא: אתיא "תורה" "תורה":

כתיב הכא: "ועשה לה הפה את כל התורה"⁴¹ (במדבר ה, ל), וכתוב התם: "על פי התורה אשר יודך"⁴² (דברים יז, יא), מה להלן בשבעים ואחד, אף כאן בשבעים ואחד.

מתני' ומאיימין עליה. שתהא מודה: על עדי נפשות. כדאמרינן בסנהדרין הו יודעין שלא כדיני ממונות דיני נפשות כו' בפרק אחד דיני ממונות (דף לו:). הרבה ילדות עושה. וגורם לערה ילדה שתבא לידי קלקול ושמה אמת הדבר אל תביאי עצמך לידי מיתה מנוולת זו: שכנים רעים. יודעים לפתות ומצויין לה תמיד: שאינה כדאי לשומען. אינה ראויה לה שאומר לפניך דברי הודאות צדיקים הראשונים אלא כדי שתודה על קלקולה כדאמרי' לקמן יהודה הודה ולא בוש: שוברת כתובתה. כותבת שובר על כתובתה זינתי והפסדתי כתובתי ונותנת ביד בעלה שלא תתבענו לאחר זמן ואינה נהרגת שלא התרו בה עדים בשעת מעשה: לשער מזרח. שער החיצון שבו נכנסין להר הבית ומשם לשער נקנור הוא שער העליין שבחומה שבין עזרת ישראל לעזרת נשים: ששם משקין את הסוטות. מפני שלא נתקדש בקדושת עזרה עובי חלל אותו השער מפני המצורעין שמכניסין ידהו לבהונוות ליתן מדם האשם על בותן ידו ומחוסר כפורים שנכנס לעזרה בכרת לפיכך לא קדשו שיוכל לעמוד בחלל השער שאם היה כהן מוציא את דם האשם חוץ לעזרה הרי הוא נפסל ביוצא לפיכך צריך להכניס ידו לתוך חלל העזרה וביאת מקצת שרא רחמנא: נקנור. אדם גדול היה והביא דלתות נחושת מאלכסנדריא של מצרים לאותו שער ונעשו בו נסים כדתנן בסדר יומא (דף לו:): ונקראו על שמו: ששם משקין סוטות. דבעינן לפני ה' כדיילי לקמן: ומטהרין את היולדות. לקמן מפרש מאי היא: אווז בבגדיה. בבית הצואר שלה: אם נקרעו. אינו חושש: ואם נפרמו. אינו חושש פרימה גדולה מקריעה שנקרעה לקרעים הרבה דמינצייר {דימינצייר: לחתוך לחתיכות דקות, לקרוע לגורים} בלעז כמו האי דפרים סילקא (שבת דף עד:). עד שמגלה את לבה. ולקמן יליף לה מקרא: וסותר את שערך. מקליעתו ולקמן יליף לה: וקטליאות. תכשיט הוא כמין חצי עיגול פתוח וסוגרת בו את חלוקה ומקיף את גרונה מן הצדדין: חבל המצרי. עשוי מצורי דקל מסיב הגדל שסיב הדקל וכרוך עליו: וקושר למעלה מדדיה. כדי שלא ישמטו רואה בני ביתו דעתו מתגברת עליו ולא תירא ולא תודה ואנו מבקשין שתודה ולא ימחה שם הקדש על המים: וכל הנשים מותרות לראותה. לקמן פריך והא תנא רישא כל הרוצה לראות בה רואה ואפילו אנשים: ונסרו כל הנשים. מקרא הוא ביחזקאל:

גמ'

מנא הני מילי. דבעיא בי"ד הגדול נהי דבירושלים בעינן להשקותה כדכתיב והעמיד הכהן את האשה לפני ה' אבל בי"ד הגדול דהיינו שבעים ואחד מנלן דלא נתכשרו בה אחד משני בתי דינין שהיו שם של עשרים ושלשה אחד יושב על פתח הר הבית ואחד יושב על פתח העזרה כדאמר בסנהדרין (דף פו:): מה להלן. בוקן ממרא: בשבעים ואחד. דכתיב (דברים יז) מן המקום ההוא מקום מיוחד דהיינו לשכת הגזית שאפילו מצאן אבי פגי והמרה עליהן ילפינן מיניה דאין המראתו המראה (סנהדרין דף יד:):

⁴¹ או איש אשר תעבר עליו רוח קנאה וקנא את אשתו והעמיד את האשה לפני ה' ועשה לה הפה את כל התורה הזאת
⁴² על פי התורה אשר יודך ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל

22. ז, ב

כ"י

"וּמְאִימִין עֲלֶיהָ [בְּדֶרֶךְ שְׂמַאִימִין עַל עֲדֵי נְפֹשׁוֹת]".

וּרְמִינָהוּ:

"בְּדֶרֶךְ שְׂמַאִימִין עֲלֶיהָ שְׁלֹא תִשָּׁתֶּה כֶּךָ מְאִימִין עֲלֶיהָ שֶׁתִּשָּׁתֶּה.
אוֹמְרִים לָהּ: בְּתִי, אִם בְּרוּר לָךְ הַדָּבָר שֶׁהוֹרָה אֶת עַמְדֵי עַל בּוּרְיָךְ וְשִׁתִּי.
לְפִי שְׂאִין מִים הַמְרִים דּוֹמִין אֶלֶּא לְסֵם יָבֵשׁ שְׁמוֹנָח עַל בָּשָׂר חִי,
אִם יֵשׁ שֵׁם מְכָה - מְחַלְחֵל וַיּוֹרֵד,
אִין שֵׁם מְכָה - אִינוּ מוֹעִיל בְּלוֹם!"

לָא קִשְׁיָא:

כָּאן - קוֹדֵם שְׂנַמְחָקָה מְגִילָה.

כָּאן - לְאַחַר שְׂנַמְחָקָה מְגִילָה.

עמדי על בוריך. היסמכי על נקיותיך:
קודם שנמחקה מגילה. כדי שלא ימחה השם מאיימין שלא לשתות ולאחר שנמחקה אומרים לה דברי תנחומין לשתות אם נקיה היא כדי להתירה לבעלה שלא תירא מן המים ותאמר טמאה אני והיא טהורה ותוציא לעז על עצמה ועל בניה:

23. ז, ב

"ואומר לפניה [דברים שאינם כדי לשומעו היא וכל משפחת בית אביה]."

תנו רבנן:

"אומר לפניה דברים של הגדה, ומעשים שאירעו בכתובים הראשונים,

בגון: "אשר חקמים יגידו ולא כחדו מאבותם" (איוב טו, יח).

יהודה הודה ולא בוש, מה היה סופו? נחל חיי העולם הבא.

ראובן הודה ולא בוש, מה היה סופו? נחל חיי העולם הבא.

ומה שברך?

מה שברך? בדקא אמרינו!

אלא: מה שברך בעולם הזה?

"להם לבדם נתנה הארץ ולא עבר זר בתוכם" (איוב טו, יט).

בשלמא ביהודה אשכחן דאודי,

דכתיב: "ויבר יהודה ויאמר צדקה ממני" (בראשית לח, כו),

אלא ראובן מנלן דאודי?

דאמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יוחנן:

מאי דכתיב: "יחי ראובן ואל ימות" ... "וזאת ליהודה"⁴³ (דברים לג, ו-ז)?

כל אותן שנים שהיו ישראל במדבר היו עצמותיו של יהודה מגולגלין בארון,

עד שעמד משה ובקש עליו רחמים.

אמר לפניו: רבוננו של עולם, מי גרם לראובן שהודה? יהודה,

"וזאת ליהודה"!

מיד "שמע ה' קול יהודה".

על איברייה לשפא, ולא הוה קא מעיילין ליה למתיבתא דרקייעא - "ואל עמו תביאנו".

ולא הוה קא ידע משקל ומשרח בשמעתיא בהדי רבנן - "ידיו רב לו".

לא הוה קא סלקא ליה שמעתיא אליבא דהילכתא - "ועזר מצריו תהיה".

בשלמא יהודה דאודי כי היכי דלא תישרח תמר,

אלא ראובן למה ליה דאודי?

והאמר רב ששת: חציף עלי, מאן דמפריט חטאיה!

כי היכי דלא ליחשדו אחוהי.

רפ"י

בכתובים הראשונים. בדברים הכתובים בתורה שנעשו בימים הראשונים כגון הגדה זו דאשר חכמים יגידו וידו על חטאם ולא כחדו עונם מאבותיהם ומי הם ראובן במעשה בלהה כדלקמן ויהודה במעשה תמר צדקה ממני:

להם לבדם נתנה הארץ. יהודה זכה למלכות בתוספת דברכות (פ"ד) ראובן נטל חלק תחילה בארץ בעבר הירדן:

ולא עבר זר בתוכם. דרש רבי תנחומא אימתי לא עבר זר בתוכם כשבא משה לברכן:

יחי ראובן וזאת ליהודה. אין לך בברכת כל השבטים מתחלת וזאת חוץ מזו:

עצמותיו של יהודה מתגלגלין בארון. עצמות כל השבטים העלו ממצרים והוא שאמר יוסף והעליתם את עצמותי מזה אתכם (שמות יג) עם עצמותיכם והיו עצמות כל השבטים שלדן קיימת ויהודה איבריו מתפרקין ומתגלגלין בארון מפני שנידה את עצמו בערבובו של בנימין וחטאתי לך כל הימים (בראשית מג) אפי' לעולם הבא ומהכא נפקא לן (מכות דף יא:). נדוי של חכם אפילו על תנאי הוא בא:

מי גרם לראובן שיודה. במעשה יצועי אביו:

יהודה. שהודה במעשה תמר וכן היה מסורת בידיהם ומדרש אגדה דרי' תנחומא כשאמר יהודה צדקה ממני עמד ראובן ואמר בבלתי יצועי אבי ועכשיו יחי ראובן שלדו קיימת כאילו הוא חי וזאת ליהודה שהוא מתגלגל:

לשפא. למקום שנתקו משם כמו דשף מדוכתיה (חולין דף מב:):

למתיבתא. לישא וליתן עם שאר החכמים:

למשקל ומטרח. לישא וליתן: ידיו רב לו. יהא לו נצחון לריב ריבו והאי דכתיב ידיו לשון מלחמה הוא מלחמתה של תורה:

אליבא דהילכתא. לא היה זוכה לומר דבר המתקבל:

מאן דמפריט חטאיה. לרבים נראה שאינו נכלם בדבר:

דלא ליחשדו אחוהי. שלא יהו שאר אחיו נחשדין מאביהם:

⁴³ ז יחי ראובן ואל ימות ויהי מתיי מספר. ז וזאת ליהודה ויאמר שמע יהוה קול יהודה ואל עמו תביאנו ידיו רב לו ועזר מצריו תהיה

24. ז, ב

רש"י

שמע מינה כותבין שובר. ופלוגתא דרבי יהודה ורבי יוסי היא בבבא בתרא (דף קע:). דקאמר רבי יהודה אין כותבין שובר אלא יקרעו את השטר דאם כן צריך זה לשמור שוברו מן העכברים: **תני מקרעת.** שטר כתובתה: **במקום שאין כותבין כתובה.** אלא סומכין על תנאי בית דין שתקנו לכתולה מאתים ולאלמנה מנה וכשמגרשה מוציאה גיטה וגובה בה וכשנתאלמנה מביאה עדי מיתה וגובה והתם כיון דלא אפשר מודי רבי יהודה שכותבין שובר דטוב לו שיהא בידו קצת ראייה שפרע כדי שלא תחזור ותביא עדי מיתה אחרים בבית דין אחר ותתבענו:

"אם אמרה: 'טמאה אני' [שוברת כתובתה ויוצאת]."

שמעת מינה: כותבין שובר.

אמר אביי,
תני: מקרעת.

אמר ליה רבא:
והא "שוברת" קתני!

אלא אמר רבא:
במקום שאין כותבין כתובה עסקינן.

25. ז, ב - ח, א

רפ"י

התם קיימא. בלשכת הגזית כדקאמרת שיאימו עליה בי"ד הגדול ולשכת הגזית בעזרה היתה חציה בקודש וחציה בחול כדאמר ביומא פרק שני (דף כה.):

ומחתינן לה. מכל הר הבית לאחר שיאימו עליה:

כדי לייגעה. ותדאג מן המים ותודה כשתראה בצרתה:

מסיעין היו את העדים. שמעידים עדות נפשות וכשבדקין אותן היו מסיעין אותן מפינה לפינה ומלשכה ללשכה:

"ואם אמרה: "טהורה אני" מעלין אותה לשערי מזרח."

מעלין אותה!?

הא, התם קיימא!

דמסקינן לה ומחתינן לה כדי לייגעה.

דתניא:

"רבי שמעון בן אלעזר אומר:

בית דין מסיעין את העדים ממקום למקום,

כדי שתטרף דעתן עליהו ויחזרו בהו."

26. ח, א

רפ"י

לפני ה'. והוא הפתח שבו דרך כניסה ויציאה לכל באי עזרה: **אקורבנייהו**. כשמקריבים את קרבן קיניהם לטהרם באכילת קדשים ומצוה על האדם שיעמוד וישמור על קרבנו ונפקא לן בספרי מתשמרו להקריב לי במועדו (במדבר כח) ומי שיכול ליכנס בעזרה נכנס ואלו שלא היו יכולות מפני שהיו מחוסרות כפרה עומדות בחלל שער נקנור שלא נתקדש: **זבין וזבות נמי**. כשמקריבין קרבניהם הן מחוסרי כפרה ואינן יכולין ליכנס:

"ששם, משקין את הסוטות, ומטהרין את היולדות, ומטהרין את המצורעין".

בשלמא סוטות,

דכתיב: **"והעמיד הבהן את האשה לפני ה"**⁴⁴ (במדבר ה, יח), מצורעין נמי,

דכתיב: **"והעמיד הבהן המטהר"**⁴⁵ (ויקרא יד, יא), אלא יולדת מאי טעמא?

אילימא משום דאתין וקיימין אקורבנייהו, דתניא:

"אין קרבנו של אדם קרב אלא אם כן עומד על גביו".
אי הכי, זבין וזבות נמי!

אין הכי נמי, ותנא חדא מינייהו נקט.

⁴⁴ והעמיד הבהן את האשה לפני ה' ופרע את ראש האשה ונתן על כפיה את מנחת הזמרון מנחת קנאת הוא זבין וזבות נמי מי המורים המארידים
⁴⁵ והעמיד הבהן המטהר את האיש המטהר ואתם לפני ה' פתח אהל מועד

27. ח, א

רש"י

שלא יהא לבה גס בחברתה. שמא האחת עומדת על בורייה ואינה מודה לומר טמאה אני וחברתה שהיא טמאה רואה את זו שאינה מודה וסובלת את בושתה ולבה מתגבר עליה לעשות כמו זו ואינה מודה: לא מן השם הוא זה. לא זהו הטעם שאמרת העיקר הנאמר בדבר:

אותה. והשביע אותה הכהן: ר"ש יהיב טעמי לקראי בב"מ (דף קטו.) דקא אמר לא תחבל בגד אלמנה בעניה נאמר ולא בעשירה דטעם המקרא שאם אתה ממשכנה ואתה חייב להחזיר לה ואתה נכנס שחרית ליטלו וערבית להחזירו משיאה שם רע בשכינותיה: מאי בינייהו. בין רבי יהודה לרבי שמעון אי משום לבה גס בה ואי משום גזירת הכתוב:

איכא בינייהו. אשה שאנו רואים בה שהיא רותנת מאימת המים ואינה מודה למי"ד שלא יהא לבה גס בה זו אנו רואין שאין לבה גס בה ולמאן דלא דריש טעמא דקרא אלא גזירת הכתוב אין משקין עמה אחרת:

ורותנת מי משקין. עמה אחרת נהי דאין לבה גס בה האיכא משום עשיית מצות חבילות כדתניא כו':

חבילות חבילות. שנראה כמי שהיו עליו למשאוי וממהר לפרק משאו:

בכהן אחד. הוי חבילות וכן לגבי עבדים בב"ד אחד ובאדון אחד:

תנו רבנן:

"אין משקין שתי סוטות באחת, כדי שלא יהא לבה גס בחבירתה.

רבי יהודה אומר:

לא מן השם הוא זה,

אלא אמר קרא: "אותה"⁴⁶ (במדבר ה, טז) - **לבדה**."

יתנא קמא?

הקתיב: **"אותה"**!

תנא קמא רבי שמעון היא,

דדריש טעם דקרא,

ומה טעם קאמר: מה טעם **"אותה"** לבדה? כדי לא יהא לבה גס בחבירתה.

מאי בינייהו?

איכא בינייהו:

רותנת.

ורותנת מי משקין?

והא אין עושין מצות חבילות חבילות!

דתנו:

"אין משקין שתי סוטות באחת,

ואין מטהרין שני מצורעין באחת,

ואין רוצעין שני עבדים באחת,

ואין עורפין שתי עגלות באחת,

לפי שאין עושין מצות חבילות חבילות!"

אמר אביי ואיתימא רב כהנא:

לא קשיא:

כאן - בכהן אחד.

כאן - בשני כהנים.

28. ח, א

כ"י

ופרע. בכל מקום לשון גילוי הוא:
גופה מנין. כדתנן מגלה את לבה:
סותר את שערה. מרבה בגילוי שסותר קליעתה:

"והכהו אוחז בבגדיה, [אם נקרעו - נקרעו, ואם נפרמו - נפרמו, עד שהוא מגלה את לבה]".

תנו רבנן:

"**ופרע את ראשי האשה**"⁴⁷ (במדבר ה, יח),

אין לי אלא ראשה, גופה מנין?

תלמוד לומר: "**האשה**".

אם כן מה תלמוד לומר: "**ופרע את ראשה**"?

תלמוד שהכהו סותר את שערה".

⁴⁷ והעמיד הכהן את האשה לפני ה' ופרע את ראשי האשה ונתן על פניה את מנחת הזקרון מנחת קנאת הוא וביד הכהן יהיו מי המורים המאזרדים

29. ח, א-ב

רפ"י

חייש להרהורא. שלא יתנו
הרואין את לבם בה:
האיש מכסים אותו. כשנסקל:
פרק אחד. חתיכת בגד מלפניו
ושאר כל גופו ערום:
שכולה ערוה. אחוריה ופניה
שבית הבשת נראה משני צדדין:
הכא היינו טעמא דר' יהודה
שמה תצא מב"ד זכאה.
שטהורה תמצא ולא יבדקוה
המים ויתגרו בה ויהיו רודפים
אחריה כל ימיה: פרחי כהונה.
נקט על שם שהיו מצויין בעזרה
יותר משאר העם:
וכי תימא אתי לאגרויי
באחרנייתא. על ידי שראו את זו
ערומה מתגרה יצרם בנשים
אחרות:
גמירי. מסורת בידי מרבתי:
דרבנן אדרבנן לא קשיא.
בתמיה דשנית רבי יהודה ולא
חיישת לשנויי דרבנן
הכא טעמא מאי. אמרי רבנן
שמצוה לביישה ואפילו היא
טהורה משום ונוסרו כל הנשים
שלא יביאו עצמן לידי חשד
ותהיינה צנועות:
התם. שהיא נסקלת אין לך
יסור גדול מזה לאחרות:
תרתוי. מיתה ובושה:
מר סבר בזיונא עדיף ליה. חשוב
על האדם ושנוי לו טפי מצערא
דגופיה הילכך מיתה יפה היא לו
ליסקל לבוש ואעי"פ שצערו
נמשך שאינו ממהר למות ולא
ליסקל ערום ויתבזה. ורבי
יהודה סבר צערא דגופא עדיף
ליה וזו היא מיתה יפה לו
ליסקל ערום ואעי"פ שמתבזה
ולא יסקל בלבושו וימשך צערו:

**"רבי יהודה אומר:
אם היה לבה [נאה - לא היה מגלהו,
ואם היה שערך נאה - לא היה סותר"]**

למימרא רבי יהודה חייש להרהורא,
ורבנן לא חיישי.
והא איפכא שמעינן להו!
דיתניא:

**"האיש מכסין אותו פרק אחד מלפניו,
והאשה שני פרקים, אחד מלפניה ואחד מלאחריה, מפני שכולה ערוה,
דברי רבי יהודה.
וחכמים אומרים:
האיש נסקל ערום,
ואין האשה נסקלת ערומה!"**

אמר רבה:

הכא טעמא מאי?
שמה תצא מבית דין זכאית,
ויתגרו בה פרחי כהונה.
התם הא מסתלקא.

וכי תימא: אתי לאגרויי באחרנייתא,
האמר רבא:

גמירי אין יצר הרע שולט אלא במה שענינו רואות.

אמר רבא:

רבי יהודה אדרבי יהודה קשיא,
דרבנן אדרבנן לא קשיא?!

אלא אמר רבא:

דרבי יהודה אדרבי יהודה לא קשיא: כדשנין
דרבנן אדרבנן נמי לא קשיא:

הכא טעמא מאי? משום "ונסרו כל הנשים"⁴⁸ (יחזקאל כג, מח),
התם - אין לה ייסור גדול מזה.

וכי תימא: לעביד בה תרתוי!

אמר רב נחמן אמר רב בר אבונה:

אמר קרא: "ואהבת לרעה פמוה" (ויקרא יט, יח) - ברור לו מיתה פה.

לימא דרב נחמן תנאי היא.

לא, דכולי עלמא אית להו דרב נחמן.

והכא בהא קמיפלגי:

מר סבר: בזיוניה עדיף ליה טפי מצערא דגופיה.
ומר סבר: צערא דגופיה עדיף ליה טפי מבזיוניה.

⁴⁸ והשבת זמה מן הארץ ונסרו כל הנשים ולא תעשינה קזמתכנה

30. ח, ב

רש"י

בהני אית לה בזיון טפי. שהיא
 ערומה עד לבה וראשה פרוע
 ויתן עליה תכשיטי זהב גנאי
 הוא לה שדרך בני אדם
 להתלוצץ באדם ערום ומנעלו
 ברגליו ואמר' שליח ערטיל
 וסיים מסאני שליח מופשט
 כדמתרגמינן ופשט וישלח
 ערטיל ערום:

"הִיְתָה מְכוּסָה לְבָנִים - [מְכַסֶּה בְּשָׁחוּרִים]".

תנא:

"אם היו שחורים נאים לה - מנכסין אותה בגדים מכוּעָרִים".

"היו עליה כלי זהב [וקטליאות, נזמים, וטבעות מעבירין ממנה, כדי לנהולה]".

פשיטא!

השתא נוילי מנוויל לה, הני מיבעיא!?

מהו דתימא: בהני אית לה בזיון טפי,
 כדאמר' אינשי: שליח ערטיל וסיים מסאני,
 קא משמע לן.

רש"י

משום דאמר מר. לקמן במדה
שאדם מודד בה מודדין לו:
היא חגרה לו. חגרה את עצמה
בצלצול נאה להתנאות בפניו
צילצול בנדי"ל {בינדי"ל: אגד,
חגורה, סרט} בלע"ז:
תניתוה. דעיקר הבאתו אינו
אלא כדי שלא ישמטו:

31. ח, ב

"ואחר כך מביא חבל [מצרי וקושרו למעלה מדדיה]".

בעא מיניה רבי אבא מרב הונא:
חבל המצרי מהו שיעכב בסוטה?

משום שלא ישמטו בגדיה מעליה הוא, ובצלצול קטן נמי סגי,
או דילמא:

משום דאמר מר:

"היא חגרה לו בצלצול לפיכך בהו מביא חבל המצרי וקושר לה למעלה מדדיה", מעכב?

אמר ליה:

תניתוה:

"ואחר כך מביא חבל המצרי וקושרו לה למעלה מדדיה כדי שלא ישמטו בגדיה מעליה".

32. ח, ב

כ"י

תרגמה. לרישא דקתני כל
הרוצה אנשים:
תרגמה. פרש אותה:

"וְכַל הַרוֹצֵה לְרֹאוֹת בְּהַ יְרֵאָה [חוץ מַעֲבָדִיהָ וְשִׁפְחוֹתֶיהָ, מִפְּנֵי שְׁלֵבָה גַם בְּהוּ.
וְכַל הַנָּשִׁים מוֹתְרוֹת לְרֹאוֹתָהּ,
שֶׁנֶּאֱמַר: "וְנוֹסְרוּ כָּל הַנָּשִׁים וְלֹא תַעֲשִׂינָהּ מִזְמַתְכֶּנָּה" (יחזקאל כג, מח)."]

הא גופא קשיא!
אמרת: "כַּל הַרוֹצֵה לְרֹאוֹת בְּהַ רוֹאָה" - אֵלְמָא לֹא שָׁנֵא גְבָרִי וְלֹא שָׁנֵא נָשִׁי,
וְהָדָר תְּנִי: "כַּל הַנָּשִׁים מוֹתְרוֹת לְרֹאוֹתָהּ" - נָשִׁים - אִין, אֲנָשִׁים - לֹא!

אמר אבוי:
תרגמה אנשים.

אמר ליה רבא:
והא "כַּל הַרוֹצֵה לְרֹאוֹת בְּהַ רוֹאָה" קתני!

אלא אמר רבא:
כַּל הַרוֹצֵה לְרֹאוֹת בְּהַ רוֹאָה, לֹא שָׁנֵא גְבָרִי וְלֹא שָׁנֵא נָשִׁי,
וְנָשִׁים חַיִּיבוֹת לְרֹאוֹתָהּ,
שֶׁנֶּאֱמַר: "וְנוֹסְרוּ כָּל הַנָּשִׁים וְלֹא תַעֲשִׂינָהּ מִזְמַתְכֶּנָּה" (יחזקאל כג, מח).

33. ח, ב - ט, א

רש"י

משנה

במדה שאדם מודד בה - מודדין לו.
 היא קשטה את עצמה לעבירה - המקום נוולה.
 היא גלתה את עצמה לעבירה - המקום גלה עליה.
 בירך התחילה בעבירה תחילה, ואחר כך הבטו - לפיכך תלקה הירך תחילה, ואחר כך הבטו.
 ושאר כל הגוף לא פלט.

גמרא

אמר רב יוסף:
 אף על גב דמדה בטילה - במדה לא בטיל.

דאמר רב יוסף,

וכן תני רבי חייא:

מיום שחרב בית המקדש, אף על פי שבטלה סנהדרין - ארבע מיתות לא בטלו.

והא בטלו!

אלא, דין ארבע מיתות לא בטלו.

מי שנתחייב סקילה - או נופל מן הגג, או חיה דורסתו.

מי שנתחייב שריפה - או נופל בדליקה, או נחש מכישו.

מי שנתחייב הריגה - או נמסר למלכות, או ליסטין באין עליו.

מי שנתחייב חניקה - או טובע בנהר, או מת בסרוני.

תניא:

"היה רבי אומר:

מנין שבמדה שאדם מודד בה מודדין לו?

שנאמר: "בסאסאה בשלחה תריבנה"⁴⁹ (ישעיה כו, ח).

אין לי אלא סאה,

מנין לרבות תרקב, וחצי תרקב, קב וחצי קב, רובע וחצי רובע, תומן ועובל - מנין?

תלמוד לומר: "כי כל סאון סאן ברעש"⁵⁰ (ישעיה ט, ד).

ומנין שכל פרוטה ופרוטה מצטרפת לחשבון גדול?

תלמוד לומר: "אחת לאחת למצא חשבון"⁵¹ (קהלת ז, כו).

וכן מצינו בסוטה,

שבמדה שמדדה בה מדדו לה:

היא עמדה על פתח ביתה ליראות לו - לפיכך נהן מעמידה על שער נקנור,

ומראה קלונה לכל.

היא פרסה לו סודרין נאין על ראשה - לפיכך נהן נוטל כפה מעל ראשה,

ומניחו תחת רגליה.

ט, א

היא קשטה לו פניה לפיכך פניה מוריקות.

היא נחלה לו עיניה - לפיכך עיניה בולטות.

היא קלעה לו את שערה - לפיכך נהן סותר את שערה.

היא הראתה לו באצבע - לפיכך ציפורניה נושרות.

היא חגרה לו בצילצול - לפיכך נהן מביא חבל המצרי וקושר לה למעלה מדידיה.

היא פשטה לו את יריכה - לפיכך יריכה נופלת.

היא קיבלתו על כריסה - לפיכך בטנה צבה.

היא האכילתו מעדני עולם - לפיכך קרבנה מאכל בהמה.

היא השקתהו יין משובח בכוסות משובחים - לפיכך נהן משקה מים המרים,

במקידה של חרש.

היא עשתה בסתר - "ישב בסתר עליון" (תהלים צא, א) שם בה פנים,

מתני'

ירך התחיל בעבירה תחילה.
 בדרך תשמיש הירך נהנה
 תחילה בקירוב בשר לפיכך
 תלקה ירך תחילה לקלל אותה
 דכתיב בתת ה' את ירכך
 נופלת ואת בטנך צבה (במדבר
 ה):

גמ'

ואע"ג דמדה. עצמה בטילה
 שפסקו ארבע מיתות בית דין:
 במדה לא בטיל. שמוודין להם
 לעוברי עבירה במדה
 שמתחייבים בה ומתים
 בדוגמת אותה מיתה:

דאמר רב יוסף. הגמרא קאמר
 דאמר רב יוסף נמי בעלמא וכן
 תני כו':

דין ארבע מיתות. דין שמים
 שהיא דוגמתו:

נופל מן הגג. דומיא דסקילה
 דתנן (סנהדרין דף מה.) בית
 הסקילה היה גבוה שתי
 קומות אחד מן העדים בא
 ודחפו כו': חיה דורסתו. ארי
 דורסו בצפרנו ומפילו לארץ
 וגם זה דומה לנסקל:

נחש מכישו. והארס שורפו:
 נמסר למלכות. ומיתת מלכות
 מתיזין את ראשו בסייף והרג
 נמי סייף הוא כדאמרינן
 בסנהדרין (דף נב.):

סרוני. בומנלי"ט {בו"ן
 מלנ"ט:

פצע חמור [הוא האסכרה,
 שבימי הביניים חשבו שהוא
 מורסה בגרון המעכבת את
 הנשימה. וראה הרחבה
 בספר:] והוא חולי בגרונו:

בסאסאה. בתוך אותה סאה
 עצמה כשאתה משלחה
 לאבדון תריבנה:

ואין לי אלא סאה. עבירה
 גדולה: תרקב חצי סאה תרי
 וקב דהיינו ג' קבין:

תומן ועוכלא. משקלות קטנים
 הן ושיעורן בבבא בתרא
 בהמוכר את הספינה (דף צ.):

ומנין שכל פרוטה ופרוטה
 וכו'. ואע"פ שלא נפרעו ממנו
 פעם ראשונה ושניה לא ויתרו
 לו עליהם אלא מצטרפין לו
 אותו לחשבון:

ליראות לופרסה לו. כנגדו:
 כפה. צעיף:

פניה מוריקות. הכי תני לקמן.
 אינה מספקת לשתות עד
 שפניה מוריקות ועיניה
 בולטות: הראתה לו
 באצבעותיה. רמזה לו לבא
 אצלה:

מאכל בהמה. שעורים:

במקידה של חרש. פחותה
 ומגונה שבכוסות: שם בה
 פנים: פנאי ליפרע ממנה
 ושמתי אני את פני (ויקרא כ)
 ונתתי (את) פני (שם יז) כולן
 לשון פונה אני מכל עסקי
 ועוסקני בהן: תכסה שנאה
 במשאון (שנאמר במשאון)
 המכסה דבר השנוי למקום
 במשאון בחשך כמו שואה
 (איוב ל) שעושה מעשיו
 בחושך:

⁴⁹ בסאסאה בשלחה תריבנה הגה ברוחו הקשה ביום קדים

⁵⁰ זמן ונשוא פנים הוא הראש ונביא מורה שקר הוא הנגב

⁵¹ ראה זה מצאתי אמרה קהלת אחת לאחת למצא חשבון

שְׁנָאֵמֵר: "זַעֲיֵן נֶאֱפֵר שְׁמִירָה נִשְׁפָּה לֹא תִשְׁדָּרְנִי עֵינַי"⁵² (איוב כד, טו).

דְּבַר אַחֵר:

הִיא עֲשָׂתָה בְּסֵתֶר הַמְּקוֹם פִּירְסָמָה בְּגֵלוֹי,

שְׁנָאֵמֵר: "תִּמְסָה שְׁנֵאָה בְּמִשְׁאוֹן תִּגְלָה רְעִיתוֹ בְּקֶהֱל" (משלי כו, כו).

וּמֵאֲחֵר דְּנִפְקָא לֵיהּ מ' **"אַחַת לְאַחַת לְמִצְאָה הַשְּׁבוּן"** (קהלת ז, כו),

"מִי כָל סְאוֹן סְאוֹן בְּרַעַשׁ" (ישעיה ט, ד) - לְמָה לִּי?

לְכַמְדָּה.

וּמֵאֲחֵר דְּנִפְקָא לֵיהּ מ' **"מִי כָל סְאוֹן סְאוֹן בְּרַעַשׁ"**,

"בְּסִאסְאָה בְּשִׁלְחָה תְּרִיבְנָה" (ישעיה כז, ח) - לְמָה לִּי?

לְכַדְרַב חִינְנָא בַר פִּפְא.

דְּאָמַר רַב חִינְנָא בַר פִּפְא:

אֵין הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא נִפְרָע מִן הָאוּמָה עַד שְׁעַת שִׁילוּחָה,

שְׁנָאֵמֵר: "בְּסִאסְאָה בְּשִׁלְחָה".

אֵינִי?!

וְהָאֵמֵר רַבָּא:

שְׁלִישָׁה כּוֹסוֹת הָאֵמוּרוֹת בְּמִצְרַיִם⁵³ (בראשית מ, יא) - לְמָה?

אַחַת - שְׁשִׁתַּת בִּימֵי מִלְּשָׁה,

וְאַחַת - שְׁשִׁתַּת בִּימֵי פְרַעֲה נְכָה,

וְאַחַת - שְׁעַתִּידָה לְשִׁתּוֹת עִם חֲבֵרוֹתֶיהָ!

וְכִי תִמְאָ: הֵנָּה אֲזָדוּ וְהֵינִי אַחֲרֵינִי נִינְהוּ - וְהִתְנַנְּא:

"אָמַר רַבִּי יְהוּדָה:

מִנְיָמִין גַּר הַמִּצְרִי הָיָה לִי חֵבֵר, מִתְלַמְּדֵי רַבִּי עֲקִיבָא.

אָמַר מִנְיָמִין גַּר הַמִּצְרִי: אֵינִי מִצְרִי רֵאשׁוֹן, וְנִשְׁאֲתֵי מִצְרִית רֵאשׁוֹנָה,

אֲשִׁיא לְבָנֵי מִצְרִית שְׁנֵינָה, כְּדִי שִׁיחָא בֶן בְּנֵי מוֹתֵר לְבָא בְּקֶהֱל!

אֵלָא אֵי אֵיתְמַר הֵכִי אֵיתְמַר:

אָמַר רַב חִינְנָא בַר פִּפְא:

אֵין הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא נִפְרָע מִן הַמְּלָךְ עַד שְׁעַת שִׁילוּחוֹ,

שְׁנָאֵמֵר: "בְּסִאסְאָה בְּשִׁלְחָה תְּרִיבְנָה" (ישעיה כו, ח).

אֲמִימַר מִתְנֵי לְהָא דְרַב חִינְנָא בַר פִּפְא אַהָא:

מֵאֵי דְכְּתִיב: "מִי אֵינִי ה' לֹא שְׁנִיתִי וְאַתֶּם בְּנֵי יַעֲקֹב לֹא כְלִיתֶם"⁵⁴ (מלאכי ג, י).

"אֵינִי ה' לֹא שְׁנִיתִי" - לֹא הִפְיִיתִי לְאוּמָה וְשְׁנִיתִי לָהּ,

"וְאַתֶּם בְּנֵי יַעֲקֹב לֹא כְלִיתֶם" - הֵינִי דְכְּתִיב: "חֲצִי אֶמְלָה בָּם"⁵⁵ (דברים לב, כג) -

חֲצִי - כְּלִין,

וְהוּ - אֵינִי כְּלִין.

אָמַר רַב הַמְנוּנָא:

אֵין הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא נִפְרָע מִן הָאָדָם עַד שֶׁתְּתַמְלָא סְאָתוֹ,

שְׁנָאֵמֵר: "בְּמִלְאוֹת שְׁפָקוּ יֵצֵר לוֹ"⁵⁶ (איוב כ, כב).

רַבִּי

כִּי כָל סְאוֹן. שבא ללמדנו שאף

עבירות קטנות נפרעות הימנו:

למה לי. מאחת לאחת נפקא:

לכמדה. שבמדה שמודד מודדין

לו הפרעון מעין החטא:

שילוחה. איבודה מן העולם:

ג' כוסות. בחלומו של שר

המשקים:

בימי פרעה נכה. לבא נבוכדנצר

מלך בבל להכות את ארץ

מצרים:

עם חברותיה. לימות המשיח

אלמא לא נטרדה במכה

ראשונה:

וכי תימא הנך אזדו. הראשונים

כלו כולן ואלו מאומות אחרות

היו שנתישבו בארץ מצרים:

מצרי ראשון. הוא עצמו נתגייר:

אשיא לבני מצרית שניה. בת

מצרית גיורת וגר מצרי שתהא

היא שניה לגירות כדי שיהא בן

בני שלישי וראוי לישא בת

ישראל דכתיב (דברים כג) בני

אשר יולדו להם דור שלישי יבא

להם בקהל ה' שאם הייתי

משיא לבני מצרית ראשונה היה

בן בני שני מצד האם דאמר

ביבמות (דף עח.) ובקידושין (דף

סז.) [בנים אשר יולדו] להם הלך

אחר פסולן אלמא עדיין מצרים

הם דאילו שאר אומות מותרין

לבא בקהל מיד מנימין לית ליה

הא דאמר בברכות (דף כח.)

שהעמונים והמצרים מותרין

לבא בקהל שכבר עלה סנחריב

ובלבל את כל האומות והכי נמי

קתני בתר דהך מילתא

בתוספתא דקדושין אמר לו ר"ע

ובלבל כו':

אהא. מן המקרא הזה:

חצי כלים. מכותי כלות:

במלאות ספקו. כל רצונו:

יצר לו. תבואנו צרה:

⁵² זַעֲיֵן נֶאֱפֵר שְׁמִירָה נִשְׁפָּה לֹא תִשְׁדָּרְנִי עֵינַי וְסִתְרָה פְּנִים וְשִׁימִים

⁵³ וְכּוֹס פְּרַעֲה בְּיַדִּי וְאָקַח אֶת הָעַנְבִּים וְאֶשְׁחַט אֶתְּם אֵל כּוֹס פְּרַעֲה וְאַתֶּם אֵת הַכּוֹס עַל כַּף פְּרַעֲה

⁵⁴ מִי אֵינִי ה' לֹא שְׁנִיתִי וְאַתֶּם בְּנֵי יַעֲקֹב לֹא כְלִיתֶם

⁵⁵ אֶסְפָּה עֲלֵימוֹ רְעוֹת חֲצִי אֶמְלָה בָּם

⁵⁶ בְּמִלְאוֹת שְׁפָקוּ יֵצֵר לוֹ כָּל יַד עֹמֵל תְּבוֹאָנוּ

34. ט, א

רש"י

אלא נוח תהלה. על עסקי נוח בתים שבנו יהללוהו: **שלא שלטו שונאיהם במעשה ידיהם.** להיות נהנים מהם: **דוד דכתוב טבעו בארץ שעריה.** לעיל מיניה כתיב חשב ה' להשחית חומת בת ציון ועלה כתיב טבעו בארץ ומצודת ציון היא עיר דוד וביתו כדכתיב בספר שמואל (בה) וכשבאו צרים בימי צדקיהו טבעו השערים דלתות השערים שהיו של נחושת או של זהב כדי שלא ישאום אויבים ועצים לא נשאו אתם:

דרש רבי חיינא בר פפא:

מאי דכתיב: **"דגנו צדיקים בה' לישירים נאווה תהלה"** (תהלים לג, א)?

אל תקרי **"נאווה תהלה"** אלא **"נוה תהלה"** - זה משה ודוד שלא שלטו שונאיהם במעשיהם.

דוד - דכתיב: **"טבעו בארץ שעריה"**⁵⁷ (איכה ב, ט).

משה - דאמר מר: **"משנבנה מקדש ראשון - נגנז אהל מועד,**

קרשיו קרסיו ובריחיו ועמודיו ואדניו."

היכא?

אמר רב חסדא אמר אבימי:

תחת מחילות של היכל.

⁵⁷ טבעו בארץ שעריה אבד ושבר בריחיה מלכה ושדריה בגוים אין תורה גם נביאיה לא מצאו חזון מה'

35. ט, א-ב

כ"י

מה שבקשה לא ניתן לה.
שאסורה לבועל:
ומה שבידה נטלו הימנה. אם
שונה מים מתה ואם הודתה
נאסרה לבעלה והפסידה
כתובתה:
נחש הקדמוני. נתן עיניו בחוה
ובא עליה והיינו דכתיב
(בראשית ג) הנחש השיאני לשון
תשמיש ונשואין הוא:
נטלו הימנו. קומה זקופה:
יהא מלך. שלכך עשאו ערום
מכל:
אני אמרתי יהלך בקומה
זקופה. מקללתו אתה למד וכן
כל אלה אתה למד מקללתך:
קין. נתן עיניו בתאומה יתירה
שנולדה עם הבל ששתי תאומות
נולדו עמו והיינו דכתיב
(בראשית ד) את אחיו את הבל
שני אתים שני ריבויים:
קרח. על הכהונה ונבלע:
בלעם. בממונו של בלק לקלל
את ישראל ונהרג במדין שהלך
ליטול שכר עשרים וארבעה אלף
שנפלו מישראל בעצתו. .:
דואג. אביר הרועים וגדול
שבתלמידים היה ונתקנא בדוד
שראהו נבון דבר ואיש תואר
ומראה פנים בהלכה כדכתיב
(שמואל א טז) הנה ראיתי בן
לישי בית הלחמי וגוי ואמר
באגדה דחלק (דף צג:) דכל
הפסוק הזה דואג אמרו בלשון
הרע:
ואחיתופל. נתן עיניו במלוכה
כדאמר בחלק (דף קא:) ראה
אש יוצא מאמתו וכסבור
שעתיד למלוך. ומה שבידו נטלו
הימנו לא יחצו ימיהם:
גחזי. בממונו של נעמן ונצטרע:
ואדוניה. באבישג ונהרג:
ועוזיה. בכהונה והצרעת זרחה
על מצחו (דה"ב כו):

תנו רבנן:

"סוטה נתנה עיניה במי שאינו ראוי לה,
מה שביקשה - לא ניתן לה,
ומה שבידה - נטלוהו ממנה.
שכל הנותן עיניו במה שאינו שלו -
מה שמבקש - אין נותנין לו,
ומה שבידו - נוטלין הימנו.

ט, ב

וכן מצינו בנחש הקדמוני:
שנתן עיניו במה שאינו ראוי לו - מה שביקש לא נתנו לו,
ומה שבידו נטלוהו ממנו.
אמר הקדוש ברוך הוא:
אני אמרתי: יהא מלך על כל בהמה וְחיה -
וְעבשיו ארור הוא מכל הבהמה ומכל חית השדה.
אני אמרתי: יהלך בקומה זקופה - עבשיו על גחונו ילך.
אני אמרתי: יהא מאכלו מאכל אדם - עבשיו עפר יאכל.
הוא אמר אהרוג את אדם ואשא את חוה -
עבשיו: "איכה אשית מינך ובין האשה ובין ורעה" (בראשית ג, טו).
וכן מצינו ב: קין,
וקרח,
ובלעם,
ודואג,
ואחיתופל,
וגחזי,
ואבשלום
ואדוניהו,
ועוזיהו,
והקמו,
שנתנו עיניהם במה שאינו ראוי להם,
מה שביקשו - לא ניתן להם,
ומה שבידם - נטלוהו מהם."

36. ט, ב

רס"י

כי לייט כו'. וקללה היא תחלת
 הפרענות:
 מיהו כי בדקי מיא כי אורחייהו
 בדקי. שבמעיים נכנסו תחילה
 ומקלקלות אותן ואח"כ נופלות
 לירך:
 שלא להוציא לעז. שיאמרו לא
 עשו כסדר האלה ואין פורענות
 זו על ידן:

"בירד תחילה בעבירה, ואחר כך הבטן -
 לפיכך תלקה הירד תחילה, ואחר כך הבטן,
 ושאר כל הגוף לא פלט".

מנא הני מילי?

אילימא משום דכתיב: "בתת ה' את ירכה נפלת ואת בטנה צכה" (במדבר ה, כא),
 והכתיב: "וצבתה בטנה ונפלה ירכה" (בראשית ג, כז)!

אמר אביי:

כי לייט לייט תחילה ירד והדר בטן לייט,
 ומיא כי בדקי כי אורחייהו בדקי,
 בטן ברישא והדר ירד.

בקללה נמי כתיב: "לצבות בטן ולנפל ירד" (בראשית ג, כב)!

ההוא דמודע לה כהן בטן ברישא והדר ירד, שלא להוציא לעז על מים המרים.

37. ט, ב

רז"י

משנה

שמשון הלך אחר עיניו - לפיכך נקרו פלשתים את עיניו, שְׁנָאָמֶר: "וַיֵּאחֲזוּהוּ פְּלִשְׁתִּים וַיִּנְקְרוּ אֶת עֵינָיו" (שופטים טז, כא).
 אבשלום נתגאה בשערו - לפיכך נתלה בשערו.
 ולפי שבא על עשר פלגשי אביו - לפיכך נתנו בו עשר לונביות, שְׁנָאָמֶר: "וַיִּסְבּוּ עֶשְׂרֵה נְעָרִים נִשְׂאִי מִלִּי יוֹאֵב"⁵⁸ (שמואל ב יח, טו).
 ולפי שגנב שלש גנבות, לב אביו, ולב בית דין, ולב ישראל, שְׁנָאָמֶר: "וַיִּגְנֹב אֲבִשְׁלוֹם אֶת לֵב אֲנָשֵׁי יִשְׂרָאֵל"⁵⁹ (שמואל ב טו, ו) - לפיכך נתקעו בו שלשה שבטים, שְׁנָאָמֶר: "וַיִּקַּח שְׁלֹשָׁה שְׁבִטִים בְּכַפּוֹ וַיִּתְקַעֵם בְּלֵב אֲבִשְׁלוֹם"⁶⁰ (שמואל ב יח, יד).

וכן לענין הטובה:
 מרים המתינה למשה שעה אחת, שְׁנָאָמֶר: "וַתַּעֲצֵב אַחֲתוֹ מִרְיָם"⁵⁹ (שמות ב, ד) - לפיכך נתעבבו לה ישראל שבעה ימים במדבר, שְׁנָאָמֶר: "וְהָעַם לֹא נָסַע עַד הָאֶסֶף מִרְיָם"⁶⁰ (במדבר יב, טו).
 יוסף זכה לקבור את אביו, ואין באחיו גדול ממנו, שְׁנָאָמֶר: "וַיַּעַל יוֹסֵף לִקְבֹר אֶת אָבִיו וַיַּעֲלֵהוּ... עִמּוֹ גַם רַכָּב גַּם פָּרָשִׁים"⁶⁰ (בראשית נ, ז-ט).
 מי לנו גדול מיוסף שלא נתעסק בו אלא משה, משה זכה בעצמות יוסף ואין בישראל גדול ממנו, שְׁנָאָמֶר: "וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת עֲצֻמוֹת יוֹסֵף עִמּוֹ"⁶¹ (שמות יג, ט).
 מי גדול ממשה שלא נתעסק בו אלא המקום, שְׁנָאָמֶר: "וַיִּקְבְּרֵהוּ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל"⁶¹ (דברים לד, ו).
 לא על משה בלבד אָמְרוּ, אלא על כל הצדיקים, שְׁנָאָמֶר: "וְהִלַּךְ לְפָנָיו צְדָקָה כְּבוֹד ה' יִשְׁעֵיהֶם נַח"⁶² (ישעיה נח, ח).

גמרא

תנו רבנן:
 "שמשון בעיניו מרד, שְׁנָאָמֶר: "וַיֵּאמֶר שְׁמִשׁוֹן אֶל אָבִיו אוֹתָהּ קַח לִי מִי הִיא יִשְׂרָאֵל בְּעֵינָיו" (שופטים יד, ג) - לפיכך נקרו פלשתים את עיניו, שְׁנָאָמֶר: "וַיֵּאחֲזוּהוּ פְּלִשְׁתִּים וַיִּנְקְרוּ אֶת עֵינָיו" (שופטים טז, כא).

איני?!

והכתיב: "ואביו ואמו לא ידעו מי מה היא"⁶² (שופטים יד, ד)!

כי אזל מיהא בתר ישרותיה אזל.

תניא:

"רבי אומר:

תחילת קלקולו בעזה לפיכך לקה בעזה.

תחילת קלקולו בעזה דכתיב: "וַיִּלְךָ שְׁמִשׁוֹן עִזָּה וַיִּרְא שֵׁם אִשָּׁה זֹנָה"⁶³ (שופטים טז, א) - לפיכך לקה בעזה, דכתיב: "וַיִּזְרְדוּ אוֹתוֹ עִזָּה"⁶³ (שופטים טז, כא).

והכתיב: "וַיִּזְרַד שְׁמִשׁוֹן תִּמְנָתָה"⁶³ (שופטים יד, א)!

תחלת קלקולו מיהא בעזה היה.

מתני'

שמשון הלך אחר עיניו. כדילף לקמן:
 על עשר פלגשי אביו. כדכתיב בספר שמואל (ב טו) ויעזוב עשר נשים פלגשים לשמור הבית:

לונביות. חניתות:

לב אביו ולב ב"ד. דכתיב (שם) אלכה נא ואשלמה את נדרי וגוי' וכתב את אבשלום הלכו מאתים איש קרואים והולכים לתומם ואמרין בסוטה דירושלמי קרואים מדוד שעל ידי מצות דוד הלכו עמו אמר לו כתוב לי שילכו עמי אותן שנים שאבחר וכתב לו והיה מראה חותמו של דוד לשנים והולכים אחריו וכן לשנים אחרים עד שכינס מאתים וכולן ראשי סנהדראות הרי לב אביו ולב ב"ד ולב אנשי ישראל דכתיב בקרב איש להשתחוות וגוי' וכתב מי ישימני שופט בארץ וכתב ויגנוב אבשלום את לב אנשי ישראל:

ואין באחיו גדול ממנו. שהיה מלך הרי מדה שמדד שנקבר אביו בגדולים ובו במדה מדדו לו שנקבר הוא בגדולים:

מי לנו. לענין כבוד קבורה לקבר בגדולים גדול מיוסף שלא נתעסק בו אלא משה שהוא גדול מישראל ואין בישראל גדול ממנו הרי שבמדה שמדד לקבור את יוסף עיי' גדול בה מדדו לו שאין גדול בכבודו קבור ממשה שלא נתעסק בו אלא הקב"ה:

גמ'

בעיניו מרד. עיי' עיניו מרד בבראשית:

כי מה' הוא. שחשק באותה אשה כדי להתגרות בפלשתים:

והכתיב וירד שמשון תמנתה. וירא שם אשה מבנות פלשתים ותיטב בעיני שמשון ומעשה של זו שבתמנת קודם למעשה של זו שבעזה:

תחילת קלקולו מיהא בעזה הוה. דההיא דתמנת לאו קילקול הוא כולי האי שלקחה לו לאשה ולא בא עליה בזנות:

⁵⁸ וַיִּסְבּוּ עֶשְׂרֵה נְעָרִים נִשְׂאִי מִלִּי יוֹאֵב וַיִּנְקְרוּ אֶת אֲבִשְׁלוֹם וַיִּמְיֵתוּ

⁵⁹ וַתַּעֲצֵב אַחֲתוֹ מִרְיָם מִרְיָם לְדַעַה מִה יַעֲשֶׂה לּוּ

⁶⁰ וַיַּעַל יוֹסֵף לִקְבֹר אֶת אָבִיו וַיַּעֲלֵהוּ אִתּוֹ כָּל עַבְדֵי פָרְעֹה וְקִנֵּי בֵיתוֹ וְכָל קִנְיֵי אֶרֶץ מִצְרַיִם. ח וְכָל בֵּית יוֹסֵף וְאֶחָיו וְכָל מִי שֶׁבָּם וַיִּצְאֲנֵם וַיִּקְרָם עִיבּוֹ בְּאֶרֶץ גֶּשֶׁן. ט וַיַּעַל עִמּוֹ גַּם רַכָּב גַּם פָּרָשִׁים וַיְהִי הַמַּהֲנֶה כְּבֹד מֵאֹד.

⁶¹ וַיִּקְבְּרֵהוּ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בְּגִי אֶרֶץ מִזְרַח מִזֶּמֶן וְלֹא יָדַע אִישׁ אֶת קְבֻרָתוֹ עַד הַיּוֹם הַזֶּה

⁶² וְאָבִיו וְאִמּוֹ לֹא יָדְעוּ מִי מַה' הִיא מִי תֵּאֵנָה הוּא מִבְּקֶשׁ מִפְּלִשְׁתִּים וְבַעֲת הַהִיא פְּלִשְׁתִּים מִשְׁלִים בְּיִשְׂרָאֵל

⁶³ וַיִּזְרַד שְׁמִשׁוֹן תִּמְנָתָה וַיִּרְא אִשָּׁה בְּתִמְנָתָה מִבְּנוֹת פְּלִשְׁתִּים

38. ט, ב

רפ"י

שדילולה. עקרה כמו אבני הר שנדלדלו:

מנא ידעה. הלא כמה כזבים אמר לה קודם לכן ומצאתו שקרן:

נכרין דברי אמת. מתקבלין ומיושבין ודבורים על אופניהם ראתה שערך גדול ולא היה שותה יין והבינה שהדברים האחרונים שאמר לה שבדבר הזה היה כחו גדול אמת הן: ותאלצהו. לשון דוחק ומצוקה: בשעת גמר ביאה. תאות האדם מרובה:

"זוהי אחרי כן ויאהב אשה בנחל שזרק ושמה דלילה" (שופטים טז, ד).

תניא:

"רבי אומר:

אילמלא לא נקרא שמה "דלילה" דאזיה היתה שתקרא "דלילה".

דילדה את נחו,

דילדה את לבו,

דילדה את מעשיו".

"דילדה את נחו" - דכתיב: "ויסר כחו מעליו" (שופטים טז, יט).

"דילדה את לבו" - דכתיב: "ותרא דלילה פי הגיד לה את כל לבו" (שופטים טז, יח).

"דילדה את מעשיו" - דאיסתלק שכינה מיניה,

דכתיב: "והוא לא ידע פי ה' סר מעליו" (שופטים טז, כ).

"ותרא דלילה פי הגיד לה את כל לבו" (שופטים טז, יח).

מנא ידעה?

אמר רבי חנין אמר רב:

ניכרין דברי אמת.

אבני אומר:

ידעה בו באותו צדיק דלא מפיק שם שמים לבטלה.

כיון דאמר: "זויר אלהים אני" (שופטים טז, יז) אמרה: השתא ודאי קושטא קאמר.

"זוהי פי הציקה לו בדבריה כל הימים ותאלצהו"⁶⁴ (שופטים טז, טז).

מאי "ותאלצהו"?

אמר רבי יצחק דבי רבי אמי:

בשעת גמר ביאה נשמטה מתחתיו.

⁶⁴ זוהי פי הציקה לו בדבריה כל הימים ותאלצהו ותקצר נפשו למות

39. ט, ב - י, א

רש"י

דברים האסורים לנזיר. משרת ענבים כגון נזיר ששרה ענבים במים ויש בהם טעם יין דלא נפקא מכל אשר יעשה מגפן היין (במדבר ו):

מכתש. מקום קביעות השן: **איוה לדבר טמא.** לישא בת אל נכר:

בדבר טמא. לחי החמור שאלמלא הוא היה מת בצמא: **רוח ה'.** רוח נבואה ששרתה על יעקב: **מקשקשת לפניו.** ללוותו באשר הולך:

הוחל שבועתו של אבימלך. בטלה לשון לא יחל דברו (במדבר ל) לפי שהם עברו על השבועה תחילה:

במה בירכו. כל ברכה שבמקרא לשון ריבוי הוא דבר המרבה ומצוי בו שובע פויישין [פוישוין: שפע] בלע"ז ומה ברכה נמצא בו לא מציינו עושר בשמשון:

שברכו באמתו. להיות זרעו כנחל שוטף למה שנתאוה נתברך:

"ועתה השימרי נא ואל תשיתי יין ושיקר ואל תאכלי כל טמא" (שופטים יג, ד).

מאי "כל טמא"?

ותו, עד השתא דברים טמאים קאכלה!?

אמר רבי יצחק דבי רבי אמאי:

דברים האסורים בנזיר.

"ויבקע אלהים את המכתש אשר בלחי" (שופטים טו, ט).

אמר רבי יצחק דבי רבי אמאי:

הוא אינה לדבר טמא - לפיכך נתלו חייו בדבר טמא.

"ותחל רוח ה'"⁶⁵ (שופטים יג, כה).

אמר רבי חמא ברבי חנינא:

חלתה נבואתו של יעקב אבינו,

דכתיב: **"יהי דו נחש עלי דרך"** (בראשית מט, יז).

"לפעמו במחנה דן".

אמר רבי יצחק דבי רבי אמאי:

מלמד שהיתה שכניה מקשקשת לפניו כזוג.

כתיב הקא: **"לפעמו במחנה דן"**,

וכתיב התם: **"פעמון דרמן"** (שמות לט, כו).

"בין צרעה ובין אשתאול".

אמר רבי אסי:

צרעה ואשתאול שני הרים גדולים היו,

ועקרון שמשון וטחנו זה בזה.

"והוא יחל להושיע את ישראל" (שופטים ה, ה).

אמר רבי חמא ברבי חנינא:

הוחל שבועתו של אבימלך,

דכתיב: **"אם תשקר לי ולניני ולנכדי"** (בראשית כא, כג).

"ויגדל הנער ויברכהו ה'" (שופטים יג, כד).

במה ברכו?

אמר רב יהודה אמר רב:

שברכו באמתו.

אמתו כבני אדם, וזרעו כנחל שוטף.

⁶⁵ ותחל רוח ה' לפעמו במחנה דן בין צרעה ובין אשתאול

כ"י

נקם אחת משתי עיני. שכר אחת מעיני תן לי בנקמה זו ושכר האחרת לעולם הבא: **שחוזר לאחוריו.** כשצדין אותו אינו (מרחיק) לברוח אלא חוזר עקלקלות: **שער העיר.** בעזה משתעי קרא: **על כתיפיו.** כשיעור כתיפיו:

"ויקרא שמשון אל ה' ויאמר:

ה' אלהים זמרני נא וחזקני נא אך הפעם הנה,
האלהים ואנקמה נקם אחת משתי עיני מפלשתים" (שופטים טז, כח).

אמר רב:

אמר שמשון לפני הקדוש ברוך הוא:
רבזנו של עולם, זכור לי עשרים ושתים שנה ששפטתי את ישראל,
ולא אמרתי לאחד מהם העבר לי מקל ממקום למקום.

"וילך שמשון וילמד שלש מאות שועלים" (שופטים טז, ד).

מאי שנא שועלים?

אמר רבי איבו בר נגדי אמר רבי חייא בר אבא:

אמר שמשון: בא מי שחוזר לאחוריו, ויפרע מפלשתים שחזרו בשבועתו.

תניא:

"אמר רבי שמעון החסיד:

בין כתיפיו של שמשון נשים אמה היה,

שנאמר: "וישכב שמשון עד חצי הלילה ויקם בחצי הלילה,

ויארוז בדתות שער העיר ובשתי המזוזות ויסעם עם הבריה וישם על כתפיו" (שופטים טז, ג).

וגמירי, אין דלתות עזה פחותות מששים אמה.

40. יא

רס"י

קמי דשתי חמרא חמרא. לפני כל אדם מביאין מה שהוא רגיל בו לפני שותי יין מביאין יין: קמי רפוקא גרידיא דובלא. לפני עובד אדמה וחופר בגנות שרגיל לאכול ירק מביאין סל מלא ירק דובלי מין ירק הוא: קארי ובוציני. מין אחד הוא אלא שאלו גדולים ואלו קטנים כלומר במה שהוא עוסק היא עסוקה: כאחד. כיחידו של עולם במשפט צדק: שמש. לשון חומה כמו ושמתי כדכוד שמשותיך (ישעיהו נד): על שמו של הקב"ה. משמע שכינהו בשמו של הקב"ה ממש: מעין שמו. שאין שמש שם ממש אלא מגן ומציל: שפי. אשלוויישיי. {אישלווישיי: שמוט [כאן: מי שרגלו שמוטה, נקועה, היינו חוגר]} כמו דשף מדוכתיה (חולין דף מב:): שפיפון. שפייה כפולה:

"ויהי טוחן בבית האסורים" (שופטים טז, כא).

אמר רבי יוחנן:

אין טחינה אלא לשון עבירה.

וכן הוא אומר: "תטחן לאחר אשתי"⁶⁶ (איוב לא, י'),

מלמד שכל אחד ואחד הביא לו את אשתו לבית האסורים כדי שתתעבר הימנו.

אמר רב פפא:

היינו דאמרי אינשי: קמי דשתי חמרא - חמרא,

קמי רפוקא גרידיא - דובלא.

ואמר רבי יוחנן:

כל המזנה - אשתו מוננת עליו,

שנאמר: "אם נפתח לבי על אשה ועל פתח רעי ארבתיו" (איוב לא, ט),

וכתיב: "תטחן לאחר אשתי ועליה יכרעון אחריו" (איוב לא, י').

והיינו דאמרי אינשי: איהו בי קארי ואיתתיה בי בוציני.

ואמר רבי יוחנן:

שמשון דן את ישראל כאביהם שבשמים,

שנאמר: "דן ידיו עמו פאחד שבטי ישראל" (בראשית מט, טז).

ואמר רבי יוחנן:

שמשון על שמו של הקדוש ברוך הוא נקרא,

שנאמר: "כי שמש ומגן ה' אלהים" (תהלים פד, יב).

אלא מעתה, לא ימחה!

אלא, מעין שמו של הקדוש ברוך הוא,

מה הקדוש ברוך הוא מגין על כל העולם כולו,

אף שמשון מגין בדורו על ישראל.

ואמר רבי יוחנן:

בלעם חיגר ברגלו אחת היה,

שנאמר: "וילך שפיו" (במדבר כג, ג).

שמשון חיגר בשתי רגליו היה,

שנאמר: "שפיפון עלי ארצה" (בראשית מט, יז).

⁶⁶ תטחן לאחר אשתי ועליה יכרעון אחריו

41. י, א

רפ"י

מעין דוגמא כו'. נשתנו מן התחתונים לתפארת: **ויסר כחו**. לא מייתי ראייה אלא דכולן לקו: **שאל בצוארו**. ויגבה מכל העם משכמו (שמואל א ז): **ויפל עליה**. מקום שהורגין בחרב והיינו צואר: **צדקיה בעיניו**. לא ידענא מנלן דנשתנה לשבח וכן אסא ברגליו אלא כן שמע מרבו: **פודגרא** {צינית (שיגרון או שיגרון ברגליים)} שם חולי הוא שאוחז ברגלים וקורא לו פודגרא: **נענש אסא**. לחלות: **אנגריא**. עבודת המלך: **השמיע את כל יהודה**. הזעיקן וישאו את אבני הרמה שהיה מלך ישראל בונה עליה כרך לבלתי תת יוצא ובא לאסא: **חתן**. שכתוב בו נקי יהיה לביתו וגו' (דברים כד):

תנו רבנן:

"חמשה נבראו מעין דוגמא של מעלה, וכולן לקו בהו.

שמשון - בנחו,

שאול - בצוארו,

אבשלום - בשערו,

צדקיה - בעיניו,

אסא - ברגליו".

"שמשון בנחו" - דקתיב: "ויסר כחו מעליו" (שופטים טו, יט).

"שאול בצוארו" - דקתיב: "ויקח שאול את החרב ויפל עליה" (שמואל א לא, ד).

"אבשלום בשערו" - כדכעין למימר קמן.

"צדקיה בעיניו" - דקתיב: "ואת עיני צדקיהו עור" (מלכים ב כה, ז).

"אסא ברגליו" - דקתיב: "דק לעת זקנתו חלה את רגליו" (מלכים א טו, כג),

ואמר רב יהודה אמר רב:

שאחזתו פדגרא.

אמר ליה מר זוטרא בריה דרב נחמן לרב נחמן:

היכי דמי "פדגרא"?

אמר ליה:

כמחט בבשר החי.

מנא ידע?

איכא דאמרי: מיחש הוה חש ביה.

ואיכא דאמרי: מרביה שמע ליה.

ואיכא דאמרי: "סוד ה' ליראיו ובריתו להודיעם" (תהלים כה, יד).

דרש רבא:

מפני מה נענש אסא?

מפני שעשה אנגריא בתלמידי חכמים,

שאמר "והמלך אסא השמיע את כל יהודה אין נקי" (מלכים א טו, כב).

מאי "אין נקי"?

אמר רב יהודה אמר רב:

אפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה.

.42 י"א

כ"י

כתיב וירד שמשון תמנתה.
אלמא תמנת בירידה וכתבי
עולה תמנתה אלמא עלייה היא
ושמשון ויהודה תרוייהו בארץ
ישראל הוו:
שנתגנה בה. שנשא מבנות
פלשתים האסורות לו:
יהודה נתעלה. שמשם נולדו
פרץ וזרח שהעמידו מלכים
ונביאים בישראל:
דאתי מהאי גיסא. שהיתה
מיושבת באמצע שיפוע ההר
הבא לה מראש ההר יורד הבא
לה מרגלי ההר עולה:
כגון ורדני ובי בארי ונרש.
עיירות הן היושבות בשיפוע
ההרים:

כתיב: **"וירד שמשון תמנתה"** (שופטים יד, א),
וכתיב: **"הנה חמיוך עלה תמנתה"** (בראשית לח, יג).

אמר רבי אלעזר:

שמשון שנתגנה בה - כתיב ביה 'ירידה',
יהודה שנתעלה בה - כתיב ביה 'עליה'.

רבי שמואל בר נחמני אמר:

שתי תמנאות היו,

חדא בירידה,

וחדא בעליה.

רב פפא אמר:

חדא תמנה הואי,

דאתי מהאי גיסא - ירידה,

ודאתי מהאי גיסא - עליה.

כגון ורדניא, ובי בארי, ושוקא דנרש.

43. י, א-ב

רש"י

מצפות לראותו. שהיו רגילין להתקבל שם וללון והיה חביב עליהם:
שנתנה עינים לדבריה. דוגמא ופתח היתר נתנה לעצמה שאין עבירה בדבר:
גירות אני. ואיני עובדת כוכבים וראויה לך:
פנויה אני. ומותרת לכל אדם:
יתומה אני. והייתי קטנה והשיאוני אמי ואחיי ואין נישואין לער ואונן כלום לאסור עליו משום כלתו ואין זכות לאם ולאחים להשיא קטנה אלא האב זוכה בה כדכתיב את בתי נתתי לאיש הזה (דברים כב) ולהך סברה לאו בתו של שם היתה שמשנת ששים ליעקב כלו שנותיו של שם ויעקב כבר היה יותר מבן מאה ועשר:
טהורה אני. מנדה:
ונטע בו. לההנות עוברים ושבים:
פונדק. ללון שם אורחים ולשון אש"ל נוטריקון הוא אכילה שתיה לוויה שהיה מאכילן ומשקן ואח"כ מלווה אותן:
ויטע אהלי אפדנו. פסוק הוא בדניאל על אחד מהמלכים:
אלא ויקריא. למד לבריות לקרות שם בשם ה' אל עולם:
כיצד לאחר שאכלו ושתו. משלו והוא אומר להם וכי משלי אכלתם:

"ותשוב בפתח עינים"⁶⁷ (בראשית לח, יד).

אמר רבי אלכסנדר:
 מלמד שהלכה וישבה לה בפתחו של אברהם אבינו, מקום שכל עינים צופות לראותו.

רבי חנין אמר רב:
 מקום הוא ששמו עינים, וכן הוא אומר **"תפוחי והעינים"**⁶⁸ (יהושע טו, לד).

רבי שמואל בר נחמני אמר:
 שנתנה עינים לדבריה.
 כשתבעה אמר לה: שמא גויה את?
 אמרה ליה: גיורת אני.
 שמא אשת איש את?
 אמרה ליה: פנויה אני.
 שמא קיבל בה אביך קידושין?
 אמרה ליה: יתומה אני.
 שמא טמאה את?
 אמרה ליה: טהורה אני.

"ויטע אשל בבאר שבע" (בראשית כא, לג).

אמר ריש לקיש:
 מלמד שעשה פרדס, ונטע בו כל מיני מגדים.

רבי יהודה ורבי נחמיה:
 חד אמר: פרדס.
 וחד אמר: פונדק.

בשלמא למאן דאמר: "פרדס" - היינו דכתיב: **"ויטע"**.
 אלא למאן דאמר: "פונדק" - מאי **"ויטע"**?

כדכתיב: **"ויטע אהלי אפדנו"**⁶⁹ (דניאל יא, מה).

"ויקרא שם בשם ה' אל עולם"⁷⁰ (בראשית כא, לג).

אמר ריש לקיש:
 אל תיקרי **"ויקרא"** אלא ויקריא.
 מלמד שהקריא, אברהם אבינו לשמו של הקדוש ברוך הוא בפה כל עובר ושב. כיצד?
 לאחר שאכלו ושתו, עמדו לברכו.
 אמר להם: וכי משלי אכלתם?
 משל אלהי עולם אכלתם!
 הודו ושבחו וברכו למי שאמר והיה העולם.

"ויקרא והיחשבה לזונה מי כסתה פניה" (בראשית לח, טו).

⁶⁷ ותסר בגדי אלמנותה מעליה ותכס בצעיף ותתעלה ותשוב בפתח עינים אשר על דרך תמונתה מי דאתה מי גדל שלה והוא לא נתנה לו לאשה
⁶⁸ וזונה ועין גנים תפוחי והעינים
⁶⁹ ויטע אהלי אפדנו בין ימים להר צבי קדש ובא עד קצו ואין עוזר לו
⁷⁰ ויטע אשל בבאר שבע ויקרא שם בשם ה' אל עולם

רפ"י

שכסתה פניה בבית חמיה. ולא ראה אותה כל הימים שגדלה בביתו לפיכך לא הכיר בה: **אמוץ.** אביו של ישעיהו ואמציה מלך יהודה אחים הוו ואמציה מורע דוד היה ואמוץ אחיו נביא היה אלמא נביאים נפיק מינה: **היא מיתוצאת.** הוי משמע לשון הוצאה בעל כרחיה היא מוצאת משמע לשון מציאה: **סימניה.** חותמו ופתילים ומטה שבה סמאל שהוא שר של אדום וריחקן כדי שתשרף ולא יצא דוד ממנה המכה את אדום בגיא מלח: **יונת אלם רחוקים.** על עסקי הרחקה שנעשו סימניה רחוקים: **לדוד מכתם.** לאותה שהיתה ראויה ועומדת לצאת ממנה דוד: **שהוא מדך.** עניו: **ותם.** תמים בדרכיו: **מכתו תמה.** מקום מילה שהוא ראוי למכה היה תם ושלם שלא הוצרך לחסרו: **ד"א כשם שבקטנותו.** קודם שילך: **כך בגדולתו.** לאחר שילך ולשון מכתם שהיתה תמה מכתו מתחלתו ועד סופו לא נחסר ענוותנותו ולא נשתנית: **והיא שלחה וגוי לאיש אשר אלה לו.** ולא שלחה לו לאמר ממך אני הרה והרי סימנין שלך: **ותימא ליה מימר.** לשליח אמור לו שממנו אני הרה ואלו סימניו:

משום ד' **כסתה פניה** חשבה לזונה!?

אמר רבי אלעזר:

שכסתה פניה בבית חמיה.

דאמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן:

כל פלה שהיא צנועה בבית חמיה - זוכה ויוצאין ממנה מלכים ונביאים.

מנלן?

מתמר.

"נביאים" - דכתיב: **"חזון ישעיהו בן אמוץ"** (ישעיה א, א),

"מלכים" - מדוד.

ואמר רבי לוי:

דבר זה מסורת בידינו מאבותינו:

אמוץ ואמציה אחים הוו.

"היא מוצאת"⁷¹ (בראשית לח, כה).

'היא מיתוצאת' מיבעי ליה!

אמר רבי אלעזר:

לאחר שנמצאו סימניה,

בא סמאל וריחקן,

בא גבריאל וקירבן.

היינו דכתיב: **"למנצח על יונת אלם רחוקים לדוד מכתם"** (תהלים נו, א),

אמר רבי יוחנן:

משעה שנתרחקו סימניה נעשית כיונה אילמת.

"לדוד מכתם" - שיצא ממנה דוד שהיה מדך, ותם לכל.

דבר אחר:

"מכתם" - שהיתה מכתו תמה, שגולד כשהוא מהול.

דבר אחר:

"מכתם" - כשם שבקטנותו הקטין עצמו אצל מי שגדול ממנו ללמוד תורה,

כך בגדולתו.

"והיא שלחה אל חמיה לאמר לאיש אשר אלה לו אנכי הרה" (בראשית לח, כה).

ותימא ליה מימר!

אמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב,

ואמרי לה אמר רב הנא בר בינא אמר רבי שמעון חסידא,

ואמרי לה אמר רבי יוחנן משום **רבי שמעון בן יוחי**:

נוח לו לאדם שפיל עצמו לתוך כבשן האש, ואל ילבין פני חברו ברבים.

מנלן?

מתמר.

"הקר נא" (בראשית לח, כה).

⁷¹ הוא מוצאת והיא שלחה אל חמיה לאמר לאיש אשר אלה לו אנכי הרה ותאמר הכר נא למי החתמת והפתילים והמטה האלה

רש"י

ואל ילבין בו'. אף זו נוח היה לה לישרף ואל תלבין פניו לפיכך שלחה לו אם יודה ויגלה הוא עצמו את הדבר יגלה ואם לאו תשרף ולא תגלה היא את הדבר:

בהכר בישור. אל אביו דבר שנצטער בו ובהכר בשרוהו: **מנא ידע**. שממנו היא מעוברת שמא אף אחרים באו עליה: **ויאמר**. בת קול אמרה: **כבושים**. דברים עלומים שנגזרו מלפני שיצאו מזו מלכים ואי אפשר לצאת אלא מיהודה דכתיב (בראשית מט) גור אריה יהודה כבושים דברי סתר גזירת המלך כמו בהדי כבשי דקודשא בריך הוא למה לך בברכות (דף י.) גבי חזקיה:

כיון שידעה. שידע בה שהיא צדקת ולשם שמים נתכוונה:

אמר רבי חמא ברבי חנינא:

ב"המר" ⁷² בישור לאביו,

ב"המר" בישורוהו.

ב"המר" בישור "המר נא המתנת בנך היא" (בראשית לו, לב),

ב"המר" בישורוהו "המר נא למי" (בראשית לח, כה).

"נא" - אין "נא" אלא לשון בקשה.

אמרה ליה: בבקשה ממך, הבר פני בוראך ואל תעלים עיניך ממני.

"ויפר יהודה ויאמר צדקה ממני" (בראשית לח, כו).

היינו דאמר רב חנין בר ביזנא אמר רבי שמעון חסידא:

יוסף שקדש שם שמים בסתר - זכה והוסיפו לו אות אחת משמו של הקדוש ברוך הוא, דכתיב: "עדות ביהוסף שמו" (תהלים פא, ו).

יהודה שקדש שם שמים בפרהסיא - זכה ונקרא כולו על שמו של הקדוש ברוך הוא.

כיון שהודה ואמר: "צדקה ממני" (בראשית לח, כו) - יצתה בת קול,

ואמרה: אתה הצלת תמר ושני בניה מן האור, חייך שאני מציל בזכותך שלשה מבניך מן האור.

מאן נינהו?

חנניה מישאל ועזריה.

"צדקה ממני".

מנא ידע?

יצתה בת קול ואמרה:

ממני יצאו פבושים.

"ולא יסף עוד לדעתה" (בראשית לח, כו).

אמר שמואל סבא חמוה דרב שמואל בר אמי משמיה רב שמואל בר אמי:

כיון שידעה שוב לא פסק ממנה.

כתיב הכא: "ולא יסף עוד לדעתה",

וכתיב התם: "קול גדול ולא יסף" (דברים ה, יט).

⁷² וישלחו את כתנת הפסים ויביאו אל אביהם ויאמרו זאת מצאנו המר נא המתנת בנך הוא אם לא

44. י, ב - יא, א

"אבשלום נתגאה בשערו [- לפיכך נתלה בשערו]."

רס"י

מקץ ימים לימים. משנה לשנה שנויר עולם היה ומגלח אחת לייב חודש:
 דקריב רישיה לגבי גופיה. שהיה ראשו מושלך רחוק מגופו וקירבו:
 שלקח מקח רע לעצמו. והכי קאמר קרא ואבשלום לקח לו את המצבה הזאת בחייו ויצב לו את מצבת אשר בעמק המלך:
 עצה עמוקה. של הקב"ה שהוא מלך עולם שגזר על דוד כן במעשה בת שבע:
 הנני מקים וגו'. הציב אבשלום אותה עצה וקיימה מצבת דבריו של הקב"ה כדכתיב לעולם ה' דברך נצב (תהלים קיט) ויקרא למצבת על שמו גרם לאותה רעה שתקרא על שמו ויקרא לה יד אבשלום כך היא נקראת:
 וישלחה מעמק חברון. ביוסף משתעי קרא כששלחו יעקב אצל אחיו והוא תחילת סיבת ירדת ישראל למצרים:
 של אותו צדיק שקבור בחברון. אברהם:

תנו רבנן:

"אבשלום בשערו מרד,

שנאמר: "וכאבשלום לא היה איש יפה ...

ובגללו את ראשו והיה מקוץ ימים לימים אשר יגלח מי כבד עליו,

וגלחו ושקל את שער ראשו מאתים שקלים באבן המלך" (שמואל ב' יד, כה-כו).

תנא:

"אבן שאנשי טבריא ואנשי ציפורי שוקלים בה."

לפיכך נתלה בשערו,

שנאמר: "ויקרא אבשלום לפני עבדי דוד ואבשלום רכב על הפרד,

ויבא הפרד תחת שוכף האלה הגדולה ויחוק ראשו באלה,

ויתן בין השמים ובין הארץ והפרד אשר תחתיו עבר" (שמואל ב' יח, ט).

שקל ספסירא בעא למיפסקיה.

תנא דבי רבי ישמעאל:

"באותה שעה נבקע שאול מתחתיו."

"וידעו המלך ויעל על עליית השער ויבה,

וכה אמר בלכתו בני אבשלום בני בני אבשלום,

מי יתן מותי אני תחתיה אבשלום בני בני" (שמואל ב' יט, א).

"והמלך לאט את פניו ויועק המלך קול גדול בני אבשלום אבשלום בני בני" (שמואל ב' יט, ה).

הני תמונא "בני" למה?

שבעה דאסקיה משבעה מדורי גיהנם,

ואידך - איכא דאמרי: דקריב רישיה לגבי גופיה,

ואיכא דאמרי: דאייתה ללמא דאתי.

"ואבשלום לקח ויצב לו בחיו"⁷³ (שמואל ב יח, יח).

מאי "לקח"?

אמר ריש לקיש:

שלקח מקח רע לעצמו.

"את מצבת אשר בעמק המלך" (שמואל ב יח, יח).

אמר רבי חנינא בר פפא:

בעצה עמוקה של מלכו של עולם.

א,א דכתיב: "הנני מקים עליך רעה מביתך" (שמואל ב יב, יא).

פ'יצא בדרך אתה אומר: "וישלחהו מעמק חברון" (בראשית לו, יד).

אמר רבי חנינא בר פפא:

בעצה עמוקה של אותו צדיק שקבור בחברון,

דכתיב: "ידע תדע מי גר יהיה ורעה" (בראשית טו, ג).

"מי אמר אין לי בן" (שמואל ב יח, יח).

ולא הווי ליה בני?

והכתיב: "ויולדו לאבשלום שלשה בנים ובת אחת" (שמואל ב יד, כז)!

אמר רב יצחק בר אבדימי:

⁷³ ואבשלום לקח ויצב לו בחיו את מצבת אשר בעמק המלך מי אמר אין לי בן בעבוד הזמיר שמי ויקרא למצבת על שמו ויקרא לה יד אבשלום עד היום הזה

שלא היה לו בן הגון למכות.

רב חסדא אמר:

גמירי: כל השורף תבואתו של חבירו אינו מניח בן לירשו.

ואיהו קלייה לדיואב,

דכתיב: "ויאמר אל עבדיו דאו חלקת יואב אל ידי ולו שם שערים לכו והציתוה באש,

ויצתו עבדי אבשלום את החלקה באש" (שמואל ב יד, ל).

45. יא, א

רש"י

אינו כן. דיותר ממה שהוא מודד מודדים לו: דבאותה מדה. דוגמא מעין אותו ענין ומיהו יותר ממה שעשה משתלם דמדה טובה מרובה בתשלומין ממדת פורענות: אמור לחכמה. שהיא אצל הקב"ה ומפיו שנאמר כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה (משלי ב):

"וְכֹן לְעֵינֵי הַטּוֹבָה מְרִים] הַמְתִּינָה לַמֶּלֶשָׁה שְׁעָה אַחַת, שְׁנֵאמַר: "וַתִּתְצַב אַחֲתוֹ מִרְחָק"⁷⁴ (שמות ב, ד) - לְפִיכֶן נִתְעַבְבוּ לָהּ יִשְׂרָאֵל שִׁבְעָה יָמִים בַּמִּדְבָּר. שְׁנֵאמַר: "וְהָעַם לֹא נָסַע עַד הָאֶסְף מְרִים" (במדבר יב, טו)"].

מי דמי?

התם חדא שעתיא,
הכא שבועה יומי!

אמר אביי:

אימא: ולענין הטובה אינו כן.

אמר ליה רבא:

הא "וְכֹן לְעֵינֵי הַטּוֹבָה" קתני!

אלא אמר רבא:

הכי קתני: וכן לענין הטובה, באותה מדה,
ולעולם מדה טובה מרובה ממדת פורענות.

"וַתִּתְצַב אַחֲתוֹ מִרְחָק" (שמות ב, ד).

אמר רבי יצחק:

פסוק זה כולו על שם שכינה נאמר,

"וַתִּתְצַב" - דכתיב: "וַיִּבְאֵהוּ וַיִּתְצַב"⁷⁵ (שמואל א ג, י),

"אַחֲתוֹ" - דכתיב: "אָמַר לַחֲכָמָה אַחֲתִי אֵת" (משלי ז, ד),

"מִרְחָק" - דכתיב: "מִרְחֹק ה' נִרְאָה לִי" (ירמיה לא, ב),

"לְדַעַת" - דכתיב: "כִּי אֵל דְּעוֹת ה'" (שמואל א ב, ג),

"מָה" - דכתיב: "מָה ה' אֱלֹהֶיךָ שְׂאֵל מַעֲמֶךָ" (דברים י, יב),

"יַעֲשֶׂה" - דכתיב: "כִּי לֹא יַעֲשֶׂה ה' אֱלֹהִים דְּבָר" (עמוס ג, ז),

"לו" - דכתיב: "וַיֹּאמֶר לוֹ ה' שְׁלוֹם" (שופטים ו, כג).

⁷⁴ וַתִּתְצַב אַחֲתוֹ מִרְחָק לְדַעַת מָה יַעֲשֶׂה לוֹ

⁷⁵ וַיִּבְאֵהוּ וַיִּתְצַב וַיִּקְרָא כַּפְעִים כַּפְעִים שְׂמוּאֵל שְׂמוּאֵל וַיֹּאמֶר שְׂמוּאֵל דְּבַר מִי שִׁמְעַ עֲבָדְךָ

46. יא, א-ב

רש"י

דלא כתיב וימת. מלך מצרים
וימלוך תחתיו אחר:
ונתחכם למושיען. לבקש לנו
חכמה כנגדו:
במה נידונים. שלא יוכל לדון
אותנו בו שידענו מדרכיו שמדד
מדה כנגד מדה לדור המבול
ולאנשי סדום:
כי באש ה' נשפט. וכן ישיב לנו
גמול:
שבשלו. לשון ויזד יעקב נזיד
(בראשית כה):

"ויקם מלך חדש"⁷⁶ (שמות א, ח).

רב ושמואל:

חד אמר: חדש ממש,
וחד אמר: שנתחדשו גזירותיו.

מאן דאמר: "חדש ממש" - דכתיב "חדש".
ומאן דאמר: "שנתחדשו גזירותיו" דלא כתיב 'ויקם' ... וימלוך'.

"אשר לא ידע את יוסף" (שמות א, ח).
דהוה דמי כמאן דלא ידע ליה כלל.

"ויאמר אל עמו הנה עם בני ישראל"⁷⁷ (שמות א, ט-י).

תנא:

"הוא, התחיל בעצה תחילה - לפיכך לקה תחילה".

"הוא התחיל בעצה תחילה" - דכתיב: "ויאמר אל עמו",
"לפיכך לקה תחילה" - דכתיב: "ובכה ובעמך ובכל עבדיך"⁷⁸ (שמות ז, כט).

"הבה נתחכמה לו" (שמות א, י).

'לקה' מיבעי ליה!

אמר רבי חמא ברבי חנינא:
באו ונחכם למושיען של ישראל.
במה נדונים?

נדונים באש - כתיב: "מי הנה ה' באש ובוא" (ישעיה סו, טו),
וכתיב: "כי באש ה' נשפט" (ישעיה סו, טז)!

בחרב - כתיב: "ובחרבו את כל בשר" (ישעיה סו, טז)!
אלא בואו ונדונים בפנים, שפכר נשבע הקדוש ברוך הוא שאינו מביא מבול לעולם,
שנאמר: "כי מי נח זאת לי"⁷⁹ (ישעיה נד, ט).

והו, אינו יודעין שעל כל העולם כולו אינו מביא, אבל על אומה אחת הוא מביא.

אי נמי, הוא אינו מביא, אבל הן באין ונופלין בתוכו,
וכן הוא אומר: "ומצרים נסים לקראתו"⁸⁰ (שמות יד, כו).

והיינו דאמר רבי אלעזר:

מאי דכתיב: "כי בדבר אשר זדו עליהם" (שמות יח, יא)?
בקדירה שבישלו בה נתבשלו.

מאי משמע דהאי "זדו" לישנא דקדירה הוא?

דכתיב: "וזדו יעקב נזיד" (בראשית כה, כט).

אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי סימאי:

⁷⁶ ויקם מלך חדש על מצרים אשר לא ידע את יוסף

⁷⁷ ויאמר אל עמו הנה עם בני ישראל רב ועצום ממנו. י הבה נתחכמה לו פן ירבה והיה כי תקראנה מלחמה ויוסף גם הוא על ש'אינו ונלחם בנו ועלה מן הארץ.

⁷⁸ ובכה ובעמך ובכל עבדיך ועלו הצפרדעים

⁷⁹ כי מי נח זאת לי אשר נשבעתי מעבר מי נח עוד על הארץ מן נשבעתי מקצה עליה ומגער בה

⁸⁰ ויט משה את ידו על הים וישב הים לפניו בקר לאיתנו ומצרים נסים לקראתו וינער ה' את מצרים בתוך הים

כ"ז

באותה עצה. דנתחכמה לו: **יושבי יעבץ.** תלמידי יעבץ אדם גדול בתורה היה כדכתיב (דה"א ד) ויקרא יעבץ לאלהי ישראל אם ברך תברכני בתורה והרבית את גבולי בתלמידים וגוי ויבא אלהים את אשר שאל (תמורה טז):

תרעתים. מפרש בספרי ששמעו תרועה בהר סיני ל"א תרעתים על שם שהיו יושבים בשערי ירושלים:

שמעתים. ששמעו מצות אביהם דבבני יונדב בן רכב משתעי קרא והם היו מבני בניו של יתרו כדמפרש ואזיל המה הקנים: **סוכתים.** על שם שהיו יושבים בסוכות כדכתיב (ירמיה לה) ונשב באהלים וקרי להו משפחת סופרים דהיינו סנהדרין וכן תרעתים זקני שער:

ועלינו מן הארץ מבעי ליה. יגרשונו מן הארץ מאי ועלה הלואי שיצאו שונאיהם מארצם הואיל ויראים מפניהם:

מלבן. כמין דפוס שבו עושין הלבנים שממלאין אותו טיט ומחליקין אותו והיא הלבנה: **ותלו לו לפרעה.** דעליה קאי קרא ומיניה סליק ויאמר אל עמו וגוי הבה נתחכמה לו וגוי וישימו עליו שרי מסים: **אסטניס.** מפונק ואינו יכול לעשות מלאכה:

שרי מסים. דבר שמשים רידוי של שומה שמרגילין ומשימין לעבודה אותו מלבן שתלו לו היה לישראל רידוי של השמה {רש"י **שבעין יעקב לועז** 'השמה'-אמנוימיני"ט, שפירושו: הכשרה (נפשית): **למען ענותו לפרעה.** בשביל סבלותם דישראל שיטו שכם לסבול:

שמסכנות את בעליהן. שעל ידי אותן הערים ואותה עבודה נסתכנו מצרים ליטבע בים:

שממסכנות. מדלדלות כדכתיב וינצלו את מצרים ובשביל עבודה זו אירע להן ולהאי לישנא לא גרסינן דאמר מר כל העוסק בבנין מתמסכן ומאן דגריס לה מתרגמינן להך דרב ושמואל נמי אכל בניינים של כל אדם מסכנות פעמים שנופל מהבנין ומתמסכות שמביא את האדם לידי עניות דאמר מר כל העוסק בבנין מתמסכן:

ראשון ראשון מתרוסס. כשהיו בונין קצת היה מתרוסס ונופל וחוזרין ובונין והוא נופל:

פי התהום בולעו. נבלע בארץ:

שלשה היו באותה עצה:

בלעם,

ואיוב,

ויתרו.

בלעם שיעץ - נהרג,

איוב ששתק - נידון ביסורין,

יתרו שברח - זכו מבני בניו שישבו בלשפת הגזית,

שנאמר: **"ומשפחות סופרים ישיבי יעבץ תרעתים שמעתיים שוכתים,**

המה הקינים הבאים מחמת אבי בית רכב" (דברי הימים א ב, נה),

וכתיב: **"ובני קיני חתן משה"** (שופטים א, טז).

"ונלחם בנו ועלה מן הארץ" (שמות א, י).

ועלינו מבעי ליה!

אמר רבי אבא בר כהנא:

כאדם שמקלל את עצמו, ותולה קללתו בחבירו.

"וישימו עליו שרי מסים" (שמות א, יא).

עליהם מבעי ליה!

תנא רבי **רבי אלעזר ברבי שמעון:**

"מלמד שהביאו מלבן ותלו לו לפרעה בצארו,

וכל אחד ואחד מישאל שאמר להם: איסטניס אני,

אמרו לו: כלום איסטניס אתה יותר מפרעה?!"

"שרי מסים" - דבר שמשים⁸¹

"למען ענותו בסבלתם" (שמות א, יא).

ענותם מבעי ליה!

למען ענותו לפרעה בסבלותם דישאל.

"ויבן ערי מסכנות לפרעה" (שמות א, יא).

רב ושמואל:

חד אמר: שמסכנות את בעליהן.

וחד אמר: שממסכנות את בעליהן.

דאמר מר: כל העוסק בבנין מתמסכן.

"את פתם ואת רעמסס" (שמות א, יא).

רב ושמואל:

חד אמר: **"פיתום"** שמה, ולמה נקרא שמה **"רעמסס"**? שראשון ראשון מתרוסס.

וחד אמר: **"רעמסס"** שמה, ולמה נקרא שמה **"פיתום"** שראשון ראשון פי תהום בולעו.

⁸¹ מהדורת הדפוס לא גרס ושם בסוגרים: (לביים), וכן רשי לא גרס.

רס"י

רוח הקדש מבשרתן. לישראל ואומר למצרים אין מועיל לכם כן ירבה תמיד וכן יפרוץ: **ויקוצו היה דומה להן**. כאילו עיניהם וגופם מלאים קוצים בראותם את ישראל פרים ורבים: **בפרך בפה רך**. משכום בדברים ובשכר עד שהרגילים לעבודה: **בפריכה**. בשברון גוף ומתנים וחזקה: ה"ג בעבודה קשה אמר רבי שמואל בר נחמני אמר ר' יונתן שהיו מחליפין וכו'. וזו היא קשה שלא היו רגילים בכך: **ולמאן דאמר**. בפרך קמא בפה רך האי בפרך בתרא ודאי פריכה היא דהכתיב וימררו:

"**וְכַאֲשֶׁר יַעֲנוּ אֹתוֹ מִן יְרֵבָה וְכֵן יִפְרוֹץ**" (שמות א, יב).

'כֵּן רָבוּ וְכֵן פָּרְצוּ' מִיִּבְעֵי לֵיהּ!

אָמַר רִישׁ לְקִישׁ:

רוח הקדש מבשרתן: "**כֵּן יְרֵבָה וְכֵן יִפְרוֹץ**".

"**וַיִּקְצוּ מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל**" (שמות א, יב).

מִלְמַד שֶׁהָיוּ דוֹמְיִן בְּעֵינֵיהֶם כְּקוֹצִים.

יא, ב "**וַיַּעֲבֹדוּ מִצְרַיִם אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל**"⁸² (שמות א, יג).

רבי אלעזר אָמַר:

בְּפֶה רֵךְ.

רבי שמואל בר נחמני אָמַר:

בְּפֶרֶיכָה.

"**וַיִּמְרְרוּ אֶת חַיֵּיהֶם בְּעַבְדָּה קָשָׁה בְּחֹמֶר וּבִלְבָנִים**"⁸² (שמות א, יד).

אָמַר רַבָּא:

בְּתַחֲלִילָה בְּחֹמֶר וּבִלְבָנִים, וּלְבַסּוּף "**וּבְכָל עַבְדָּה בְּשׂוּדָה**" (שמות א, יד).

"**אֵת כָּל עַבְדֹּתֶם אֲשֶׁר עֲבַדוּ בְּהֶם בְּפֶרֶךְ**" (שמות א, יד).

אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחֲמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן:

שֶׁהָיוּ מַחְלִיפִין מְלָאכָת אַנְשִׁים לְנָשִׁים, וּמְלָאכָת נָשִׁים לְאַנְשִׁים. וּלְמַאֲן דְּאָמַר נְמִי הֵתֵם "בְּפֶה רֵךְ", הֵכָא וְדַאי בְּפֶרֶיכָה.

⁸² וַיִּמְרְרוּ אֶת חַיֵּיהֶם בְּעַבְדָּה קָשָׁה בְּחֹמֶר וּבִלְבָנִים וּבְכָל עַבְדָּה בְּשׂוּדָה אֵת כָּל עַבְדֹּתֶם אֲשֶׁר עֲבַדוּ בְּהֶם בְּפֶרֶךְ

47. יא, ב

כ"י

דרש רב עזרא:

בשכר נשים צדקניות שהיו באותו הדור נגאלו ישראל ממצרים.
 בשעה שהולכות לשאוב מים, הקדוש ברוך הוא מזמן להם דגים קטנים בכדיהן,
 ושואבות מחצה מים ומחצה דגים,
 ובאות ושופותות שתי קדירות, אחת של חמין ואחת של דגים.
 ומוליכות אצל בעליהן לשדה, ומרחיצות אותן, וסכות אותן, ומאכילות אותן,
 ומשקות אותן, ונוקקות להן בין שפתיים,
 שנאמר: "אם תשכבו בין שפתיים"⁸³ (תהלים סח, יד),
 בשכר "תשכבו בין שפתיים" - זכו ישראל לבינת מצרים,
 שנאמר: "כנפי יונה נחפה בכסף ואברותיה בירקרק הריון"⁸⁴ (תהלים סח, יד).
 וכיון שמתעברות באות לכתיהם,
 וכיון שמגיע זמן מולדיהן הולכות ויולדות בשדה תחת התפוח,
 שנאמר: "תחת התפוח עוררתיה"⁸⁴ (שיר השירים ח, ה).
 והקדוש ברוך הוא שולח משמי מרום מי שמנקיר ומשפיר אותן, כחיה זו שמשפרת את הולד,
 שנאמר: "ומולדותיה ביום הולדת אותה לא כרת שרף ובמים לא רחצת למשיעי"⁸⁵ (יחזקאל טז, ד),
 ומלקט להן שני עגולין, אחד של שמן ואחד של דבש,
 שנאמר: "וינקחו דבש מסלע ושמן"⁸⁵ (דברים לב, יג).
 וכיון שמפירין בהן מצרים, באין להורגן,
 ונעשה להם נס ונגלעין בקרקע,
 ומביאין שוורים וחורשין על גבן,
 שנאמר: "על גבי הרשו הרשים"⁸⁶ (תהלים קכט, ג).
 לאחר שהולכין היו מבצבצין ויוצאין כעשב השדה,
 שנאמר: "רבבה כצמח השדה נתתיה"⁸⁷ (יחזקאל טז, ז).
 וכיון שמתגדלין באין עדרים עדרים לכתיהן,
 שנאמר: "ותרבי ותגדלי ותבאי בעדי עדיים"⁸⁷ (יחזקאל טז, ז) -
 אל תקרי "בעדי עדיים" אלא "בעדרי עדרים".
 וכשנגלה הקדוש ברוך הוא על הים - הם הכירוהו ותחלה,
 שנאמר: "זה אלי ואנוהו"⁸⁸ (שמות טו, ב).

ושופותות. כשמושיבין הסיר על גבי כירה קרי לה שפיתה:
אחת של חמין. לרחוץ רגלי בעליהן בשדה:
בין שפתיים. בין מצרי השדות מקומות צנועין מצר גבול השדה גבוה מכאן וחבירו מכאן וחרץ באמצע:
יונה. ישראל שנאמר יונתי תמתי (שיר ו):
עוררתיה. לצאת ממעי אמך:
חבלתך. לשון חבלי יולדה (הושע יג):
מנקר. מנקה:
משפר. כמו שעושיין לתינוקות ליישב את איבריהם ולתקן שניתקין מצער הלידה (ברש"י שבעין יעקב מופיע כאן הלעז):
 אינמיילוליר, שפירושו: לחתל):
לא כרת שרף. לא היה לך מיילדת לחתוך טיבור הולד:
למשיעי. להחליק בשר כמו חלקת צואריו (בראשית כז) שעיעות:
עגולין. כעין ככר עגול: נעשה להן נס:
רבבה כצמח השדה. גדילים מן הארץ כצמח השדה:
ותבאי. לבית אביך:
הם הכירוהו. שראו שכינתו כבר:
זה אלי. שראיתי כבר:

⁸³ אם תשכבו בין שפתיים כנפי יונה נחפה בכסף ואברותיה בירקרק הריון
⁸⁴ מי זאת עלה מן המדבר מתרפקת על דודה תחת התפוח עוררתיה שמה חבלתך אמה שמה חבלה ולדתך
⁸⁵ וינקחו על (במות) כמתי ארץ ויאכל תנובת שדי וינקחו דבש מסלע ושמן מחלמיש צור
⁸⁶ על גבי הרשו הרשים האריכו למעניתם
⁸⁷ רבבה כצמח השדה נתתיה ותרבי ותגדלי ותבאי בעדי עדיים שדים נכנו ושערך צמח ואת ערם וערה

48. יא, ב - יב, א

רפ"י

אלישבע. בת עמינדב אשתו של אהרן:
שהיתה פועה לולד. משעשעת אותו כדרך שמשחקים לתינוקות בדברים ערבים לשעשעו:
פועה. צועקת כמו כילודה אפעה (ישעיה מב): ה"ג וראיתן על האבנים אמר רבי יוחנן סימן גדול מסר להן בשעה שכורעת לילד יריכותיה מצטננות כאבנים ד"א על האבנים כדכתיב וארד בית היוצר וגוי מה יוצר זה ירך מכאן כו':
סימן גדול. שלא תטלנו האם ותחביאנו ותאמר נפל היה זה לכם הסימן של לידה ואז תטלוהו ותהרגוהו ד"א להכי קרי ליה למשבר של אשה אבנים כדכתיב גבי יוצר כלי חרס אבנים ואשה נמי ליוצר דמיא:
סדן. עץ עב שעליו יושב ומגלגל הבצים {רש"י שבעין יעקב לועז: 'בצים'-מטוני"ש, שפירושו: גושים} לעשותן בדפוס הכלי לפי גדלו וקטנו:
סימן גדול מסר להם. וראיתן על האבנים אם בן הוא שם אתן יכולות לראות מיד אם בן הוא בלא שום הגבהה:
בן פניו למטה. כדרך תשמישו:
בת פניה למעלה. כדרך תשמישתה והכי מפרש במסכת נדה (דף לא).
אליהן. משמע על עיסקי ביאה לשון ויבא אליה (בראשית כט):
ותחיינו. הוה ליה למיכתב ולא המיתו הילדים ותחיינו משמע שהיו מסייעין להחיותן שהיו טומנות אותן בבתיהן ומגדלות אותם:

"ויאמר מלך מצרים למילדת העברית" (שמות א, טו).

רב ושמואל,
 חד אמר: אשה ובתה,
 וחד אמר: כלה וחסותה.

מאן דאמר: "אשה ובתה" - יוכבד ומרים.
 ומאן דאמר: "כלה וחסותה" - יוכבד ואלישבע.

תניא כמאן דאמר: "אשה ובתה",
 דתניא:

**"שפרה - זו יוכבד,
 ולמה נקרא שמה שפרה?
 שמשפרת את הולד.**

**דבר אחר:
 שפרה - שפרו ורבו ישראל בימיה.
 פועה - זו מרים,**

**ולמה נקרא שמה פועה?
 שהיתה פועה ומוציאה את הולד.
 דבר אחר:**

**"פועה" - שהיתה פועה ברוח הקודש ואומרת:
 עתידה אמי שתלד בן שמושיע את ישראל."**

**"ויאמר בילדכן את העבריות וראיתן על האבנים,
 אם בן הוא - והמתן אתו,
 ואם בת היא - והיה"** (שמות א, טז).

מאי "אבנים"?

אמר רבי חנן:

סימן גדול מסר להן.

אמר להן: בשעה שכורעת לילד יריכותיה מצטננות כאבנים.

ואית דאמר, כדכתיב: **"וארד בית היוצר והנה הוא עשה מלאכה על האבנים"** (ירמיה יח, ג),
 מה יוצר זה ירך מכאן וירד מכאן, וסדן באמצע,
 אף אשה ירך מכאן וירד מכאן והולד באמצע.

"אם בן הוא והמתן אתו" (שמות א, טז).

אמר רבי חנינא:

סימן גדול מסר להן,

בן - פניו למטה,

בת - פניה למעלה.

**"ותיראן המילדת את האלהים ולא עשו כאשר דבר אליהן מלך מצרים,
 ותחיינו את הילדים"** (שמות א, יז).

להן' מיבעי ליה!

אמר רבי יוסי ברבי חנינא:
 מלמד שתבען לדבר עבירה, ולא נתבעו.

"ותחיינו את הילדים" (שמות א, יז).

תנא:

"לא דין שלא המיתו אותן, אלא שהיו מספיקות להם מים ומזון".

רש"י

אי נימא חיות ממש. מילדות: כחיה נמשלה. וחית השדה אינה צריכה למילדת: דכתיב ביה כתיב ביה. מי שכתוב בו שנקרא בשם בהמה וחיה הרי כתיב בו ושאין כתיב בו הרי כתיב בכל כנסייתן יחד מה אמך לביא בין אריות רבצה אמך כנסת ישראל כולה נקראת לביאה: אהרן ומשה. שיצאו מיוכבד: ותמת עזובה אשת כלב. והיא מרים ולקמן מפרש למה נקראת שמה עזובה והאי ותמת שנצטרעה: ויקח לו כלב את אפרת. לאחר שנתרפאת חזר ולקחה לו אלמא אפרת קרי מרים וכתוב בדוד בן איש אפרתי: וכלב בן חצרון. פסוק הוא בדברי הימים: בן יפונה בן שנפנה מעצת מרגלים. תירוצא הוא דקא מתרץ לעולם בן חצרון הוא ולמה נקרא בן יפונה על שם מעשיו: הי"ג ואכתי בן קנז הוא: חורגו דקנז. בן אשתו של קנז היה כלב ונמצא עתניאל אחיו מאמו: דיקא נמי דכתיב. קרא אחרינא כי משתעי בכלב לא קריה בן קנז כדכתיב בעתניאל אלא הקניזי מאנשי ביתו ומגידוליו של קנז: עזובה שהכל עזובה. שמתחילה חולנית היתה כדקרי לה הכא יריעות ולקמן קרי לה נמי חלאה ועזובה שעזובה כל בחורי ישראל מלישא אותה: והא מיסב נסבה. כדכתיב ותמת עזובה ויקח לו גוי אלמא איתתיה הואי: לשם שמים. כגון זו שהיתה חולה ונשאה לשם שמים שבדק באחיה אהרן ומשה וראה אותם צדיקים ורוב בנים דומין לאחי האם בב"ב ביש נוחלין (דף קי.). ליריעות. בלי תואר אדמומית דמחמת חוליה היתה ירקרקת {רש"י שבעין יעקב לועז: ירקרקת-פלד"א, שפירושו: חיורת}: בונייה. אלו שמות בעלה שבנאה ועשאה מבונה כשאר נשים בנישואין ובנים ישר ושובב וארדון:

"ותאמרן המילדת אל פרעה מי לא מנשים המצרית העברית, מי חיות הנה, בטרום תבוא אלהן המילדת וילדו" (שמות א, ט).

מאי "חיות"?

אילימא: חיות ממש, אטו חיה מי לא צריכה חיה אחריתי לאולדה?! אלא, אמרו לו: אומה זו כחיה נמשלה, יהודה - "גזר ארנה" (בראשית מט, ט), דן - "יהי דן נחש" (בראשית מט, יז), נפתלי - "אילה שלחה" (בראשית מט, כא), יששכר - "חמור גרם" (בראשית מט, יד), יוסף - "בכור שור" (דברים לג, יז), בנימין - "זאב יטרף" (בראשית מט, כו).

דכתיב ביה - כתיב ביה, ודלא כתיב ביה - כתיב ביה: "מה אמך לביא בין אריות רבצה" (יחזקאל יט, ב).

"ויהי מי יראו המילדת את הא-להים ויעש להם בתים" (שמות א, כא).

רב ושמואל:

חד אמר: בתי כהונה ולויה. וחד אמר: בתי מלכות.

מאן דאמר: "בתי כהונה ולויה" - אהרן ומלשה. ומאן דאמר: "בתי מלכות" - דוד נמי ממרים קאתי, דכתיב: "ותמת עזובה ויקח לו כלב את אפרת ותלד לו את חור" (דברי הימים א ב, יט), וכתיב: "ודוד בן איש אפרתי" (שמואל א יז, יב). "וכלב בן חצרון הוליד את עזובה אשה ואת יריעות, ואלה בניה ישר ושובב וארדון" (דברי הימים א, ב, יח). בן חצרון?! בן יפנה הוא!

בן שפנה מעצת מרגלים.

ואפתי: בן קנז הוא, דכתיב: "וילפדה עתניאל בן קנז אחי כלב" (שופטים א, יג)!

אמר רבא:

חורגו דקנז הנה.

יבא, דיקא נמי דכתיב: "הקניזי" (יהושע יד, ו).

שמע מינה.

"עזובה" (דברי הימים א ב, יח) - זו מרים, ולמה נקרא שמה "עזובה" שהכל עזובה מתחילתה.

"הוליד" ? והלא מינסב הוה נסיב לה!

אמר רבי יוחנן:

כל הנושא אשה לשם שמים - מעלה עליו הפתוב כאילו ילדה.

"יריעות" - שהיו פניה דומין ליריעות. "ואלה בניה" - אל תקרי "בניה" אלא בונייה,

ר"י

שיישר את עצמו. מלטעות את טעות המרגלים:
ששיבב את עצמו. מעצתן לשון הבת השובבה (ירמיה לא) {רש"י **שבעין יעקב לועז:** 'שובבה' אישוייד"א,
שפירוש: סוטה מהדרך, חורגת מהקו, פורצת דרך} יוצאנית ומורדת והכי נמי קרי ליה מרד בקרא אחרינא על שם שמרד בעצת מרגלים:
שרדה ביצרו. שהיה מסיתו לטעות עמהן:
שהושחרו פניו שקבל עליו תעניות הרבה. שינצל מעצת מרגלים:
שנעשה לה כאב להתעסק בה ברמות ומזונות. הצריכין לחולה:
שתקע את לבו לאביו שבשמים. שלא להיות בעצת מרגלים:
חלאה. חולי:
ולבסוף נערה. שנתרפאה מחליה וחזרה בתואר פנים כנערה:
ובני חלאה. ובנייני חלאה. שנבנית ונתרפאת משובחין היו להיות צרת וצהר ואתנן:
צרה לחברותיה. מתקנאות ביופיה:
מוליך אתנן לאשתו. שהיה מתאוה למשכב נשים:

"ישר" - שיישר את עצמו.

"שובב" - ששיבב את יצרו.

"ארהון" - שרדה את יצרו.

ואיכא דאמרי: על שהיו פניה דומין לורד.

"ולאשחרר אבי תקוע היו שתי נשים חלאה ונערה" (דברי הימים א ד, ה).

"אשחרר" - זה כלב,

ולמה נקרא שמו אשחרר?

שהושחרו פניו בתעניות.

"אבי" - שנעשה לה כאב.

"תקוע" - שתקע את לבו לאביו שבשמים.

"היו שתי נשים" - נעשה מרים כשתי נשים.

"חלאה ונערה" - לא חלאה ונערה הוא, אלא בתחילה - חלאה, ולבסוף - נערה.

"ובני חלאה צרת וצהר ואתנן" (דברי הימים א ד, ז).

"צרת" - שנעשית צרה לחברותיה.

"צהר" - שהיו פניה דומין כצהרים.

"אתנן" - שכל הרואה אותה מוליך אתנן לאשתו.

49. יב, א - יג, א

רס"י

אף על עמו גזר דרש רבי . תנחומא יום שנולד משה אמרו איצטגנינו היום נולד מושיען של ישראל ואין אנו יודעים אם מצרי הוא או יהודי ועמד וקיבץ כל עמו ובקש מהן ליתן לו הנולדים בו ביום וגזר אף על עמו:

בתחילה והמתן אותו. לא הושיב שומרים אלא סמך על המילדות:

תשליכוהו. שהושיב שומרין וקסדורין לדבר:

ולבסוף על עמו. כדפרישית וכיון שעבר היום ועדיין רואין איצטגנינו שלא לקה העמיד הגזירה עד יום שהושלך ליאור: **גדול הדוד היה.** והיו הכל נשמעין לדבריו:

על הזכרים ועל הנקיבות. שלא יולידו לא זכר ולא נקיבה:

אלא בעולם הזה. שנולדים ומתים וחוזרים וחיים הן לעוה"ב אתה גזרת בעולם הזה ובעולם הבא שכיון שאינם נולדים אינן באין לעולם הבא:

בת מאה ושלושים. כדמפרש ואזיל שנולדה בירידתן למצרים וישראל עמדו שם ר"י שנה ומשנולד משה לא נתעכבו אלא פי' שנים כדכתיב ומשה בן' שמונים שנה וגוי' בדברם אל פרעה (שמות ז) ואותה שנה יצאו נמצא שעברו מירידתם עד שנולד משה ק"ל שנה וכשהחזיר עמרים את יוכבד היתה מעוברת ממשה כדאמרין לקמן בשמעתין:

דאמר רבי חמא. ביש נוחלין: **זו יוכבד.** בפרטן של יורדי מצרים אתה מוצא שבעים חסר אחת ובכללן אתה אומר הבאה מצרימה שבעים זו יוכבד שהשלימה מנינן בכניסתן לעיר:

"ויצו פרעה לכל עמו"⁸⁸ (שמות א, כב).

אמר רבי יוסי ברבי חנינא: אף על עמו גזר.

ואמר רבי יוסי ברבי חנינא: ש'לש גזירות גזר,

בתחילה: "אם בן הוא והמתן אותו" (שמות א, טז).

ולבסוף: "כל הבן הנולד היארה תשליכהו" (שמות א, כב), ולבסוף: אף על עמו גזר.

"וילך איש מבית לוי"⁸⁹ (שמות ב, א).

להיכן ה'לה'?

אמר רב יהודה בר זבינא: ש'להך בעצת בתו.

תנא:

"עמדם גדול הדור היה,

בין שראה שאמר פרעה הרשע: "כל הבן הנולד היארה תשליכהו" (שמות א, כב), אמר: לשוא אנו עמלין, עמד וגירש את אשתו.

עמדו בולן וגירשו את נשותיהן.

אמרה לו בתו: אבא, קשה גזירתך יותר משל פרעה.

שפרעה לא גזר אלא על הזכרים, ואתה גזרת על הזכרים ועל הנקיבות.

פרעה לא גזר אלא בעולם הזה, ואתה בעולם הזה ולעולם הבא.

פרעה הרשע ספק מתקיימת גזירתו ספק אינה מתקיימת.

אתה צדיק בודאי שגזירתך מתקיימת.

שנאמר: "ותגזר אמר ויקם לך" (איוב כב, כח).

עמד והחזיר את אשתו, עמדו בולן והחזירו את נשותיהן".

"ויקח" (שמות ב, א) - 'ויחזור' מיבעי ליה!

אמר רב יהודה בר זבינא:

שעשה לה⁹⁰ מעשה ליקוחין,

הושיבה באפריון,

ואהרן ומרים מרקדיו לפנייה,

ומלאכי השרת אמרו: "אם הבנים שממה" (תהלים קיג, ט).

"את בת לוי" (שמות ב, א).

אפשר בת מאה ושלושים שנה הוּא וקרי לה "בת"?!

דאמר רבי חמא ברבי חנינא:

זו יוכבד, שהורתה בדרך ולידתה בין החומות,

שנאמר: "אשר ילדה אתה ללוי במצרים"⁹¹ (במדבר כו, נט) -

לידתה - במצרים,

ואין הורתה במצרים!

⁸⁸ ויצו פרעה לכל עמו לאמר כל הבן הנולד היארה תשליכהו וכל הבת תחיון

⁸⁹ וילך איש מבית לוי ויקח את בת לוי

⁹⁰ הוגה ע"פ מסורת הש"ס. במהדורת הדפוס הגירסה: לו

⁹¹ ושם אשת עמדם יוכבד בת לוי אשר ילדה אתה ללוי במצרים ותלד לעמדם את אהרן ואת מנשה ואת מרים אחתם

רס"י

סימני נערות חזרה . לימי עלומיה באורח כנשים ובתואר פנים ופשטו הקמטים :
והיא הות מיעברא ביה תלתא ירחי מעיקרא . מקמי דאהדרה כדלקמן :
מקיש לידתה וכו' לא נכתב הריון זה . אלא לדרוש כך : **בפיתקה של חוה** . בגזר דין שלה ושטר גזירות קללתה דעצבון והריון :
הגון לנביאות . ראתה ברוח הקודש שעתידי [להיות הגון] לנבואה :
ותצפנהו שלשה ירחים . שלשה חדשים יכלה להצפינו שלא הלכו המצרים לבדוק אחריה אלא לסוף תשעה חדשים משהחזירה והיא הוה מיעברא ביה תלתא ירחי מעיקרא ומהכא נפקא לן :
אמאי תצפניה ותיזיל . מאחר שצפון במסתרים היה כדכתיב ותצפנהו מה יש לה לדאג :
ומעוי התם . וצועק שם ודרך תינוק לצעוק כששומע קול תינוק חברו :
אחזו לנו שועלים . בת קול אומר למי הם אחזו לנו שועלים הקטנים המחבלים את הכרמים בהיותם סמדר בעוד הפרי קטן :
שחביב עליהן ממונן . שדמיו מועטין ואף על פי שהיה משתמר גופו יותר בשל עצים שקשים וחזקים :

אמר רב יהודה :
 שְׁנוּלְדוּ בַּהּ סִימְנֵי נְעוּרוֹת.

"ותהר האשה ותלד בן"⁹² (שמות ב, ב) .

והא הות מיעברא ביה תלתא ירחי מעיקרא!

אמר רב יהודה בר זבינא:
 מקיש לידתה להורתה,
 מה הורתה שלא בצער,
 אף לידתה שלא בצער.
 מכאן לנשים צדקניות שלא היו בפיתקה של חוה.

"ותרא אתו מי טוב הוא" (שמות ב, ב) .

תניא:

**"רבי מאיר אומר:
 טוב" - שמו"**

**רבי יהודה אומר:
 טוביה" שמו**

**רבי נחמיה אומר:
 הגון לנביאות**

**אחרים אומרים:
 נולד נשהוא מהול**

**וחקמים אומרים:
 בשעה שנולד משה נתמלא הבית כולו אור**

כתיב הנא: **"ותרא אתו מי טוב הוא"**,

וכתיב התם: **"יזרא א-להים את האור כי טוב"** (בראשית א, ד) .

"ותצפנהו שלשה ירחים" (שמות ב, ב) .

לא מנו מצרים אלא משעה דאהדרה,
 והיא הות מיעברא ביה תלתא ירחי מעיקרא.

"ולא יכלה עוד הצפינו"

אמאי? תצפניה ותיזיל!
 אלא, כל היכא דהוו שמעי מצראי דמתיליד ינוקא, ממטו ינוקא התם,
 כי היכי דלישמעניהו וכמעני בהדיהו,
 דכתיב: **"אחזו לנו שועלים שעלים קטנים"** (שיר השירים ב, טו) .

"ותקח לו תבת גמא" (שמות ב, ג) .

מאי שנא **"גומא"**?

אמר רבי אלעזר:
 מיכן לצדיקים שממונם חביב עליהן יותר מגופן.
 וכל כך למה?
 לפי שאין פושטין ידיהן בגזל.

⁹² ותהר האשה ותלד בן ותרא אתו מי טוב הוא ותצפנהו שלשה ירחים

רפ"י

דבר רך. בזה הוא משתמר יפה מן הכל לפי שהדבר הקשה כשהמים מוליכין אותו בחזקה הוא נתקל והוא נישוף ונשבר אבל דבר קל נתקל ונזדקר באבן לאחוריו:

ריח רע. של זפת:

אגס. של עצי ערבה וקנים דקין והוא קנה וסוף דקרא קנה קנים סוף ערבה דקה {רש"י שבעין יעקב לועז כאן: 'אגס'- אושיריי"ד, שפירושו: שדה- ערבות [כאן מדובר בערבות הגמישות, שמהן עושים כלי נצרים (ראה עירובין לד:)] : **לרחוץ.** לטבול שם לשם גירות: **וכן הוא אומר וכו'.** שהשב ומתנקה מעונו קרוי רחוץ: **לשון מיתה.** כדמפרש ואזיל שהיו ממחות בידה הצלתו של צדיק:

רבי שמואל בר נחמני אומר: דבר רך, שִׁיכוֹל לְעֲמוֹד בְּפָנָי דְּבַר רַךְ וּבְפָנָי דְּבַר קָשֶׁה.

"וּתְחַמְדָּה בַחֲמֵר וּבְזָפֵת" (שמות ב, ג).

תנא:

"חֲמֵר מִבְּפָנָיִם וְזָפֵת מִבְּחוּץ, כְּדִי שְׂלֵא יָרִיחַ אוֹתוֹ צְדִיק רֵיחַ רַע."

"וְתִשָּׂם בָּהּ אֶת הַיָּלֵד וְתִשָּׂם בְּסוּף" (שמות ב, ג).

רבי אלעזר אומר:

ים סוף.

רבי שמואל בר נחמני אומר:

יב, אגם,

כְּדַכְתִּיב: "קָנָה וְסוּף קָמְלוֹ" (ישעיה יט, ו).

"וַתַּרְדּוּ בַת פְּרַעֲהַ לְרַחֵץ עַל הַיָּאֵר" (שמות ב, ה).

אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי:

מְלַמֵּד שֶׁיִּרְדָּה לְרַחֵץ מִגְּלוּלֵי אֲבִיהָ,

וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "אִם רַחֵץ ה' אֶת צֵאת בְּנוֹת צִיּוֹן"⁹³ (ישעיה ד, ד).

"וְנִעְרַתֶּיהָ הַלְכֵת" (שמות ב, ה).

אמר רבי יוחנן:

אֵין הַלִּיכָה זֹאת אֶלָּא לְשׁוֹן מִיתָה,

וְכֵן הוּא אוֹמֵר "הִנֵּה אֲנִי הוֹלֵךְ לְמוֹת" (בראשית כה, לב).

"וַתֵּרָא אֶת הַתְּבַה בְּתוֹךְ הַסּוּף" (שמות ב, ה).

כִּיִּן דְּחִזּוּ דְקָא בְּעַת⁹⁴ לְאַצּוּלֵי מִשָּׁה,

אָמְרוּ לָהּ: גְּבִירַתְנּוּ, מְנַהֲגוּ שֶׁל עוֹלָם מְלָךְ בְּיָשָׁר וְדָם גּוֹזֵר גּוֹזֵרָה,

אִם כָּל הָעוֹלָם כּוֹלוּ אֵין מְקַיֵּימִין אוֹתָהּ, כְּנִיּוּ וּבְנֵי בֵיתוֹ מְקַיֵּימִין אוֹתָהּ,

וְאֵת עוֹבְרַת עַל גּוֹזֵרַת אֲבִיהָ?!

בָּא גְּבִירָאֵל וְחִבְטָן בְּקַרְקַע.

"וַתִּשְׁלַח אֶת אֲמֵתָהּ וְתַקְחָהּ" (שמות ב, ה).

רבי יהודה ורבי נחמיה:

חד אמר: ידה.

וחד אמר: שפחתה.

מאן דאמר: "ידה" - דכתיב: "אמתה".

ומאן דאמר: "שפחתה" מדלא כתיב 'ידה'.

ולמאן דאמר: "שפחתה" - הא אמרת: "בא גבריאל וחבטן בקרקע"!

⁹³ ג ויהי הנשאר בציון והנותר בירושלם קדוש ואמר לו כל המתוב לחיים בירושלם.
⁹⁴ ד אם רחץ א-דני את צאת בנות ציון ואת דמי ירושלם ידח מקרבה מרח משפט וברוח בער.
⁹⁴ הגהות הבי"ח תיקנו גירסה מרבים ליחיד.

שׁיר לָהּ חֲדָא, דְּלָאו אֹרְחָא דְּבֵת מַלְכָּא לְמִיקָם לְחֻדְהָ.

וּלְמָאן דְּאָמַר: "יָדָה" - לִיכְתּוּב 'יָדָה'!

הָא קָא מְשַׁמַּע לָן:
דְּאִישְׁתְּרַבֵּב אִישְׁתְּרַבּוּבֵי.

דְּאָמַר מַר: וְכֵן אֲתָה מוֹצֵא בְּאִמְתָּה שְׁל בֵּת פְּרַעָה,
וְכֵן אֲתָה מוֹצֵא בְּשִׁינֵי רְשָׁעִים, דְּכְתִיב: **"שִׁנֵי רְשָׁעִים שִׁבְרָתָה"** (תהלים ג, ח),
וְאָמַר רִישׁ לְקִישׁ:
אֵל תִּקְרִי **"שִׁבְרָתָה"** אֶלָּא "שְׁרִיבְבָתָה".

"וְתַפְתַּח וְתִרְאֶהוּ אֶת הַיָּלֵד" (שמות ב, 1).

'וְתִרְא' מִיבְעֵי לֵיהּ!

אָמַר רַבִּי יוֹסִי בְּרַבִּי חֲנִינָא:
שְׁרָאֲתָה שְׁכִינָה עִמּוֹ.

"וְהִנֵּה נֶעַר בִּכָּה"⁹⁵ (שמות ב, 1) - קָרִי לֵיהּ **"יָלֵד"**, וְקָרִי לֵיהּ **"נֶעַר"**.

תְּנָא:

"הוּא יָלֵד" וְקוּלוּ בְּ"נֶעַר",

דְּבַרֵי רַבִּי יְהוּדָה.

אָמַר לּוֹ רַבִּי נְחֻמִּיה:

אִם בֵּן עֲשִׂיתוּ לְמִשְׁה רַבִּינוּ בְּעַל מוֹם!
אֶלָּא, מְלַמֵּד שְׁעָשְׂתָה לּוֹ אִמּוֹ חוֹפֵת נְעוּרִים בְּתִיבָה,
אֲמָרָה: שְׁמָא לֹא אֲזַבָּה לְחוֹפֵתוֹ."

"וְתַחְמַל עָלָיו וְתֹאמַר מִיִּלְדֵי הָעֶבְרִים זֶה" (שמות ב, 1).

מָנָא יִדְעָה?

אָמַר רַבִּי יוֹסִי בְּרַבִּי חֲנִינָא:
שְׁרָאֲתָה אוֹתוֹ מֵהוּל.

"זָה".

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן:

מְלַמֵּד שְׁנִתְנַבְּאָה שְׁלֵא מִדְּעָתָה:

"זָה" - נוֹפֵל,

וְאִין אַחַר נוֹפֵל.

וְהֵינּוּ דְּאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר:

מָאִי דְּכְתִיב: **"וְכִי יֹאמְרוּ אֲלֵיכֶם דְּרָשׁוּ אֵל הָאֲבוֹת וְאֵל הַיְדְּעָנִים הַמְצַפְצָפִים וְהַמְהַלְלִים"** (ישעיה ח, ט)?

צוֹפִין וְאִינָם יוֹדְעִין מַה צוֹפִין,

מְהַלְלִים וְאִינָן יוֹדְעִים מַה מְהַלְלִים.

רָאוּ שְׁמוֹשִׁיעוּן שְׁל יִשְׂרָאֵל בְּמִים הוּא לוֹקָה,

עֲמַדוּ וְגִזְרוּ: **"כָּל הַבֵּן הַיְלֹוֹד הַיְאֹרָה תִּשְׁלִימָהוּ"** (שמות א, כב).

כִּינּוּ דְּשִׁדְיוּהָ לְמִשְׁה, אָמְרוּ: תּוֹ לֹא חֲזִינָן כִּי הוּא סִימָנָא, בְּטָלוּ לְגִזְרֵתֵיהּ.

וְהֵם אִינָן יוֹדְעִין שְׁעַל מִי מְרִיבָה הוּא לוֹקָה.

רַבִּי

דְּאָמַר מַר. גְּבִי שְׂרַבִּיט הַזֶּהב
דְּאֲחַשְׁרוּשׁ בְּמַסְכַּת מַגִּילָה:
בְּשִׁנֵי רְשָׁעִים. דְּעוּג מֶלֶךְ הַבֶּשֶׂן
בְּמַסְכַּת בְּרֻכּוֹת בְּתַחֲלַת פֶּרֶק
הַרְוֹאָה:

שְׂרִיבְבָתָה. לְשׁוֹן דְּאִישְׁתְּרַבּוּבֵי:
שְׂרָאֲתָה עִמּוֹ שְׁכִינָה. וְהָאִי אֲתָה
לְשׁוֹן עִם כְּמוֹ לֹא שְׁלַח יַעֲקֹב אֲתָה
אֲחִיו (בְּרַאשִׁית מֵב):

נֶעַר. גְּדוּל מְשַׁמַּע:
בְּעַל מוֹם. וְהוּא לּוֹי וְנַפְסָל בְּקוּל
לְעַבְדוּת הַשִּׁיר:

וְאִין אַחַר נוֹפֵל. לִיאֹר שְׂאוֹתוֹ
הַיּוֹם בְּטָלוּ גִזְרֵתֵם:

וְכִי יֹאמְרוּ אֲלֵיכֶם. הַעוּבְדֵי
כּוֹכְבִים דְּרָשׁוּ כְּמוֹתֵינוּ אֵל
הָאוֹבוֹת:

הַמְצַפְצָפִים וְהַמְהַלְלִים. נְבִיא קָרִי
לְשׁוֹן גְּנָאִי שְׁהֵם מְצַפְצָפִין
כְּעוּרִים וְמַהֲלִים כִּיּוֹנִים
מוֹצִיאִין קוּל בְּגִרוּנָם וְאִין יוֹדְעִין
מַה אוֹמְרִים כִּךְ דְּרַךְ אִיצְטַגְנִינִין
אִינָן רוֹאִין אֶלָּא סִימָן אֲבַל לֹא
פִירוּשׁוֹ שֶׁל כָּל דְּבַר:

רָאוּ. אִיצְטַגְנִינִי פְּרַעָה:

שְׁמוֹשִׁיעוּן שֶׁל יִשְׂרָאֵל כּו'. וְהַךְ
מִלְתָּא לָאו ר' אֶלְעָזָר קָאמַר לֵהּ
דְּקָרָא לָאו אֲמַצְרִים קָאִי אֶלָּא
גְּמָרָא קָאמַר לֵהּ וְקָאִי אֶהָא
דְּאֲמַרִּינֵן לְעִיל וְאִין אַחַר נוֹפֵל
וְכַדְרֵי אֶלְעָזָר דְּאָמַר שְׁאִין
יוֹדְעִים מַה הוּגִין הִילַכְךָ רָאוּ
הַמְצָרִים וְלֹא יָדְעוּ מַה רָאוּ:

כִּיּוֹן דְּשִׁדְיוּהָ לְמִשְׁה בְּמִים. כָּל
זְמַן שְׁהִיָּה בִיאֹר אִין לְקוּת
גְּדוּלָה מְזוּ וְבִטְלָה סִימָן שֶׁל
לְקִיָּה:

והיינו דאמר רבי חמא ברבי חנינא:

מאי דכתיב: **"המה מי מריבה אשר רבו"**⁹⁶ (במדבר כ, ג)?
המה שראו איצטגניי פּרעה וטעו.

והיינו דקאמר משה: **"שש מאות אַלף רגלי"**⁹⁷ (במדבר יא, כא).
אמר להן משה לישראל: בשבילי נצלתם כולכם.

רבי חנינא בר פפא אמר:

אותו היום עשרים ואחד בניסן היה,

אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא:

רבוננו של עולם, מי שעתיד לומר שירה על הים ביום זה ילקה ביום זה?

רבי אחא בר חנינא אמר:

אותו היום ששה בסיון היה,

אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא:

רבוננו של עולם, מי שעתיד לקבל תורה מהר סיני ביום זה, ילקה ביום זה?

בשלמא למאן דאמר: **"בששה בסיון"**, משכחת לה תלתא ירחי,

דאמר מר: **בשבעה באדר מת, ובשבעה באדר נולד משה,**

ומשבעה באדר ועד ששה בסיון תלתא ירחי.

אלא למאן דאמר: **"בעשרים ואחד בניסן"**, היכי משכחת לה?

אותה שנה, מעוברת היתה, רובו של ראשון, ורובו של אחרון, ואמצעי שלם.

"ותאמר אחתו אל בת פרעה האלף וקראתי לה אשה מינקת מן העברית" (שמות ב, ז).

ומאי שנא מעבריות?

מלמד שהחזירוהו למשה על כל המצרות כולן, ולא ינק,

אמר: פה שעתיד לדבר עם השכינה יינק דבר טמא!?

והיינו דכתיב: **"את מי יורה דעה ואת מי יבין שמועה גמולי מחלב עתיקי משדים"** (ישעיה כח, ט).

למי יורה דעה ולמי יבין שמועה?

לגמולי מחלב ולעתיקי משדים.

"ותאמר לה בת פרעה למי"⁹⁸ (שמות ב, ח).

אמר רבי אלעזר:

מלמד שהלכה בזריות כעלמה.

רבי שמואל בר נחמני אמר:

"העלמה" - שהעלימה את דברה.

"ותאמר לה בת פרעה הילכי את הילד הזה" (שמות ב, ט).

אמר רבי חמא ברבי חנינא:

מתנבאה ואינה יודעת מה מתנבאה,

"הילכי" - היא שליכי.

רש"י

רגלי. בשבילי כמו ויברך ה'
אותך לרגלי (בראשית ל):
בשבילי נצלתם. שביטלו
מצרים את גזירתם:

שירה על הים. בכ"א בניסן
נאמרה כדתניא בסדר עולם
מרעמסס לסוכות ומסוכות
לאיתם ומאיתם לפני פי
החירות הרי ג' ברביעי ויוגד
למלך מצרים כי ברח העם
חמישי וששי רדפו מצרים
אור שביעי ירדו לים שנאמר
ויאר את הלילה לשחרית
אמרו שירה ויום שביעי היה
ויו"ט אחרון של פסח היה:

דאמר מר בשבעה באדר מת

משה. בפ"ק דקידושין (דף
לח.) לפינן לה מקראי דכתיב
ויבכו בני ישראל את משה
בערבות מואב שלשים יום
וכתיב משה עבדי מת ועתה
קום עבור וכתוב כי בעוד
שלשת ימים אתם עוברים את
הירדן וגו' וכתוב והעם עלו
מן הירדן בעשור לחדש
הראשון צא מהן ל"ג למפרע
תמצא שבשבעה באדר מת
משה ומנין שבשבעה באדר
נולד שנאמר ויאמר אליהם בן
מאה ועשרים שנה אנכי היום
וגו' מה ת"ל היום היום מלאו
ימי ושנותי שלשה ירחי. היו
והן ג' חדשים שהצפינו:

רובו של ראשון. לא חסר
אלא ז' ימים ורובו של ג'
דהיינו ניסן ואמצעי שלם
אדר השני שלם: **מאי שנא מן
העבריות**. דקאמרה לה מכלל
דמצריות לא ניחא לה:

דבר טמא. זו שאכילתה
דברים טמאים והתינוק
טועם בחלבה כל מה שתאכל
כדאמר' ביומא (דף עה:) גבי
לשד השמן:

את מי יורה דעה. למי לימד
הקב"ה תורה למי שגמל
והפריש עצמו מחלב טמא
ונעתק מן השדים הטמאים
כמו ויעתק משם (בראשית
יב):

שהלכה בזריות כעלמה.
שכל כחה עליה כמו חזק
ואמץ (דברים לא) תקיף
ועלם:

שהעלימה את דברה. שלא
אמרה שהיא אחותו ושהיא
מביאה את אמו:
הילכי את הילד. הרי ליד
שליך:

⁹⁶ המה מי מריבה אשר רבו בני ישראל את ה' ויקדש בם

⁹⁷ ויאמר משה שש מאות אַלף רגלי העם אשר אנכי בקרב ואתה אמרת בשוך אתן להם ואכלו חדש ימים

⁹⁸ ותאמר לה בת פרעה למי ותלה העלמה ותקרא את אם הילד

רפ"י

שהיתה מתנבאה כשהיא אחות
אהרן. עד שלא נולד משה והיינו
הנביאה אחות אהרן:

"ואני אתן את שמך" (שמות ב, ט).

אמר רבי חמא ברבי חנינא:
לא דיין לצדיקים שמחזירין להן אבידתן, אלא שנותנין להן שכרן.

"ותקח מרים הנביאה אחות אהרן" (שמות טו, כ).

אחות אהרן ולא אחות משה?

אמר רב עמרם אמר רב, ואמרי לה אמר רב נחמן אמר רב:
מלמד שהיתה מתנבאה כשהיא אחות אהרן,
יא, ואומרת: עתידה אמי שתלד בן שמושיע את ישראל.
וכיון שנולד משה נתמלא כל הבית כולה אור,
עמד אביה ונשקה על ראשה, אמר לה: בתי, נתקיימה נבואתיך.
וכיון שהטילוהו לאור, עמד אביה וטפחה על ראשה, אמר לה: בתי היכן נבואתיך?
והיינו דקתיב: "ותתצב אחתו מרחק לדעה מה יעשה לו" (שמות ב, ד),
לדע מה יהא בסוף נבואתה.

50. יג, א

רס"י

מאי שנא מעיקרא. דאקדמינהו למצרים מקמי אחי יוסף ומאי שנא לבסוף דכתיב הוא ואחיו והדר וכל העולים אתו: **וכי**. דרך לאסוף אטדין ולעשות מהן גורן: **שמקיפין לו אטד**. גדר של קוצים: **שלשים וששה כתרים**. י"ב נשיאים דישמעאל וכ"ג אלופים נמנו בעשו וא"ת כ"ה הן תימן וקנו נמנו ב' פעמים וא"ת קרח נמנה ב' פעמים שני קרח הן אחד מבני אליפז ואחד מבני אהליבמה ומ"מ ל"ה הן וכתרו של יוסף הרי ל"ו: **קא מעכב**. שלא יקברוהו שם: **אמר**. קרית ארבע שמה שאינה מחזקת אלא ד' זוגות הא דאייר יצחק לאו מלתא דעשו היא אלא גמרא קאמר ליה למימר טעמא דעיכובא דודאי כן הוה כדברי עשו שאינה מחזקת אלא ח' קברים: **איהו**. יעקב: **קברה ללאה בדידיה**. בחלק. המגיעו כדכתיב ושמה קברתי את לאה: **זבינתיה**. כשמכרת הבכורה: **נהי דזבינתיה לבכורתיה**. ולא אטול פי שנים אלא כמוהו: **פשיטותא מי זביני**. חלקי בחלק פשוט לא מכרתי: **א"ל אין**. פשיטותיך נמי זבנת חלקך במערה זו לגמרי שכך אמר אבינו בשעת מיתה אשר כריתתי לי ואין כירה אלא לשון מכירה כמו ואכרה לי בחמשה עשר כסף (הושע ג): **הבו איגרתא**. הראו שטר מכירה:

"יוסף זכה [לקבור את אביו, ואין באחיו גדול ממנו]."

מאי שנא מעיקרא, דכתיב: **"ויעל יוסף לקבור את אביו ויעלו אתו כל עבדי פרעה"** (בראשית נ, ז), **והדר: "וכל בית יוסף ואחיו ובית אביו"** (בראשית נ, ח), ומאי שנא לבסוף דכתיב: **"וישב יוסף מצרימה הוא ואחיו"** (בראשית נ, יד), **והדר: "וכל העלים אתו לקבור את אביו"** (בראשית נ, יד)?

אמר רבי יוחנן:

בתחילה עד שלא ראו בכבודן של ישראל לא נהגו בהן כבוד, ולבסוף שראו בכבודן נהגו בהן כבוד. דכתיב: **"ויבאו עד גרן האטד"** (בראשית נ, י).

וכי גורן יש לו לאטד?!

אמר רבי אבהו:

מלמד שהקיפוהו כתרים לארוננו של יעקב כגורן זה שמקיפים לו אטד, שבאו בני עשו ובני ישמעאל ובני קטורה.

תנא:

"בולם למלחמה באו, בין שראו בתרו של יוסף תלוי בארוננו של יעקב - נתלו בולן בתריהו ותלאום בארוננו של יעקב."

תנא:

"שלשים וששה כתרים נתלו בארוננו של יעקב."

"ויספדו שם מספד גדול וכבד מאד" (בראשית נ, י).

תנא:

"אפילו סוסים ואפילו חמורים"⁹⁹.

כיון שהגיעו למערת המכפלה אתא עשו, קא מעכב, אמר להן: **"ממרא קרית הארבע היא חברון"** (בראשית לה, כז),

ואמר רבי יצחק:

קרית ארבע - ארבע זוגות היו:

אדם וחווה,

אברהם ושרה,

יעקב ורבקה,

יעקב ולאה.

איהו קברה ללאה בדידיה, והאי דפייש דידי הוא.

אמרו ליה: זבינתה.

אמר להו: נהי דזביני בכירותא, פשיטותא מי זביני?!

אמרו ליה: אין, דכתיב: **"בקברי אשר פריתי לי"** (בראשית נ, ה),

ואמר רבי יוחנן משום רבי שמעון **בן יהוצדק:**

אין 'פירה' אלא לשון מכירה,

שפון בכרפי הים קורין למכירה 'פירה'.

אמר להו: הבו לי איגרתא!

אמרו ליה: איגרתא בארעא דמצרים היא.

ומאן נזייל? נזייל נפתלי דקליל כי איילתא,

דכתיב: **"נפתלי אילה שלחה הנתן אמרי שפר"** (בראשית מט, כא),

אמר רבי אבהו:

אל תקרי **"אמרי שפר"** אלא **"אמרי ספר"**.

⁹⁹ מהדורת הדפוס: (מאילו מאילו) ומסורת הש"ס לא גורס. ואלו שגורסים הכוונה כאן: שלא האכילו את הסוסים והחמורים באותו יום והיו נוהקים מרעב ונשמע כאילו גם הם בין הבוכים

רש"י

יִקְרֶן אֲדוּנִיהַ. כְּבֹדוֹ אֲזַנִּי
 מִשְׁמוּעַ:
מאי האי. למה אינכם קוברים
 אותו: שקיל גולפיה:
מקל כמו גולפי טובי בלע
מאבימי בערבין (דף כב.): ואי
 לא איעסק ביה יוסף אחיו מי
 לא הוא מיעסקי ביה. כלומר
 היאך הניחוהו אחיו ליוסף
 ליטול לו את השם לבדו של
 קבורת אביהם וכי פרקו מעליהן
 העול ולא חשו לו ואם לא
 נתעסק בו הוא הם לא היו
 עסוקין בו והכתיב וישאו אותו
 בניו אלמא אף הם היו עסוקין
 במשאו וקבורתו ומסקנא כתיב
 אחרי קברו את אביו תלה
 הכתוב בו שהוא היה עיקר
 הדבר:
אמרו. אחיו ביניהן הניחו לו
 להתעסק בו כנגד כולנו:
כבודו. של אביו במלך יותר
 מבהדיוטות שיוסף מלך הוא:

חֹשִׁים בְּרִייה דְּדָן תַּמָּן הֵנָּה, וְיִקְרֶן לִיה אֲדוּנִיהַ.

אָמַר לְהוּ: מַאי הָאֵי?

וְאָמְרוּ לִיה: קָא מַעֲכָב הָאֵי, עַד דְּאֵתִי נִפְתְּלִי מֵאַרְעָא דְּמִצְרַיִם.

אָמַר לְהוּ: וְעַד דְּאֵתִי נִפְתְּלִי מֵאַרְעָא דְּמִצְרַיִם יְהֵא אַבִּי אַבָּא מוּטְל בְּבִזְיוֹן!?

שְׁקַל קוּלְפָּא מְחִייה אַרְיִשִׁיה, נִתְרַן עֵינֵיה וְנִפְלוּ אַפְרָעָא דִּיעֻקָּב,

פְּתַחֲנָהּ וַיַּעֲקֹב לְעֵינֵיה וְאַחֲיָהּ.

וְהֵינּוּ דְכֵתִיב: "וַיִּשְׂמַח צַדִּיק מִי חֲזָה נֶקֶם פְּעַמָּיו יִרְחֹץ בְּדַם הַרְשָׁע" (תהלים נח, יא).

בְּאוֹתָהּ שְׁעָה נִתְקַיְיְמָה נְבוֹאָתָהּ שֶׁל רַבֵּקָה,

דְּכֵתִיב: "לְמָה אֲשַׁכֵּל גַּם שְׁנֵיכֶם יוֹם אֶחָד" (בראשית כז, מה).

וְאֵף עַל גַּב דְּמִיתְתָּן לֹא בְיוֹם אֶחָד הוּאֵי, קְבוּרָתָן מִיְהֵא בְיוֹם אֶחָד הוּאֵי.

וְאֵי לֹא עֶסֶק בִּיה יוֹסֵף, אַחֲיוֹ לֹא הוּוּ מַעֲסָקִי בִּיה!?

וְהִכְתִּיב: "וַיִּשְׂאוּ אוֹתוֹ בְּנָיו אַרְצָה כְּנַעַן" (בראשית נ, ג).

אָמְרוּ: הִנִּיחוּ לוֹ, כְּבוֹדוֹ בְּמַלְכִים יוֹתֵר מִבְּהִדְיוֹטוֹת.

51. יג, א-ב

רס"י

נתעסקו בביזה. של מצרים: **כדי שיתברכו מימיו.** תמיד לפי שאין ארץ מצרים שותה ממי גשמים אלא שכולה עשויה יאורים וחריצים מנילוס עד סוף המדינה כמה פרסאות ונילוס עולה ומשקה ומתברך וממלא אותן יאורים ומשקין מהן השדות והיינו דכתיב (זכריה יד) והיה אם לא יעלה מכל משפחות וגוי לא עליהם יהיה הגשם ואם משפחת מצרים לא תעלה ולא תבא ' ולא עליהם ואין כתיב כאן הגשם אלא ולא עליהם יהיה אותו נהר שהן שותין ממנו ויונתן בן עוזיאל תרגם ולא עליהם תיסק נילוס: ויהי האחד מפיל הקורה וגוי: בתלמידי אלישע כתיב במלכים: **והוא שאול.** השאילוהו לו: **תלמידו של משה.** ולא שלמד מפיו אלא תורתו של משה למדו . לאליהו:

בקברניט של מלכים. בקברות של מלכים ולשון יוני הוא: **קיים זה מה שכתוב בזה.** אגדה זו מפורשת במכילתא בפרשת ויהי בשלח פרעה כתיב בזה אנכי וכתוב בזה התחת אלהים אנכי כתיב בזה לא יהיה לך וכתוב בזה האלהים אני ירא לא תשא חי פרעה זכור את יום השבת וטבוח טבח והכן ואין זה אלא יום השבת וכן הוא אומר והכינו את אשר יביאו וכן כל עשרת הדברות לא תשנא את אחיך בלבבך לא תקום ולא תטור וחי אחיך עמך: **ואי לא איעסק ביה משה וכו'.** כלומר היאך הניחו ישראל למשה להתעסק בו לבדו וכי לא חשו לשבועה ואם לא נתעסק בו משה לא היו הם מתעסקין: **הכתיב וכו'.** אלמא לאחר שנפטר משה בערבות מואב נתעסקו בהן ישראל והעבירום את הירדן:

ותו אי לא הוו מתעסקי ביה ישראל. לאחר שנפטר משה בניו מי לא הוו מיעסקי ביה והיאך הניחו בניו את שאר העם להתעסק בו והכתיב בשכס ויהיו לבני יוסף לנחלה וגוי אלמא בנחלתם קברוהו דחביב היה עליהן:

אמרו. בניו בעצמם הניחו לו שיתעסקו בו כל ישראל:

כבודו במרובים יותר מבמועטין. וישראל אמרו בעצמם בעוד משה קיים הניחו שיתעסק בו משה לבדו כבודו בגדולים יותר מבקטנים:

"מי לנו גדול מיוסף [שלא נתעסק בו אלא משה]".

תנו רבנן:

"בא וראה כמה חביבות מצות על משה רבינו.

שכל ישראל נולדו נתעסקו בביזה, והוא נתעסק במצות,

שנאמר: "חכם לב יקח מצות"¹⁰⁰ (משלי, ח).

ומנין היה יודע משה רבינו היכן יוסף קבור?

אמר: סרח בת אשר נשתירה מאותו הדור.

הלך משה אצלה, אמר לה: כלום את יודעת היכן יוסף קבור?

אמרה לו: ארון של מתכת עשו לו מצרים וקבעוהו בנילוס הנהר, כדי שיתברכו מימיו.

הלך משה ועמד על שפת נילוס,

אמר לו: יוסף יוסף! הגיע העת שנשבע הקדוש ברוך הוא שאני גואל אתכם,

והגיעה השבועה שהשבעת את ישראל.

אם אתה מראה עצמך - מוטב,

אם לאו - הרי אנו מנוקין משבועתך.

מיד צף ארונו של יוסף.

ואל תתמה היאך ברזל צף,

שהרי כתיב: "ויהי האחד מפיל הקורה ואת הברזל נפל אל המים אהה אדני והוא שאול.

ויאמר איש האלהים אנה נפל?

ויראהו את המקום ויקצב עץ וישלף שמה ויצף הברזל"^(מלכים ב, ו, ה-ו).

והלא דברים קל וחומר:

ומה אלישע תלמידו של אליהו,

ואליהו תלמידו של משה - צף ברזל מפניו,

מפני משה רבינו - על אחת כמה וכמה.

רבי נתן אומר:

בקברניט של מלכים היה קבור.

הלך משה ועמד על קברניט של מלכים,

אמר: יוסף, הגיע עת שנשבע הקדוש ברוך הוא שאני גואל אתכם,

והגיעה שבועה שהשבעת את ישראל.

אם אתה מראה עצמך - מוטב, ואם לאו - הרי אנו מנוקין משבועתך.

באותה שעה נדדעזע ארונו של יוסף,

נטלו משה, והביאו אצלו.

וכל אותן שנים שהיו ישראל במדבר היו שני ארזנות הללו,

אחד של מת, ואחד של שכינה מהלכין זה עם זה,

והיו עוברין ושבין אמרים: מה טיבן של שני ארזנות הללו?

אמר: אחד של מת ואחד של שכינה.

וכי מה דרכו של מת להלך עם שכינה?

אמר: ^גקיים זה, כל מה שכתוב בזה".

יג,ב

ואי לא עסיק ביה משה, ישראל לא הוו מיעסקי ביה?

והכתיב: "ואת עצמות יוסף אשר העלו בני ישראל ממצרים קברו בשכס" (יהושע כד, לב)!

ותו, אי לא איעסקו ביה, ישראל בניו לא הוו מיעסקי ביה?!

והכתיב: "ויהיו לבני יוסף לנחלה" (יהושע כד, לב)!

אמרו: הניחו לו, כבודו במרובים יותר מבמועטין.

ותו אמרו: הניחו לו, כבודו בגדולים יותר מבקטנים.

"קברו בשכס".

¹⁰⁰ חכם לב יקח מצות ואויל שפתים ילבוט

מאי שנא בשכם?

אמר רבי חמא ברבי חנינא:
משכם גנבוהו ולשכם נחזיר אבידתו.

קשו קראי אהדדי,

כתביב: "ויקח משה את עצמות יוסף עמו" (שמות יג, ט),
וכתיב: "ואת עצמות יוסף אשר העלו בני ישראל" (יהושע כד, לב)!

אמר רבי חמא ברבי חנינא:

כל העושה דבר ולא גמרו, ובא אחר וגמרו מעלה עליו הכתוב על שגמרו כאילו עשאו.

רבי אלעזר אומר:

אף מורדין אותו מגדולתו,
דכתיב: "וזהו בעת ההיא ויבד יהודה" (בראשית לח, א).

רבי שמואל בר נחמני אומר:

אף קובר אשתו ובניו,
דכתיב: "ותמת בת שבע אשת יהודה" (בראשית כד, יב),
וכתיב: "וימת ער ואונן" (בראשית מו, יב).

אמר רב יהודה אמר רב:

מפני מה נקרא יוסף 'עצמות'¹⁰¹ בחייו?
מפני שלא מיהה בכבוד אביו,
דקאמר ליה "עבדך אבינו" (בראשית מג, כח. מד, לא), ולא אמר להו ולא מידי.

ואמר רב יהודה אמר רב, ואיתימא רבי חמא ברבי חנינא:
מפני מה מת יוסף קודם לאחיו?
מפני שהנהיג עצמו ברבנות.

"ויוסף הורד מצרימה" (בראשית לט, א).

אמר רבי אלעזר:

אל תיקרי "הורד" אלא "הוריד",
שהוריד איצטגניני פרעה מגדולתו.

"ויקנהו פוטיפר סריס פרעה" (בראשית לט, א).

אמר רב:

שקנאו לעצמו.
בא גבריאל וסירסו,
בא גבריאל ופירעו.
מעיקרא כתיב: "פוטיפר" (בראשית לט, א),
ולבסוף "פוטיפרע" (בראשית מא, מה).

רש"י

משכם גנבוהו. כדכתיב. וישלחו מעמק חברון ויבא שכמה ושם היו רועין ודותן אינה מקום והאי דכתיב (שם) ויאמר האיש נסעו מזה וגוי' כך אמר לו אתה אומר את אחי אנכי מבקש סעו מן האחוה הזאת ואין מחזיקין עצמן כאחין לך כי שמעתי אומרים נלכה ונבקש דתות ודינין היאך להמיתו אם יבא אצלנו:
הכא כתיב ויקח משה. ולא שאר העם:

אף מורדין אותו מגדולתו. מן השמים למתחיל ואינו גומר אלא אם כן נאנס כמשה שמת בעבר הירדן:
ויבד יהודה. שהוא התחיל בהצלת יוסף כשאמר מה בצע ולא גמר:
נקרא יוסף עצמות בחייו. שנאמר והעליתם את עצמותי מזה ועודנו חי:

שהוריד איצטגניני פרעה מגדולתו. כשפטר את החלום והם לא ידעו לפותרו:

לעצמו. למשכב זכור מתוך יופיו:

פרעו. היינו סירוס יתירא: בא גבריאל וסירסו לא גרס:

¹⁰¹ וישבע יוסף את בני ישראל לאמר פקד ופקד א-להים אתכם והעלתם את עצמתי מזה (בראשית נ, כה).

52. יג, ב

רס"י

ברב בישר. את בני מחלקותו רב לכם בני לוי והקב"ה מדקדק עם הצדיקים כחוט השערה ונענש באותה מדה. רב יש לך. הגיע מלכותו של יהושע ואין לך מלכות נוגעת בחבירתה: **ד"א רב לך.** די לך אל תרבה בבקשה שלא יאמרו הרב כמה קשה שאינו שומע לתלמיד ותלמיד כמה סרבן מפציר ולשון חכמים הוא כך היו מסרבין בו לישא את בת אחותו בנדרים (ד' סג:). היו מסרבין בו שיאכל עמו בשבועות (דף כג:): **לפום גמלא שיחנא.** לפי כח הגמל מרבין במשאו אף כאן לפי צדקתו מדקדק אחריו: **היום מלאו.** ביום זה נולדתי: **לא נס ליחה.** לא ברח לחלוחית כחו: **דיו זוגי.** שני זוגות שני חבירים היו בהתחלת היום למשה וסופו ליהושע:

"מי לנו גדול ממשנה] שלא נתעסק בו אלא המקום,

שנאמר: "ויקבר אתו בני" ¹⁰² (דברים לד, ו)"]

"ויאמר ה' אלי רב לך" ¹⁰³ (דברים ג, כו-ז).

אמר רבי לוי:

ב"רב" ביישר,

ב"רב" ביישרוהו,

"ב"רב" ביישר" - "רב לכם" ¹⁰⁴ (במדבר טז, ז).

"ב"רב" ביישרוהו" - "רב לך".

דבר אחר:

"רב לך" - רב יש לך, ומנו? יהושע.

דבר אחר:

"רב לך" - שלא יאמרו: הרב כמה קשה, ותלמיד כמה סרבן.

וכל כך למה?

תנא דבי ישמעאל:

"לפום גמלא שיחנא".

"ויאמר אלהם בן מאה ועשרים שנה אנכי היום" ¹⁰⁵ (דברים לא, א-ג).

שאין תלמוד לומר "היום",

היום מלאו ימי ושנותי.

ללמדך שהקדוש ברוך הוא משלים שנותיהם של צדיקים מיום ליום ומחדש לחדש,

דכתיב: "את מספר ימיה אמלא" (שמות כג, ו).

"לא אוכל עוד לצאת ולבוא" (דברים לא, ב).

מאי "לצאת ולבוא"?

אילימא: לצאת ולבוא ממש -

והכתיב: "ומשה בן מאה ועשרים שנה במותו [לא כהתה עינו ו] לא נס להרה" (דברים לד, ז),

וכתיב: "ויעל משה מערבת מואב אל הר נבו" (דברים לד, א),

ותניא:

"שתים עשרה מעלות היו שם, ופסען משה בפסיעה אחת!"

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן:

לצאת ולבוא בדברי תורה.

מלמד שנסתתמו ממונו שיערי חכמה.

"וילך משה ויהושע ויתיצבו באהל מועד" (דברים לא, יד).

תנא:

"אותה שבת של דיו זוגי היתה, ניטלה רשות מזה, ונתנה לזה".

¹⁰² ויקבר אתו בני בארץ מואב מול בית פעור ולא ידע איש את קברתו עד היום הזה

¹⁰³ כו ויתעבר ה' בי למענכם ולא שמע אלי ויאמר ה' אלי רב לך אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה.

¹⁰⁴ כו עלה ראש הפסגה ושא עיניו ימה וצפנה ותימנה ומזרחה וראה בעיניו מי לא תעבר את הירדן הזה.

¹⁰⁵ ותנו בהן אש ושימו עליהן קטרת לפני ה' מחר והיה האיש אשר יבחר ה' הוא הקדוש רב לכם בני לוי

¹⁰⁵ א וילך משה וידבר את הדברים האלה אל כל ישראל. ב ויאמר אלהם בן מאה ועשרים שנה אנכי היום לא אוכל עוד לצאת ולבוא וה' אמר אלי

לא תעבר את הירדן הזה. ג ה' א-להיך הוא עבר לפניך והוא עבר לפניך והושע הוא עבר לפניך כאשר דבר ה'.

53. יג, ב - יד, א

רש"י

בכנפי השכינה. בכנף לבוש הודו:
 מי יקום לי עם מרעים. להוכיחם לשמוי:
 פשר דבר. שהיה יודע לעשות פשרה ביני ובין בני:
 סמליון. שם חכם:
 סימן בתוך סימן. כלומר סימנים הרבה בארץ מואב בגיא מול בית פעור ואעפ"כ לא ידע וגו':

תניא:¹⁰⁶

"אמר רבי יהודה:

אילמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו.

היכן משה מת? בחלקו של ראובן.

דכתיב: "ויצל משה מערבת מואב אל הר נבו" (דברים לד, א),

ונבו בחלקו של ראובן קיימא,

דכתיב: "ובני ראובן בני... ואת נבו"¹⁰⁷ (במדבר לב, לו-לח)."נבו" - ששם מתו שלשה נביאים: משה ואהרן ומרים¹⁰⁸.

והיכן משה קבור?

בחלקו של גד,

דכתיב: "וירא ראשית לו"¹⁰⁹ (דברים לג, כא).

וימחלקו של ראובן עד חלקו של גד כמה הוי?

ארבעה מילין.

אותן ארבעה מילין מי הוליכו?

מלמד שהיה משה מוטל בכנפי שכינה,

ומלאכי השרת אומרים: "צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל" (דברים לג, כא),

והקדוש ברוך הוא אומר: "מי יקום לי עם מרעים מי יתנצב לי עם פעלי און" (תהלים צד, טז).

ושמואל אומר:

"מי כהחכם ומי יודע פשר דבר" (קהלת ח, א).

ורבי יוחנן אומר:

"החכמה מאין תמצא" (איוב כח, יב).

ורב נחמן אומר:

"וימת שם משה"¹¹⁰ (דברים לד, ה).סמליון¹¹¹ אומר:

וימת שם משה ספרא רבה דישראל.

תניא:

"רבי אליעזר הגדול אומר:

שנים עשר מיל על שנים עשר מיל, כנגד מחנה ישראל,

בת קול משמיע ואומר: וימת משה ספרא רבה דישראל.

יש אומרים:

לא מת משה,

כתיב הכא: "וימת שם" (דברים לד, ה),

וכתיב התם: "ויהי שם עם ה"¹¹² (שמות לד, כח),

מה להלן: - עומד ומשמע,

אף כן - עומד ומשמע."

"ויקבר אתו בגי בארץ מואב מול בית פעור" (דברים לו, ו).

אמר רבי ברכיה:

סימן בתוך סימן,

¹⁰⁶ הורדת ו' החיבור על פי גירסת כתב"י מינכן. והמהרש"ל מחק את כל המילה ותניא.¹⁰⁷ לו ובני ראובן בני את השבון ואת אלעלא ואת קריתים.

לח ואת נבו ואת בעל מעון מוסבת שם ואת שבמה ויקראו בשמות את שמות הערים אשר בנו

¹⁰⁸ שורה זו נמצא בסוגרים במהדורת הדפוס, וגם אינו נמצא בכתבי יד.¹⁰⁹ וירא ראשית לו מי שם הלכת מהקק ספון ויאת ראשי עם צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל¹¹⁰ וימת שם משה עבד ה' בארץ מואב על פי ה'¹¹¹ רשי אמר שסמליון הוא שם חכם. אך תוס' בדי"ה סמליון מביא את דעת ר"ח שהוא שם מלאך וא"כ זה המשך דברי רב נחמן.¹¹² ויהי שם עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה להם לא אכל ומים לא שתה ויקתב על הלחת את דברי הקרית עשרת הדברים

ואפילו הכי, "ולא ידע איש את קברתו" (דברים לד, ו).

יד, א וכבר שלחה מלכות הרשעה אצל אֲגִסְטָרָא שֶׁל בֵּית פְּעוֹר: הִרְאֵנוּ הִיכָן מוֹשֶׁה קָבוֹר.

עמדו למעלה נדמה להם למטה, למטה נדמה להם למעלה.

נחלקו לשתי כיתות - אותן שעומדים למעלה נדמה להן למטה, למטה נדמה להן למעלה,

לקיים מה שנאמר: "ולא ידע איש את קברתו" (דברים לד, ו).

רבי חמא ברבי חנינא אמר:

אף משה רבינו אינו יודע היכן קבור,

כתיב הכא: "ולא ידע איש את קברתו",

וכתיב התם: "וזאת הברכה אשר ברח משה איש האלהים" (דברים לג, א).

ואמר רבי חמא ברבי חנינא:

מפני מה נקבר משה אצל בית פעור?

כדי לכפר על מעשה פעור.

ואמר רבי חמא ברבי חנינא:

מאי דכתיב: "אחרי ה' אלהיכם תלכו" (דברים יג, ה)?

וכי אפשר לו לאדם להלך אחר שכניה?!

והלא כבר נאמר: "כי ה' א-להיך אש אכלה הוא" (דברים ד, כד)!

אלא להלך אחר מדותיו של הקדוש ברוך הוא:

מה הוא מלביש ערומים,

דכתיב: "זיעש ה' אלהים לאדם ולאשתו פתנות עור וילבשם" (בראשית ג, כא),

אף אתה הלבש ערומים.

הקדוש ברוך הוא ביקר חולים,

דכתיב: "ויבא אליו ה' באלני ממרא"¹¹³ (בראשית יח, א),

אף אתה ביקר חולים.

הקדוש ברוך הוא ניהם אבלים,

דכתיב: "ויהי אחרי מות אברהם ויברך א-להים את יצחק בנו" (בראשית כה, יא),

אף אתה ניהם אבלים.

הקדוש ברוך הוא קבר מתים,

דכתיב: "ויקבר אתו בגי"¹¹⁴ (דברים לד, ו) אף אתה קבר מתים.

"פתנות עור".

רב ושמואל,

חד אמר: דבר הבא מן העור.

וחד אמר: דבר שהעור נהנה ממנו.

דרש רבי שמלאי:

תורה - תחלתה גמילות חסדים וסופה גמילות חסדים.

תחילתה גמילות חסדים - דכתיב: "זיעש ה' אלהים לאדם ולאשתו פתנות עור וילבשם" (בראשית ג, כא),

וסופה גמילות חסדים - דכתיב: "ויקבר אתו בגי" (דברים לד, ו).

רפ"י

גסטרא. מושל כמה שאמר קומוס דוכוס ושלטון וחבירו ריהטון קורטון גסטרא (ברכות דף לב:):

ויברך אלהים את יצחק. ניחמו

על אביו וברכו ברכת אבלים:

דבר הבא מן העור. של צמר

הוא:

שהעור נהנה ממנו. של פשתן

שאדם לובש סמוך לעורו:

תחילתו גמילות חסדים. הלביש ערומים:

¹¹³ ויבא אליו ה' באלני ממרא והוא ישוב פתח האהל כהם היום

¹¹⁴ ויקבר אתו בגי בארץ מואב מול בית פעור ולא ידע איש את קברתו עד היום הזה

54. יד, א

כ"י

ולפושעים יפגיע. בשביל
פושעים הפגיע:
הערה. הריק:

דרש רבי שמלאי:

מפני מה נתאנה משה רבינו ליכנס לארץ ישראל?

וכי לאכול מפריה הוא צריך?!

או לשבוע מטובה הוא צריך?!

אלא קד אמר משה: הרבה מצות נצטוו ישראל ואין מתקיימין אלא בארץ ישראל,

אכנס אני לארץ כדי שיתקיימו כולן על ידי.

אמר לו הקדוש ברוך הוא: כלום אתה מבקש אלא לקבל שכר?

מעלה אני עליך כאילו עשיתם,

שנאמר: "לכן אהלק לו ברבים ואת עצומים יהלק שלל תחת אשר הערה למות נפשו,

ואת פשעים נמנה, והוא חטא רבים נשא ולפשעים יפגיע" (ישעיה נג, יב).

"לכן אהלק לו ברבים" - יכול כאחרונים ולא כראשונים?

תלמוד לומר: "ואת עצומים יהלק שלל", כאברהם יצחק ויעקב שהן עצומים בתורה ובמצות.

"תחת אשר הערה למות נפשו" - שמסר עצמו למיתה,

שנאמר: "ואם אין מחני נא"¹¹⁵ (שמות לב, לב).

"ואת פשעים נמנה" - שנמנה עם מתי מדבר.

"והוא חטא רבים נשא" - שכיפר על מעשה העגל.

"ולפשעים יפגיע" - שביקש רחמים על פושעי ישראל שיחזרו בתשובה.

ואין פגיעה אלא תפלה,

שנאמר: "ואתה אל תתפלל בעד העם הזה ואל תשא בעדם רנה ותפלה ואל תפגע בי" (ירמיה ז, טז).

הדרן עלך המקנא

¹¹⁵ ועתה אם תשא חטאתם ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת